CONFERENCE BOOK

ACADEMY
4. ULUSLARARASI
HUKUK VE ADLİ
BİLİMLER KONGRESİ

ROMA
25 - 27 AĞUSTOS 2023

INTERNATIONAL JOURNAL OF ADVANCES IN FORENSIC SCIENCES

www.forscon.org

ACADEMY 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES

August 25 - 27, 2023

Roma

ISBN: 978-625-6830-24-0

Academy Global Publishing House

ACADEMY 4TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES
AUGUST 25-27, 2023
ROMA

Edited By
ASSIT. PROF. DR. GÜLTEKIN GÜRÇAY

CONGRESS ORGANIZING BOARD
Head of Organizing Board: Assit. Prof. Dr. Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member:: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur
Organizing Committee Member:: Prof. Dr. Raihan YUSOPH
Organizing Committee Member:: Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Aynurə Əliyeva
Organizing Committee Member: Tuğçe Biçer
Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji

All rights of this book belong to Academöy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2023©

Issued: 30.09.2023
ISBN: 978-625-6830-24-0

CONFERENCE ID

ACADEMY 4TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES

DATE – PLACE
AUGUST 25-27, 2023
ROMA

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & PUBLISHING

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – Nigeria - Brazil – Malaysia – Tampa – Kenya – Ireland – Egypt – Indonesia – Romania – Poland – Pakistan – Albania – Canada – Belarus –

PRESENTATION
Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
45% of presented paper in the conference were form Turkey and %55 from other Countreies
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

ACADEMY
4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES
August 25-27, 2023
Roma

Conference Organizing Committee

Dr. Gültekin Gürçay
Prof. Dr. Ali Bilgili
Prof. Dr. Naile Bilgili
Prof. Dr. Başak Hanedan
Prof. Dr. Hülya Çiçek
Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Assoc. Prof. Ivaylo Staykov
Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Aynurə Əliyeva
Amaneh Manafidizaji
Tuğçe Biçer

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=MEZBL3M0SlArNWVsMjV0YUJkR3lIQT09

Meeting ID: 881 9370 7664
Passcode: 123456

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

ACADEMY
4rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES
August 25-27, 2023 - Roma

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 123456**

27 Ağğustos/ 27 August 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 1	**Doç. Dr. Ahmet TÜRKMEN**	**1**	SANATSAL İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BOYUTUYLA DİNİ DEĞERLERE SAYGI HAKKININ AİHM İÇTİHATLARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	HASAN BOZDAŞ
		2	JUDICIAL SEARCH OF LAWYERS IN CRIMINAL PROCEDURE	Lecturer, ZEYNEP BÜŞRA KORKMAZ
		3	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENE IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND ITS POSSIBLE EFFECTS ON THE PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURES	Dr. Öğr.Üyesi Nazmiye ÖZENBAŞ Öğr. Gör. Mümin GÜNGÖR
		4	VASİYETNAMELER ÖZELİNDE YENİ BİR İPTAL SEBEBİ OLARAK HAKSIZ ETKİLEME (UNDUE INFLUENCE)	Doç.Dr. Ahmet TÜRKMEN
		5	THE DECISION ON REVOCATION THE CUSTODY AND ITS LEGAL CONSEQUENCES IN THE FRAMEWORK OF THE JURISPRUDENCE OF SUPREME COURT	Dr. Ayşe KARACA ÖZ
		6	TERMINATION OF THE RENTAL AGREEMENT DUE TO THE NEED OF THE NEW OWNER IN THE FRAMEWORK OF THE JURISPRUDENCE OF SUPREME COURT	Dr. Ayşe KARACA ÖZ

ACADEMY
3rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES
August 25-27, 2023 - Roma

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 123456**

27 Ağustos/ 27 August 2023 /11:00-13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 2	**Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK**	**1**	COVİD-19 SALGINI SÜRECİNDE İDARENİN VE SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KARŞILIKLI SORUMLULUKLARI	Öğr. Gör., Necmiye MAZLUM
		2	EFFECTS OF DRUGS PHARMACOKİNETİC AND PHARMACODYNAMİC ON FİNGERPRİNT RESEARCH	Dr. Öğr. Üyesi Yakup GÜLEKÇİ
		3	MÜREKKEP YAŞ TAYİNİNDE SPEKTROSKOPİK YAKLAŞIM	Eda Kiriş Dr. Öğr. Üyesi Dilek Salkım İşlek Prof. Dr. Emel Hülya Yükseloğlu
		4	HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI KURUMUNUN ANAYASA MAHKEMESİ TARAFINDAN KALDIRIMASI KARARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER ve ÖNERİLER	Dr. Öğretim Üyesi Yağmur TEMİZ GÜL
		5	DEVLETLERİN KENDİ VATANDAŞLARINI TESLİM ALMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ	Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK Arş. Gör. Döndü KUŞCU
		6	TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADE DIŞI KAYBEDİLMESİ YOLU OLARAK VATANDAŞLIĞIN KAYBETTİRİLMESİ	Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK Arş. Gör. Döndü KUŞCU
		7	YARGITAY CEZA GENEL KURULU KARARLARI IŞIĞINDA TERÖRİZMİN FİNANSMANI SUÇUNUN YARGISAL ÖLÇÜTLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi BURCU BAYTEMİR KONTACI
		8		

ACADEMY
4rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES
August 25-27, 2023 - Roma

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 123456**

27 Ağustos/ 27 August 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 3	**Norma Rodrigues Gomes**	**1**	FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING	Ifedapo Francis Awolowo
		2	KNOWLEDGE MANAGEMENT APPLIED TO FORENSIC SCIENCES	Norma Rodrigues Gomes
		3	INEFFICIENCY OF DATA STORING IN PHYSICAL MEMORY	Kamaruddin Malik Mohamad, Sapiee Haji Jamel, Mustafa Mat Deris
		4	DIRECTING THE FORENSIC INVESTIGATION OF A CATASTROPHIC STRUCTURE COLLAPSE: THE JACKSONVILLE PARKING GARAGE COLLAPSE	W. C. Bracken
		5	TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE	Lilian Noronha Nassif
		6	PATHOLOGICAL TRUTH: THE USE OF FORENSIC SCIENCE IN KENYA'S CRIMINAL JUSTICE SYSTEM	Peter Ndichu Muriuki
		7	A HEURISTICS APPROACH FOR FAST DETECTING SUSPICIOUS MONEY LAUNDERING CASES IN AN INVESTMENT BANK	Nhien-An Le-Khac, Sammer Markos, M-Tahar Kechadi
		8	ARMED GROUPS AND INTRA STATE CONFLICT: A STUDY ON THE EGYPTIAN CASE	Ghzlan Mahmoud Abdel Aziz
		9	THE USE OF ONTOLOGY FRAMEWORK FOR AUTOMATION DIGITAL FORENSICS INVESTIGATION	Ahmad Luthfi

ACADEMY
4rd INTERNATIONAL CONFERENCE ON LAW AND FORENSIC SCIENCES
August 25-27, 2023 - Roma

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I
Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 123456**

27 Ağustos/ 27 August 2023 /11:30-13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 4	**Norma Rodrigues Gomes**	**1**	RELATIONSHIP BETWEEN CRIMINAL BEHAVIOR AND MENTAL ILLNESS IN TEENAGERS	A. Chirita, L. Alexandru, D. Marcoci, C. Ene-Draghici
		2	CRIMINAL LAW INSTRUMENTS TO COUNTER CORPORATE CRIMES IN POLAND	Dorota Habrat
		3	SEXUAL AND GENDER BASED CRIMES IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW: MOVING FORWARDS OR BACKWARDS?	Khadija Ali
		4	THE NATURE OF ORIGIN OF NEW CRIMINAL OCCURRENCES IN GJAKOVA REGION: CULTURAL AND CRIMINOLOGICAL "INTERSECTION" IN 1999-2009	Bekim Avdiaj
		5	SMUGGLING OF MIGRANTS AS AN INFLUENTIAL FACTOR ON NATIONAL SECURITY, ECONOMIC AND SOCIAL LIFE	Jordan Georgiev Deliversky
		6	CYBER SECURITY IN NIGERIA: A COLLABORATION BETWEEN COMMUNITIES AND PROFESSIONALS	K. Alese Boniface, K. Adu Michael, K. Owa Victor
		7	Psychopathic Disorders and Judges Sentencing: Can Neurosciences Change This Aggravating Factor in a Mitigating Factor?	Kevin Moustapha
		8	THE CONDUCT OF LAUNDERING MONEY THROUGH TRANSPORT OF CASH IN THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA REGION	Haytham Yassine

Contents

SANATSAL İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BOYUTUYLA DİNİ DEĞERLERE SAYGI HAKKININ AİHM İÇTİHATLARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 1

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA AVUKATLARIN ADLİ ARANMASI 2

PSYCHOPATHIC DISORDERS AND JUDGES SENTENCING: CAN NEUROSCIENCES CHANGE THIS AGGRAVATING FACTOR IN A MITIGATING FACTOR? 5

THE CONDUCT OF LAUNDERING MONEY THROUGH TRANSPORT OF CASH IN THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA REGION 6

CYBER SECURITY IN NIGERIA: A COLLABORATION BETWEEN COMMUNITIES AND PROFESSIONALS 7

VASİYETNAMELER ÖZELİNDE YENİ BİR İPTAL SEBEBİ OLARAK 8

HAKSIZ ETKİLEME (UNDUE INFLUENCE) 8

YARGITAY İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE VELAYETİN KALDIRILMASI KARARI VE HUKUKî SONUÇLARI 9

YARGITAY İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE YENİ MALİKİN İHTİYACI SEBEBİYLE KİRA SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ 18

COVİD-19 SALGINI SÜRECİNDE İDARENİN VE SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KARŞILIKLI SORUMLULUKLARI20

PARMAK İZİ ARAŞTIRMALARINA İLAÇLARIN FARMAKOKİNETİK VE FARMAKODİNAMİK ETKİLERİ 35

MÜREKKEP YAŞ TAYİNİNDE SPEKTROSKOPİK YAKLAŞIM 54

HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI KURUMUNUN ANAYASA MAHKEMESİ TARAFINDAN KALDIRIMASI KARARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER ve ÖNERİLER 65

DEVLETLERİN KENDİ VATANDAŞLARINI TESLİM ALMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ 67

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADE DIŞI KAYBEDİLMESİ YOLU OLARAK VATANDAŞLIĞIN KAYBETTİRİLMESİ 75

YARGITAY CEZA GENEL KURULU KARARLARI IŞIĞINDA 85

TERÖRİZMİN FİNANSMANI SUÇUNUN YARGISAL ÖLÇÜTLERİNE 85

İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME 85

FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING 86

KNOWLEDGE MANAGEMENT APPLIED TO FORENSIC SCIENCES 87

INEFFICIENCY OF DATA STORING IN PHYSICAL MEMORY 88

DIRECTING THE FORENSIC INVESTIGATION OF A CATASTROPHIC STRUCTURE COLLAPSE: THE JACKSONVILLE PARKING GARAGE COLLAPSE 89

TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE 90

PATHOLOGICAL TRUTH: THE USE OF FORENSIC SCIENCE IN KENYA'S CRIMINAL JUSTICE SYSTEM 91

A HEURISTICS APPROACH FOR FAST DETECTING SUSPICIOUS MONEY LAUNDERING CASES IN AN INVESTMENT BANK 92

ARMED GROUPS AND INTRA STATE CONFLICT: A STUDY ON THE EGYPTIAN CASE 93

THE USE OF ONTOLOGY FRAMEWORK FOR AUTOMATION DIGITAL FORENSICS INVESTIGATION 94

RELATIONSHIP BETWEEN CRIMINAL BEHAVIOR AND MENTAL ILLNESS IN TEENAGERS 95

CRIMINAL LAW INSTRUMENTS TO COUNTER CORPORATE CRIMES IN POLAND 96

SEXUAL AND GENDER BASED CRIMES IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW: MOVING FORWARDS OR BACKWARDS? 97

THE NATURE OF ORIGIN OF NEW CRIMINAL OCCURRENCES IN GJAKOVA REGION: CULTURAL AND CRIMINOLOGICAL “INTERSECTION” IN 1999-2009 98

YAPAY ZEKANIN CEZA YARGILAMASINDA KULLANILMASI VE BUNUN CEZA MUHAKEMESİ İLKELERİ ÜZERİNDE OLASI ETKİLERİ 99

SANATSAL İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ BOYUTUYLA DİNİ DEĞERLERE SAYGI HAKKININ AİHM İÇTİHATLARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

HASAN BOZDAŞ[1]

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 0000-0002-0756-8104

ÖZET

Araştırmanın temel problemi, ifade hürriyeti bağlamında sanatsal ifadenin konumlandırılması ve sanatsal ifade aracılığıyla dini değerlerin aşağılaması durumunda, üstün değerin nasıl belirleneceği konusudur. Böylece yarışan iki değerden hangisinin daha öncelikli olacağı temel problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin toplumsal boyutunun olması, dini değerlere yönelen davranışların da toplumsal sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır. Bu nedenle toplumsal değerleri korumakla görevli hukuk, üstün değeri tespit ederken toplumsal huzur, barış ve güvenliği de göz önünde bulundurarak farklı ölçütleri kullanmak zorunda kalacaktır. Bugün kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, farklı ifade biçimlerinin ortaya çıkması, her türlü davranışı daha fazla insana ulaştırmakta, görünebilir kılmakta ve tüm dünyaya mal etmektedir. Böylece bir eylemin kendi boyutu içerisinde kalması artık mümkün değildir, eylem topluma hatta küresel topluma mal olmuştur. Dinlerin de supranasyonel gerçekliğinin bulunması, uluslararası hukukun buna duyarsız kalmasını engellemektedir. Bu bağlamda AİHM, önüne gelen kimi başvurularda dini değerlere saygı hakkı ile sanatsal ifade özgürlüğü haklarını irdelemiş ve çeşitli hükümler vermiştir. Bu hükümler neticesinde dahi mahkemenin kesin bir yöntem sahibi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bildirimiz, genel itibariyle sanatsal özgürlük ve sanatsal ifade özgürlüğünün çerçevesini çizerek bu hakların ifade hürriyeti bağlamındaki yerini ve dini değerlerle çatışması durumunda üstün değerin nasıl tespit edileceği konusuna eğilmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle dini değer kavramı ve bu değerlere yönelik koruma mekanizmaları ve bunlara yönelik uluslararası hukukun bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte genel olarak sanatsal ifade hakkına odaklanılacak olup, sanat kavramının ve sanatsal ifade hakkının kuramsal yönü ile birlikte kapsamına ve ifade özgürlüğü, haberleşme hürriyeti gibi temel haklarla ilişkisine de eğilmeyi ve AİHM'in bu konudaki içtihatlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanatsal İfade Özgürlüğü, İfade Özgürlüğü, Dini Değer, Nefret Söylemi

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA AVUKATLARIN ADLİ ARANMASI

Öğretim Görevlisi, ZEYNEP BÜŞRA KORKMAZ [1]

[1] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,

- https://orcid.org/0000-0002-4244-406X

ÖZET

Avukat, sadece özel hukuk alanındaki uyuşmazlıkların çözümünde değil kamu hukuku uyuşmazlıklarının çözümünde de önemli rol oynamakta ve yargının kurucu unsurları arasında sayılmaktadır. Bu sebeple Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve Avukatlık Kanunu avukatların eşyasının, üstünün, konutunun ve bürosunun aranması veya buradaki eşyalara el konulması usulünü özel olarak düzenlemiştir.

Avukatların aranması konusunda özel düzenlemelerin yapılması; avukatlık mesleğinin bağımsızlığına, avukatın sır saklama yükümlülüğüne ve savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına dayanmaktadır. Avukatın bürosunda arama ve el koyma tedbirleri CMK'nın 130. maddesinde düzenlenmesine rağmen, avukatın üzerinin aranmasıyla ilgili özel bir düzenlemeye CMK'da yer verilmemiştir. Fakat CMK'ya göre özel kanun niteliğinde olan Avukatlık Kanunu'nda avukatların üzerinin aranmasıyla ilgili düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre; "…*Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suçtan dolayı suçüstü hali dışında avukatın üzeri aranamaz*." (Av. K m. 58). Avukatlık Kanunu'nda bu hükme yer verilmesinin sebebi, Anayasa'nın 36. maddesindeki savunma hakkı ve Avukatlık Kanunu'nun 36. maddesindeki sır saklama yükümlülüğü kapsamında avukatların kolluk kuvvetleri karşısında bağımsızlığının sağlanmasıdır. Avukatlık Kanunu'nun 58. maddesi sayesinde, kolluk kuvvetleri avukata baskı uygulayamayacak, avukat ile müvekkil arasındaki gizlilik korunacak ve avukat mesleğini güvenle yapabileceği bir ortama kavuşacaktır. Aksi takdirde avukatın müvekkiline ait olan özel ve mahrem sırları, belgeleri veya resimleri üçüncü kişilerin eline geçecek ve bu durum sır saklama yükümlülüğünün ihlalini doğurup, avukatın mesleğini güven içinde yapamamasına neden olacaktır.

Avukat bürolarının aranması, avukatın bağımsızlığının zedelenmemesi adına normal iş yerlerinin aranmasından daha farklı özellikler göstermektedir. Avukatın müvekkille olan ilişkisi güven ilişkisine dayanmaktadır, bu sebeple müvekkilin avukatına vereceği ve avukatın

bürosunda muhafaza edeceği delillerin, belgelerin, mektupların ya da bilgilerin üçüncü kişilerin eline geçeceği endişesi taşıması ve kendini rahat hissedememesi sebebiyle bu bilgi ve belgelerin avukata verilmesinden imtina edilmesi, savunmanın etkin yapılamaması sonucunu doğuracak ve savunma hakkının kısıtlandığı anlamına gelecektir. Bu sebeple Avukatlık Kanunu'nun 58. maddesinde ve CMK'nın 130. maddesinde avukat bürolarının aranması, özel şartların varlığına tabi kılınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avukat, Avukatın Aranması, Adli Arama.

JUDICIAL SEARCH OF LAWYERS IN CRIMINAL PROCEDURE

ABSTRACT

The lawyer plays an important role not only in the resolution of disputes in the field of private law, but also in the resolution of disputes in public law, and is considered one of the founding elements of the judiciary. For this reason, the Criminal Judgement Law (CJL) and the Attorneyship Law have specifically regulated the procedure for searching the belongings, body&clothes, residence and office of lawyers or confiscating their belongings therein.

Making special arrangements for the search for lawyers; It is based on the independence of the legal profession, the lawyer's obligation to keep confidentiality and the effective use of the right of defense. Although the search and seizure measures in the lawyer's office are regulated in Article 130 of the CJL, a special regulation regarding the search of the lawyer is not included in the CJL. However, in the Attorneyship Law, which is a special law according to the CJL, the regulation regarding the search of lawyers is included. According to this regulation; "…A lawyer cannot be searched except in the case of flagrante delicto due to a crime falling within the jurisdiction of the Assize Court." (Av. K m. 58). The reason why this provision is included in the Attorneyship Law is to ensure the independence of lawyers from law enforcement officers within the scope of the right to defense in Article 36 of the Constitution and the obligation to keep secrets in Article 36 of the Attorneyship Law. With the 58th article of the Attorneyship Law, law enforcement officers will not be able to put pressure on the lawyer, the confidentiality between the lawyer and the client will be protected, and the lawyer will have an environment where he can safely practice his profession. Otherwise, the private and confidential secrets, documents or pictures of the lawyer belonging to his client will be in the hands of third parties,

and this will result in a violation of the confidentiality obligation and cause the lawyer to be unable to carry out his profession safely.

Searching lawyers' offices shows different characteristics than searching normal workplaces in order not to damage the independence of the lawyer. In the attorney-client relationship based on trust; if the client does not feel comfortable due to concern that private confidential information will fall into the hands of third parties and refrains from giving the evidence, documents, letters or information that he will give to his lawyer and keep in the lawyer's office, this will result in the ineffective defense and this mean that the right to defense is restricted. For this reason, in Article 58 of the Attorneyship Law and Article 130 of the CJL, the search for attorney offices is subject to the existence of special conditions.

Keywords: Lawyer, Lawyer Search, Forensic Search.

PSYCHOPATHIC DISORDERS AND JUDGES SENTENCING: CAN NEUROSCIENCES CHANGE THIS AGGRAVATING FACTOR IN A MITIGATING FACTOR?

Kevin Moustapha

Ph.D candidate and lecturer at the University of Montreal, Canada

Abstract:

Psychopathic disorders are taking an important part in judge sentencing, especially in Canada. First, we will see how this phenomenon can be illustrated by the high proportion of psychopath offenders incarcerated in North American prisons. Many decisions in Canadians courtrooms seem to point out that psychopathy is often used as a strong argument by the judges to preserve public safety. The fact that psychopathy is often associated with violence, recklessness and recidivism, could explain why many judges consider psychopathic disorders as an aggravating factor. Generally, the judge reasoning is based on Article 753 of Canadian Criminal Code related to dangerous offenders, which is used for individuals who show a pattern of repetitive and persistent aggressive behaviour. Then we will show how, with cognitive neurosciences, the psychopath's situation in courtrooms would probably change. Cerebral imaging and news data provided by the neurosciences show that emotional and volitional functions in psychopath's brains are impaired. Understanding these new issues could enable some judges to recognize psychopathic disorders as a mitigating factor. Finally, two important questions ought to be raised in this article: can exploring psychopaths 'brains really change the judge sentencing in Canadian courtrooms? If yes, can judges consider psychopathy more as a mitigating factor than an aggravating factor?

Keywords: Criminal law, judges sentencing, neurosciences, psychopathy.

THE CONDUCT OF LAUNDERING MONEY THROUGH TRANSPORT OF CASH IN THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA REGION

Haytham Yassine

Belarusian State Technological University, Belarus

Abstract:

This article mainly aims to detect and understand how money laundering activities are executed by transport of cash, identifying the underlying factors and separating legitimate from illegitimate usage of cash and how it is being used. This research provides academics with additional literature and provides bank supervisors and practitioners with a better understanding of sources and uses of cash in criminal activities and how cash is used in the laundering mechanism. Data are gathered through survey in the Middle East and North Africa region and review of the available research. The results of the analysis will help distinguish the factors affecting preference for cash rather other payment instruments in the region, identify what causes the tendency to launder illegal proceeds through cash transportation and how illegal cash is being laundered and moved. On the other hand, this paper sheds the light on major cash generating criminal activities, its sources and main destinations.

Keywords: Illegitimate activities, cash, money laundering, terrorism financing.

CYBER SECURITY IN NIGERIA: A COLLABORATION BETWEEN COMMUNITIES AND PROFESSIONALS

K. Alese Boniface, K. Adu Michael, K. Owa Victor

Associate Professor in Computer Science Department and Acting Dean, Students' Affairs, the Federal university of Technology, Akure, Nigeria

Abstract:

Security can be defined as the degree of resistance to, or protection from harm. It applies to any vulnerable and valuable assets, such as persons, dwellings, communities, nations or organizations. Cybercrime is any crime committed or facilitated via the Internet. It is any criminal activity involving computers and networks. It can range from fraud to unsolicited emails (spam). It includes the distant theft of government or corporate secrets through criminal trespass into remote systems around the globe. Nigeria like any other nations of the world is currently having her own share of the menace that has been used even as tools by terrorists. This paper is an attempt at presenting cyber security as an issue that requires a coordinated national response. It also acknowledges and advocates the key roles to be played by stakeholders and the importance of forging strong partnerships to prevent and tackle cybercrime in Nigeria.

Keywords: Security, Cybercrime, Internet, Government, Stakeholders, Partnerships.

VASİYETNAMELER ÖZELİNDE YENİ BİR İPTAL SEBEBİ OLARAK HAKSIZ ETKİLEME (UNDUE INFLUENCE)

Doç.Dr. Ahmet TÜRKMEN[1]

[1] Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, , ORCID: 0000-0003-4288-6607

ÖZET

Yaklaşık 400 yıl kadar önce İngiliz Common Law hukuk sisteminde Sir Bacon tarafından ortaya konulan "haksız etkileme"; "*bir kişinin bir başkası üzerinde nüfuzunu haksız biçimde kullanarak onun iradesini sakatlamak suretiyle bir irade açıklamasında bulunmasına yol açılması*" olarak tanımlanabilir. Haksız etkileme altındaki bu irade açıklamasıyla, haksız etkilemede bulunan kişiye veya onun haksız etkilemesiyle üçüncü bir kişiye bir menfaat sağlanmaktadır. Böyle bir haksız etki altında irade açıklamasında bulunulmasına daha ziyade karşılıksız kazandırmalarda ve başta vasiyetname olmak üzere ölüme bağlı tasarruflarda rastlanmaktadır. Anglo-Amerikan hukuk sistemine dahil olan ülkelerde konuya ilişkin yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ölüme bağlı tasarruflar ve bu arada vasiyetname alanında haksız etkilemenin ispatında yaşanan zorluklar nedeniyle Anglo-Amerikan hukukunda *"gerçek haksız etkileme*" ve "*haksız etkileme karinesi*" ayrımı yapılmaktadır. Bunlardan "*haksız etkileme karinesi*", mirasbırakan ile kendisine vasiyetname yoluyla kazandırma yapılan kişiler aralarında yoğun güven ilişkisi bulunması halinde haksız etkilemenin varlığını karine olarak kabul etmektedir.

Buna karşılık Kara Avrupası ve bu arada Türk hukukunda ölüme bağlı tasarruflar alanında doğrudan haksız etkilemeye ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle haksız etkileme sayılabilecek vakıalar karşısında, somut olayın özelliklerine göre kanunda ölüme bağlı tasarrufun iptal sebepleri arasında sayılan ehliyetsizlik, irade bozukluğu ve hukuka veya ahlâka aykırılık sebepleri (TMK m. 557) bunların iptalinde uygulama alanı bulabilir. Bu kapsamda değerlendirilemeyen vakıalar karşısında da karşılaştırmalı hukukta yer alan haksız etkileme kurumundan yararlanılarak vasiyetnamelerin iptali sağlanabilir. Lâkin Anglo-Amerikan hukukunda olduğu gibi ispat yükünü ters çevirecek yasal bir karinenin yokluğu karşısında haksız etkilemenin varlığını ispat, genel ispat kuralı gereği vasiyetname yoluyla yapılan kazandırmadan dolayı menfaatleri zedelenen mirasçılara düşer.

Anahtar Kelimeler : Haksız Etkileme (Undue Influence), Vasiyetname, Ölüme Bağlı Tasarrufun İptali

YARGITAY İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE VELAYETİN KALDIRILMASI KARARI VE HUKUKÎ SONUÇLARI

Dr. Ayşe KARACA ÖZ
Dr. Arş. Gör, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-4806-0171.

ÖZET
Velayet, ana ve babanın çocuğa ilişkin bakım ve eğitim, koruma yükümlülükleri ve bu yükümlülükleri gerçekleştirirken kanunun kendilerini tanıdığı hakları ifade eder. Velayetin kaldırılması, velayetin ana ve/veya babanın elinden alınması anlamına gelir. Türk Medenî Kanunu m. 348-350 hükümleri arasında velayetin kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler yer almıştır. Velayetin kaldırılması, çocuğun yararını korumak için alınan tedbirlerden en ağır olanıdır. Velayetin kaldırılma sebepleri; ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka yerde bulunması, velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi, ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi gösterememesi, ana ve babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini ağır bir şekilde savsaklaması ve gerekliliğin bulunması hâlinde ana veya babanın yeniden evlenmesi durumu olarak sayılabilir. Velayetin kaldırılması davası ilgili herkes tarafından velayet hakkı bulunan ana ve/veya babaya karşı açılabilir. Velayet yalnızca ana için veya yalnızca baba için kaldırılabileceği gibi her iki tarafın da velayetinin kaldırılması söz konusu olabilir. Velayet hem ana hem babadan kaldırıldığında çocuğa vasi atanır. Velayetin kaldırılması kural olarak mevcut ve doğacak tüm çocukları kapsar. Ancak bunun aksinin kararlaştırılarak sadece ilgili çocuğun velayetinin kaldırılmasına ilişkin karar verilmesi de mümkündür. Velayetin kaldırılmasından sonra ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı ve çocuğa ilişkin bakım ve eğitim yükümlülükleri devam eder. Ancak çocuğun yararı gerektiriyorsa, ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir. Velayetin kaldırılmasına yol açan sebepler ortadan kalktığı takdirde, hâkim, ana ya da babanın talebi üzerine veya kendiliğinden velayetin geri verilmesine karar verebilir. Yargıtay içtihatlarına göre, velayetin kaldırılması ana baba ve çocuk açısından çok önemli sonuçlar doğurduğundan bu karar verilmeden önce detaylı inceleme yapılması, gerektiği takdirde uzman görüşü alınması ve eğer çocuk idrak çağında ise onun da bu konuda dinlenilmesi ve somut olayın uygun şekilde değerlendirilmesi gerekir.
Anahtar Kelimeler: Velayet, Çocuğun Yararı, Velayetin Kaldırılması

THE DECISION ON TERMINATION OF THE PARENTAL CUSTODY AND ITS LEGAL CONSEQUENCES IN THE FRAMEWORK OF THE JURISPRUDENCE OF SUPREME COURT

ABSTRACT
Parental Custody refers to the care and education, protection obligations of the parents regarding the child and the rights recognized by the law while fulfilling these obligations.. Among the provisions of articles 348-350 of the Turkish Civil Code, there are regulations regarding the abolition of custody. The removal of custody is the most severe of the measures

taken to protect the best interests of the child. The reasons for the removal of parental custody; Inexperience of the parents, illness, being elsewhere, not being able to fulfill the duty of custody properly, the parents' failure to show sufficient attention to the child, the parents' neglect of their obligations towards the child and the remarriage of the mother or father in case of necessity. The case of removal of custody can be brought against the mother and/or father who has the right of custody by anyone concerned. Custody can be removed only for the mother or only for the father, or the custody of both parties can be revoked. When custody is removed from both parents, a guardian is appointed to the child. Revocation of custody, as a rule, covers all current and future children. However, it is also possible to decide on the contrary and to decide on the removal of the custody of the relevant child. After the custody is terminated, the parents' right to have a personal relationship with the child and their care and education obligations regarding the child continue. However, if the benefit of the child so requires, the right of the parents to have a personal relationship with the child may be limited or removed. If the reasons leading to the removal of custody are eliminated, the judge may decide to return the custody upon the request of the mother or father or spontaneously. According to the jurisprudence of the Supreme Court, since the abolition of custody has very important consequences for the parents and the child, a detailed examination should be made before this decision is made, expert opinion should be sought if necessary, and if the child is at the age of comprehension,child should be listened to on this issue and the concrete case should be evaluated appropriately.

Keywords: Parental Custody, Interest of Child, Termination of Parental Custody

GİRİŞ

Ana baba velayeti çocuğun yararına kullanmak zorundadır. Aksi takdirde velayetin kaldırılması söz konusu olabilir. Velayetin kaldırılması en ağır tedbirdir. Bu sebeple öncelikle diğer önlemler alınır. Eğer çocuğun korunmasına ilişkin *"genel koruma önlemleri"* ve *"çocuğun yerleştirilmesi"* önlemlerinden herhangi bir sonuç alınamazsa, o önlemler yeterli gelmezse velayetin kaldırılması kararı verilir[1].

Velayetin kaldırılması sebepleri TMK m. 348-350 hükümleri arasında yer almıştır. Ancak kanunda yer alan sebeplerden birinin varlığı hâlinde velayet kaldırılabilir. Velayetin kaldırılma sebepleri; *"ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka yerde bulunması, velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi, ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi gösterememesi, ana ve babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini ağır bir şekilde savsaklaması ve gerekliliğin bulunması hâlinde ana veya babanın yeniden evlenmesi durumu*" olarak yer almıştır.

Velayet kamu düzenine ilişkin bir konudur. Bu sebeple velayetin kaldırılması davasını yalnızca ana veya baba değil ilgili herkes açabilir. Husumet velayet sahibi ana ve/veya babaya yöneltilir. Velayet yalnızca anadan veya babadan kaldırılabileceği gibi her ikisinden de

[1] Akıntürk, T., Ateş, D., *Aile Hukuku*, 2. Cilt, Beta Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 435 vd.; Dural, M., Öğüz, T., Gümüş, M.A., *Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 372; Çelik, C. (2004), Velayetin Kaldırılması, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 54, S.1, sa. 255-309, s. 267.

kaldırılması mümkündür. Velayetin hem anadan hem babadan kaldırılması hâlinde çocuğa vasi atanır.

Velayetin kaldırılması durumunda ana babanın velayetten doğan yükümlülükleri sona erer. Fakat kanunun ana baba olmaları sebebiyle yüklediği bakım ve eğitim yükümlülükleri devam eder. Velayetin kaldırılmasından sonra da çocukla ana babanın kişisel ilişki kurma hakkı devam eder. Ancak çocuğun yararı gerektirdiği takdirde kişisel ilişkinin sınırlandırılması veya tamamen kaldırılması da söz konusu olabilir.

I. GENEL OLARAK VELAYET

Velayet, küçüklerin ve istisnai olarak da kısıtlı ergin çocukların şahıslarını ve mallarını koruma, özen gösterme ve onları temsil etme hususunda kanun tarafından ana babaya yüklenen yükümlülükler ve tanınan haklardır[2]. Velayet ana babaya hem hak hem yükümlülükler getirir. Velayet mutlak bir hak olup herkese karşı ileri sürülebilir. Kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak niteliğinde olan velayet, hukukî işlemle sınırlandırılamaz, devredilemez, mirasçılara intikal edemez[3]. Kural olarak küçükler yani erginlik çağını doldurmamış olan çocuklar velayete tabidir. Diğer yandan ergin olan bir çocuk kısıtlandığı takdirde hâkim kendisine vasi atanmasını gerekli görmediği takdirde velayete tabi olur.

II. VELAYETİN KALDIRILMASI

1) Sebepleri

Velayet kamu düzeni bakımından büyük önem taşır. Bu yüzden velayetin kullanımının sınırları devlet tarafından kanunla düzenlenmiştir. Velayetin, çocuğun menfaatine olacak şekilde kullanılması gerekir. Aksi durumda mahkemece velayet kaldırılabilir. Türk Medenî Kanunu m. 348-350 hükümleri arasında velayetin kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler yer almıştır. Kanunda yer alan bir sebep bulunmadıkça velayet ana babadan alınamaz.

Velayetin kaldırılma sebepleri; *"ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka yerde bulunması, velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi, ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi gösterememesi, ana ve babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini ağır bir şekilde savsaklaması ve gerekliliğin bulunması hâlinde ana veya babanın yeniden evlenmesi durumu*" olarak sayılabilir.

Kanun velayetin kaldırılması sebeplerini esasen iki noktada toplamıştır. Bunlardan biri*: "ana ve babanın velayet görevlerini yerine getirmemeleri*" ikincisi ise, *"ana ve babanın ilgisizliği ve ihmalkarlığıdır"*[4].

---

[2] Özdemir, H., Ruhi, A. C., *Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 983; Arat, A. (2012), Medeni Kanun'da Velayetin Kaldırılması Tedbiri ve Bu Tedbirin Uygulanması, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. 11, S. 2, sa. 275-296, s. 276; Feyzioğlu, F., *Aile Hukuku,* Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 503; Koçoğlu, S., *Boşanmanın Çocuk Açısından Sonuçları*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 27; Suata, İ.Z., *Çocuk Hukuku,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 61; Özer Taşkın, Ö. (2020), Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S.1, sa- 239-262, s. 241; Akıntürk/Ateş, s. 406; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 359; Çelik, s. 256;

[3] Özdemir/Ruhi, s. 984; Suata, s. 62; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 360-361.

[4] Akıntürk/Ateş, s. 438; Koçoğlu, s. 115; Özer/ Taşkın, s. 253.

Çocuğun yararı öncelikli olarak gözetildiğinden, velayetin kaldırılması için ana babanın kusurlu olması şartı aranmaz[5]. Velayetten doğan yükümlülüklerin yeterince yerine getirilmemesi, amaç dışında kullanılması yeterlidir.

1.1.Velayet Görevinin Gereği Gibi Yerine Getirilememesi

Ana babanın velayetten doğan yükümlülüklerini yeterli bir şekilde yerine getirmeleri gerekir. Sürekli yetersizliğin söz konusu olması hâlinde velayet hakkı kaldırılır[6]. Velayet görevinin yerine getirilmesini bazı durumlar engeller. Bunlar; ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, engelli olmaları, başka yerde bulunmaları ve benzeri sebeplerdir.

Eşler çocuk sahibi oldukları zaman ana baba sıfatı kazanırlar ve ilk çocukları doğduğunda deneyimsiz olabilirler. Burada deneyimsizlik ile anlatılmak istenen makul ortalama bir ana babanın yapmayacağı hareketleri gerçekleştirmektir[7]. Örneğin, çocuğa karşı şiddet uygulanması, çocuğun bakımı eğitimi, terbiyesi konusunda yetersiz kalmaları hâli, ana babanın kendi istekleri ile çalışmamaları durumu gibi[8].

Her hastalık velayetin kaldırılması sonucunu doğurmaz. Hastalığın sürekli nitelikte ve çocuğa karşı bakım yükümlülüğünü engelleyecek boyutta olması durumunda velayetin kaldırılması gündeme gelir[9]. Örneğin, ana babanın yatalak olması, akıl hastalığına tutulması gibi.

Ana babanın engelli olması her zaman velayetin kaldırılmasını gerektirmez. Engelleri sebebiyle çocuğun bakımını, eğitimini gereği gibi yerine getirmeleri mümkün değilse bu durumda velayet kaldırılabilir.

Bazı hâllerde çocuk ve ana baba ayrı iş vs. sebebiyle ayrı yaşamak zorunda kalabilir. Fakat herhangi haklı bir sebep olmaksızın ana ve babanın velayetten doğan yükümlülüklerini yerine getiremeyecek şekilde çocuktan ayrı yaşamaları durumunda ya da çocuğu başka birilerine bırakmaları[10] durumunda velayet kaldırılabilir[11].

Benzeri sebepler demek suretiyle kanun birinci bentte örnek olarak sayılan sebeplere benzeyen başka sebepler de velayetin kaldırılmasına neden olabilecektir. Örneğin, ana veya babadan birinin ayırt etme gücünü kaybetmesi, evlilik birliğinin temelden sarsılması veya

---

[5] Kusur yalnızca velayetin kaldırılmasından sonra ana babanın çocuğun mallarını kullanmaya devam edip edemeyeceklerinin tespiti bakımından önem taşır. Çelik, s. 268.

[6] Özdemir/Ruhi, s. 988.

[7] *"…Toplanan delillerden; davalılardan babanın çocuğa şiddet uyguladığı, annenin ise çocuğun cinsel ve ruhsal bütünlüğünü korumaya ilişkin yükümlülüklerini ağır biçimde savsakladığı, alınan koruma önlemlerinin de yetersiz kalacağı (TMK. md. 348/ilk) anlaşılmaktadır. O halde davanın kabulü ile ana ve babanın her ikisinden de velayetin kaldırılmasına (TMK. md. 348/2); çocuk için davacı kurum tarafından vesayet davası açılmamışsa, çocuğa bir vasi atanması (TMK. md. 348/3) için durumun Sulh Mahkemesine ihbarı kararı verilmesi gerekirken yazılı gerekçeyle davanın reddi doğru bulunmamıştır…"* Y. 2. HD. T. 07.12.2010, E. 2010/7251, K. 2010/20509, www.kazancı.com.tr (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[8] Arat, s. 281.

[9] Gençcan, Ö. U., *Aile Hukuku,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 1598; Özdemir/Ruhi, s. 988; Arat, s. 281; Çelik, s. 271.

[10] *"…Dosyada toplanan tüm delillerden küçükler İbrahim, Mahmut ve Süleyman' ın 2000 yılından beri davacı dedeleriyle kaldıkları, bakım ve ihtiyaçlarının dede tarafından karşılandığı, davalı annenin bu süre içerisinde çocuklarını hiç arayıp sormadığı, yasal haklarını kullanarak çocuklarla bağlantı kurmak için çaba harcamadığı anlaşılmaktadır. Gerçekleşen bu durum karşısında Türk Medeni Kanununun 348/2 madde koşullarının oluştuğu nazara alınmadan yazılı gerekçelerle davanın reddi usul ve yasaya aykırıdır…"* Y. 2. HD. T. 02.11.2007, E. 2007/13481, K. 2007/14849, www.legal.com.tr (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[11] Çelik, s. 272; Arat, s. 282; Özer/ Taşkın, s. 253.

kısıtlanması hâlinde de velayet o ana veya baba için kaldırılabilir[12]. Ana babanın velayet haklarına kötüye kullanmalarına çocuğun çalıştırılmak suretiyle işgücünün sömürülmesi, dilencilik yaptırılması, fiziksel şiddet uygulanması, cinsel istismara maruz bırakılması veya başka insanlar tarafından yapılan istismara ana babanın sessiz kalması ve çocuğun zorla evlendirilmesi örnek olarak gösterilebilir[13]. Eski kanunda *"nüfuzu suiistimal"* açıkça düzenlenmiş olmasına rağmen yeni TMK'da yer almamıştır. Fakat velayet hakkının kötüye kullanılması, velayet görevinin gereği gibi yerine getirilememesi koşulu altında *"benzeri sebepler"* olarak kabul edip velayetin kaldırılmasına karar verebilecektir[14].

1. 2. Ana ve Babanın İlgisizliği ve Aşırı İhmalkâr Davranmaları

Ana ve babanın çocuğa gerekli ilgiyi göstermemeleri ve ona karşı aşırı derecede ihmalkâr davranmaları da velayetin kaldırılması sebebidir[15]. İlgisizlik sebebiyle velayetin kaldırılabilmesi için ilgisizliğin sürekli olması gerekir[16]. Hâkim ilgisizliğin çocuk üstündeki etkisini belirlemek için uzman görüşünden faydalanabilir. Ana babanın çocuğa gerekli ilgiyi göstermemelerine, çocukla ilgilenmeyip çocuğun başıboş şekilde dolaşmasına ve kötü alışkanlıklar kazanmasına izin vermek, düzenli şekilde okulda devam eden çocuğu okula göndermemek veya okuldan alarak ona kaçak mal sattırmak, ciddi bir hastalığı bulunan çocuğu tedavi ettirmemek örnek verilebilir[17].

Her ne kadar ana ve babanın çocuğa ilgisizliği ve aşırı ihmalkâr davranışları hükümde ayrı ayrı düzenlenmiş olsa da doktrinde[18] bu durum bizim de katıldığımız üzere eleştirilmiştir. Esasen ana babanın çocuğa yeterli ilgi göstermemesi, çocuğa kadar yükümlülüklerini ağır şekilde ihmal etmesi başlığı kapsamında yer alabilir. Bunun yerine Eski Medenî Kanun'da yer alan *"nüfuzun suiistimali"* kavramının hükümde yer alması daha yerinde olurdu[19].

1.3. Ana ve Babanın Yeniden Evlenmesi

Evlilik ana babadan birinin ölümü, boşanma, fesih veya butlan sebebiyle ortadan kalkmışsa, velayet sağ kalan eşe ya da boşanan eşlerden birine verilmiş olur. Bu durumda velayet kendisine bırakılan taraf velayet hakkını tek başına kullanır. Ancak velayeti kullanan tarafın yeniden evlenmesi söz konusu olabilir ve bu durum da çocuk açısından belirli tehlikeler

---

[12] Elçin Grassinger, G., *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler,* On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2009, s. 174 vd.; Akıntürk/Ateş, s. 439; Arat, s. 282; Özdemir/Ruhi, s. 988; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 372.
[13] Arat, s. 284; Çelik, s. 275.
[14] Çelik, s. 275.
[15] *"…Toplanan delillerden, davalı kadının yaşantısının toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiyecek nitelikte olduğu anlaşılmıştır. Bu hal, çocukların ruhsal yapılarında ve gelişmelerinde olumsuz etkiler meydana getirecek önemli bir sakınca teşkil eder. Ananın bu davranışı ve özellikle onları Türkiye'de bırakıp yurt dışına gitmesi, Libya'da oturması keyfiyeti ve çocukların bakımsız kalmış olmaları, velayet görevinin aşırı derecede ihmali niteliği taşır. Esasen, yaşantısı böylesine hareketli olan bir kadının çocuklarına gerekli zaman ayırıp onların yetişmesi ile ilgilenmesi mümkün değildir. Bu şartlar altında çocukların velâyetlerinin nez'i zorunluğu doğmuştur. Buna rağmen açıklanan yönler gözetilmeden isteğin red edilmesi usul ve kanuna aykırıdır...) gerekçesiyle bozularak dosya yerine geri çevrilmekle, yeniden yapılan yargılama sonunda; mahkemece önceki kararda direnilmiştir…"*YHGK, T. 02.04.1986, E. 1986/2139, K. 1986/346, www.legal.com.tr (Erişim Tarihi: 20.08.2023).
[16] Arat, s. 284;
[17] Arat, s. 283-284; Özdemir/Ruhi, s. 989; Akıntürk/Ateş, s. 439.
[18] Arat, s. 284.
[19] Koçoğlu, s. 116.

doğurabilir. TMK m. 349 hükmüne göre, velayete sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi kural olarak velayetin kaldırılmasını gerektirmez[20].Fakat ana veya babanın yeniden evlenmesi çocuğun menfaatlerine zarar veriyorsa bu durumda velayet kaldırılabilir[21]. Durum ve koşullar gerektirdiği takdirde velayetin kaldırılmasına hâkim karar verir. Durum ve koşulların velayetin kaldırılmasını gerektirip gerektirmediğini hâkim takdir eder[22]. Örneğin, üvey ana veya babanın çocuğa şiddet, taciz gibi kötü davranışlarda bulunması ve velayet sahibi eşin buna göz yumması, çocuğun malvarlığını kendi çıkarları için kullanmaları vb durumlarda velayet kaldırılabilir[23].

2. Velayetin Kaldırılması Davasının Usulü

Velayet kamu düzenine ilişkin bir konudur. Bu sebeple velayetin kaldırılmasını gerektiren durumların varlığı hâlinde hâkim re'sen veya talep üzerine gerekli önlemleri almak zorundadır. Velayetin kaldırılması davası açma hakkı yalnızca ana babaya tanınan haklardan olmayıp ilgili herkes tarafından velayet hakkı bulunan ana ve/veya babaya karşı açılabilir[24].

Velayet yalnızca ana için veya yalnızca baba için kaldırılabileceği gibi her iki tarafın da velayetinin kaldırılması söz konusu olabilir (TMK m. 349) [25]. Velayet bir taraftan kaldırılmışsa diğeri tarafından kullanılır. Velayet hem ana hem babadan kaldırıldığında çocuğa vasi atanır. Vasi atama görevi vesayet makamı olan Sulh Hukuk Mahkemesine aittir[26].

Velayete ilişkin davalar kamu düzeniyle ilgili davalar olup basit yargılama usulüne tabidir. Bu sebeple adli tatilde de görülür[27].

Velayetin kaldırılması kural olarak mevcut ve doğacak tüm çocukları kapsar. Ancak bunun aksinin kararlaştırılarak sadece ilgili çocuğun velayetinin kaldırılmasına ilişkin karar verilmesi de mümkündür (TMK m. 348). Örneğin, ana-babanın velayetini sadece bakım ve eğitimi zor olan çocuk için kaldırabilir.

3. Velayetin Kaldırılmasının Sonuçları

---

[20] *"... Velayet, ana ve babadan birinin ölümü halinde sağ kalana, boşanmada ise çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir. İncelenen dosya içeriğine göre, küçüğün babasının ölümüyle sağ kalan annesine ait olan velayet hakkının kaldırıldığına ilişkin herhangi bir bilgi ve belge bulunmamaktadır. Diğer taraftan, velayete sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi, velayetin kaldırılmasını gerektirmemektedir. Mahkemece, küçüğün kanunen annesinde olan velayet hakkının kaldırıldığına ilişkin herhangi bir karar bulunmaksızın, babaannesinin vasi tayinine karar verilmesi usul ve yasaya aykırı bulunmuştur..."* Y.2. HD. T.31.03.2010, 2009/16476, K. 2010/6149, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[21] Dural/Öğüz/Gümüş, s. 372; Çelik, s. 279.

[22] *"... Taraflar 15.03.2001'de anlaşarak boşanmış, müşterek çocuk 23.08.1999 doğumlu Hatice'nin velayeti babaya bırakılmıştır.. Küçüğün bu tarihten beride babanın yanında kaldığı anlaşılmaktadır. Baba daha sonra evlenmiştir Babanın velayet görevini yerine getirmediği veya kötüye kullandığını gösterir herhangi bir delil getirilememiştir..."*Y. 2. HD. T. 22.06.2004, E. 2004/7321, K. 2004/8256, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[23] Özdemir/Ruhi, s. 989; Akıntürk/Ateş, s. 440; Çelik, s. 279.

[24] Gençcan, s. 1604; Çelik, s. 281.

[25] Akıntürk/ Ateş, s. 441; Koçoğlu, s. 119; Çelik, s. 282.

[26] *"...Küçük H.'nin annede olan velayeti Ankara 5. Aile Mahkemesinin 7.12.2004 gün ve 2003/220 sayılı kararı ile kaldırılmıştır. Velayet altında bulunmayan küçüğün vesayet altına alınması (MK. md.404), kararının da küçüğün yerleşim yerindeki vesayet dairesi (Sulh Mahkemesi) tarafından verilmesi zorunludur. Bu açıklama karşısında küçüğün Aile Mahkemesince dedenin velayeti altına konulması isabetsizdir..."Y. 2. HD. T. 18.05.2006, E. 2006/1224, K. 2006/7839*, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[27] Gençcan, s. 1603; Koçoğlu, s. 122.

Velayet kaldırılsa da ana baba ile çocuk arasındaki hısımlık ilişkisi devam eder. Velayetin kaldırılmasından sonra ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı [28]ve çocuğa ilişkin bakım ve eğitim yükümlülükleri devam eder[29]. Ancak çocuğun yararı gerektiriyorsa, ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir[30].

Velayet hakkının ana veya babadan birinden kaldırılması mümkündür. Bu durumda velayete sahip olan eşin hakkı tamdır. Fakat tek bir eşin velayetin getirdiği yükümlülükleri tek başına taşıyamayacağı kanaatine varırsa çocuğa vasi atanması gerekir. Bu noktada tek bir eşin velayetin sorumluluklarını taşıyıp taşıyamayacağı araştırılmalıdır[31].

Yargıtay içtihatlarına göre, velayetin kaldırılması ana baba ve çocuk açısından çok önemli sonuçlar doğurduğundan bu karar verilmeden önce detaylı inceleme yapılması, gerektiği takdirde uzman görüşü alınması ve eğer çocuk idrak çağında ise onun da bu konuda dinlenilmesi ve somut olayın uygun şekilde[32] değerlendirilmesi gerekir[33].

TMK m. 350 hükmüne göre, velayetin kaldırılması hâlinde de ana babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılama yükümlülükleri devam eder. Vesayet altındaki küçüğün ana veya babasından vasinin nafaka isteme hakkı bulunmaktadır. Ana, baba ve çocuğun ödeme güçleri bulunmaması durumunda giderler devlet tarafından karşılanır.

TMK m. 354 hükmüne göre, ana ve baba kusurları sebebiyle velayet kaldırılmadıkça çocuğun mallarını kullanabilirler. Örneğin velayet ana babanın yaşlılığı, hastalığı gibi kusurları olmayan durumlardan dolayı kaldırılmaktaysa, çocuğun mallarını çocuk ergin olana kadar kullanabilirler[34]. Fakat velayet kusurları sebebiyle kaldırılmışsa artık çocuğun mallarını kullanmaları mümkün değildir.

III. VELAYETİN GERİ VERİLMESİ

TMK m. 351/II hükmüne göre, velayetin kaldırılmasını gerektiren sebep ortadan kalkmışsa, hâkim re'sen ya da ana veya babanın istemi üzerine velayeti geri verir[35]. Burada

---

[28] *"…Çocukla kişisel ilişki kurma hakkı, velayet hakkının bir sonucu değil soybağının sonucudur. Bu sebeple kişisel ilişkinin kaldırılması davası, basit yargılama usulüne tabi işlerden değildir …"* Y. 2 HD T. 20.02.1017, E. 2017/270, K. 2017/1704, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[29] Dural/Öğüz/Gümüş, s. 374; Özdemir/Ruhi, s. 989; Özer/Taşkın, s. 259.

[30] "*…Velayet kendisine verilmeyen tarafla çocuk arasında kurulacak kişisel ilişki küçüğün bedeni ve fikri gelişimine engel teşkil etmeyecek nitelikte olmalıdır…"* Y. 2. HD. T.10.06.1999, E. 1999/4517, K. 1999/6594, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[31] Arat, s. 291.

[32] "*… Çocuğun velayeti hakkında karar verilirken öncelik çocuğun güvenliği ve yararıdır. Hâkim, çocuğun iradesi farklı olsa da en son kararı, kendisi verir…"* Y. 2 HD. T. 04.05.2016, E. 2016/8654, K. 2016/9148, www.kazancı.com.tr (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[33] *"…Küçük Burak 1988 doğumlu olup, görüşlerini açıklama olgunluğuna sahiptir. Velayetle ilgili hüküm 29.5.2000 tarihinde kesinleşmiş, davalı pasaport işlemlerini yaptırmış, küçüğü yanına almıştır. Küçük hâlen anne yanında olduğu gibi velayet konusunda düşüncesini velayet hakkının annesinde bulunması yönünde açıklamıştır (TMK md. 339). Türk Medeni Kanununun 183. maddesi ve 348. maddesi koşulları da oluşmamıştır. Davanın reddi gerekirken kabulü ve yazılı şekilde hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir…"*Y. 2 HD. T. 08.04.2003, E. 2003/2139, K. 2003/5117, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

[34] Akıntürk/ Ateş, s.441; Koçoğlu, s. 121.

[35] *"… Kesinleşen boşanma kararı ile müşterek çocuğun velayeti anneye verilmiş, bilahare, anneannenin anneye karşı açtığı dava sonucunda; annenin çocuk üzerindeki velayet hakkı nez edilmiştir ve karar kesinleşmiştir. İşbu dava ise çocuğun anası tarafından açılmıştır. İstek velayetin kaldırılmasını gerektiren sebep ortadan kalktığından bahisle velayetin iadesi niteliğindedir. Delillerin bu çerçevede değerlendirilip hasıl olacak sonuç uyarınca karar verilmesini gerekir…"* Y. 2. HD. T. 24.03.2004, E.2004/2686, K. 2004/3690, www.legalbank.net (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

çocuğa dava açma hakkının kanunla tanınmış olmaması doktrinde eleştirilmiştir[36]. Çocuk açısından bu kadar önemli bir hususta çocuğa da dava açma hakkının tanınmış olması gerekirdi.

Velayetin geri verilmesi kararı hâkim tarafından verilir, kendiliğinden gerçekleşme söz konusu değildir. Burada bir süre sınırı söz konusu değildir. Velayetin kaldırılmasına sebep olan durumlar ortadan kalktığında velayetin geri verilmesi mümkündür. Fakat velayetin kaldırılmasına ilişkin sebep ortadan kalkmakla beraber başka bir sebep ortaya çıkmışsa velayet geri verilmez. Velayet kaldırıldıktan sonra, çocuk eğer ergin olursa, ölürse ya da evlatlık olarak verilirse, bu durumda velayetin geri verilmesi söz konusu olmaz.

SONUÇ

Velayet kamu düzenine ilişkin bir konudur. Velayet ana babanın menfaatlerinden ziyade çocuğun korunması, bakımı, eğitimi için düzenlenmiş bir kurumdur. Velayetin çocuğun yararına kullanılması gerekir. Velayetin çocuğun yararına kullanılmadığı durumlarda velayetin kaldırılması söz konusu olabilmektedir. Velayetin kaldırılması için ana babanın kusurlu olması aranmaz. Velayete ilişkin yükümlülüklerin yeterince yerine getirilmemesi durumunda velayetin kaldırılması kararı verilebilir.

Velayetin kaldırılması sebepleri TMK m. 348-350 hükümleri arasında yer almıştır. Kanunî düzenleme göz önünde bulundurulduğunda sebepler ana iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar; "*velayet görevinin gereği gibi yerine getirilmemesi sebebiyle velayetin kaldırılması*" ve "*ana babanın ilgisizliği ve aşırı ihmalkâr davranmaları sebepleri ile velayetin kaldırılması*"dır. Diğer yandan velayet kendisinde olan eşin yeniden evlenmesi durumunda gerektiği takdirde velayetin kaldırılmasına hükmedilebilmektedir. Doktrinde eleştirilen katıldığımız görüşe göre, esasen ana babanın ilgisizliği ve aşırı ihmalkâr davranmaları farklı durumlar gibi gözükse de ilgisizlik ihmalkâr davranma başlığının içerisinde yer alabilecek bir konudur. Bu düzenleme yerine Eski Medenî Kanun'da yer alan *"nüfuzun suiistimali"* kavramının hükümde yer alması daha yerinde olurdu.

Velayetin kaldırılması ana baba ve çocuk açısından çok önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu sebeple Yargıtay içtihatlarında da yer aldığı üzere, velayetin kaldırılması kararı verilmeden önce detaylı incelemeler yapılması, gerektiği takdirde uzman görüşü alınması ve eğer çocuk idrak çağında ise onun da bu konuda dinlenilmesi ve somut olayın uygun şekilde değerlendirilmesi gerekir.

Velayetin kaldırılmasına ilişkin sebepler ortadan kalktığında velayetin hâkim kararıyla geri verilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

Akıntürk, T., Ateş, D., *Aile Hukuku,* 2. Cilt, Beta Yayınevi, İstanbul, 2021.

Arat, A. (2012), Medeni Kanun'da Velayetin Kaldırılması Tedbiri ve Bu Tedbirin Uygulanması, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, sa. 275-296.

Çelik, C. (2004), Velayetin Kaldırılması, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. 54, S.1, sa. 255-309.

[36] Çelik, s. 302; Koçoğlu, s. 121.

Dural, M., Öğüz, T., Gümüş, M.A., *Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.
Elçin Grassinger, G., *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2009.
Feyzioğlu, F., *Aile Hukuku,* Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
Gençcan, Ö. U., *Aile Hukuku,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.
Koçoğlu, S., *Boşanmanın Çocuk Açısından Sonuçları,* Beta Yayınevi, İstanbul, 2018.
Özdemir, H., Ruhi, A. C., *Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları,* On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
Özer Taşkın, Ö. (2020), Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. 6, S.1, sa- 239-262.
Suata, İ. Z., *Çocuk Hukuku,* Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

YARGITAY KARARLARI

Y. 2. HD. T. 07.12.2010, E. 2010/7251, K. 2010/20509
Y. 2. HD. T. 02.11.2007, E. 2007/13481, K. 2007/14849
YHGK, T. 02.04.1986, E. 1986/2139, K. 1986/346
Y. 2. HD. T. 31.03.2010, 2009/16476, K. 2010/6149
Y. 2. HD. T. 22.06.2004, E. 2004/7321, K. 2004/8256
Y. 2. HD. T. 18.05.2006, E. 2006/1224, K. 2006/7839
Y. 2 HD T. 20.02.1017, E. 2017/270, K. 2017/1704
Y. 2. HD.T.10.06.1999, E. 1999/4517, K. 1999/6594
Y. 2 HD. T. 04.05.2016, E. 2016/8654, K. 2016/9148
Y. 2 HD. T. 08.04.2003, E. 2003/2139, K. 2003/5117
Y. 2. HD. T. 24.03.2004, E.2004/2686, K. 2004/3690

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

www.legalbank.net
www.kazancı.com.tr

YARGITAY İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE YENİ MALİKİN İHTİYACI SEBEBİYLE KİRA SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ

Dr. Ayşe KARACA ÖZ
Dr. Arş. Gör, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-4806-0171.

ÖZET

Eski Borçlar Kanunu'ndan farklı olarak, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre, kiralanan el değiştirse bile mevcut kira sözleşmesi devam etmekte ve kiracı kiralananı yeni malik döneminde de kullanabilmektedir. Ancak kiralananı sonradan iktisap eden yeni malikin gereksinim sebebiyle kira sözleşmesini açacağı tahliye davası ile sona erdirmesi mümkündür. İhtiyaç sebebiyle tahliye davasının açılabilmesi için belirli şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartlar; yeni malik ya da yakınlarının kiralanan konut veya işyerine ihtiyaçları olması, bu ihtiyacın zorunlu ve gerçek olması ve yeni malikin mülkiyeti iktisap ettiği tarihten itibaren bir ay içinde kiracıya ihtarda bulunması ve altı ay sonrasında kiralananın tahliyesini talep etmesi gerekir. Konuya ilişkin bir Yargıtay kararına göre[1], söz konusu ihtiyaç çerçevesinde tahliye kararının verilebilmesi için ihtiyacın niteliğinin gerçek, samimi ve zorunlu olduğunun kanıtlanması aranır. Geçici bir ihtiyaç sebebiyle veya henüz mevcut olmayan ya da gerçekleşmesi uzun bir zaman alacak bir ihtiyaç için tahliye kararı verilemez. Taşınmazın mülkiyetini sonradan kazanan yeni malik bildirim sürelerine riayet etmelidir. Türk Borçlar Kanunu ve ilgili Yargıtay İçtihatlarına göre[2], yeni malikin iktisap tarihinden itibaren bir ay içerisinde kiralananı satın aldığını kiracıya bildirmesi ve iktisaptan itibaren altı ay içerisinde tahliye davası açması gerekir. Yeni malik ihtiyaç sebebiyle sözleşmeyi sona erdirme hakkını, sözleşme süresinin sona ermesinden itibaren bir ay içinde açacağı dava yoluyla da kullanabilir. Kanun koyucu ihtiyaç sebebiyle tahliye hakkının kötüye kullanılmasını engellemek adına bir takım kanuni düzenlemeler yapmıştır. Türk Borçlar Kanunu m. 355 hükmüne göre, kiraya veren ihtiyaç sebebiyle kiralananın tahliyesini sağladığında, haklı sebep bulunmadığı takdirde, üç yıl geçmeden kiralananı eski kiracısından başka bir kimseye kiralayamaz. İlgili hükme aykırı davranması durumunda, eski kiracısına tazminat ödemek zorundadır. Bu tazminat miktarı, kiracının son kira yılında ödediği bir yıllık kira bedelinden az olamaz.

Anahtar Kelimeler: Kira sözleşmesi, Kiracı, Yeni malik, İhtiyaç sebebiyle sona erme

TERMINATION OF THE RENTAL AGREEMENT DUE TO THE NEED OF THE NEW OWNER IN THE FRAMEWORK OF THE JURISPRUDENCE OF SUPREME COURT

ABSTRACT

Unlike the old Code of Obligations, according to the Turkish Code of Obligations No. 6098, even if the leased property changes hands, the existing lease agreement continues and the lessee can use the leased property in the new owner period. However, it is possible for the new owner,

[1] Y. 6. HD. 18.02.2010 E. 2009/11626, K. 2010/1675.
[2] Y. 6 HD. 17.10.2011 E. 2011/6973, K. 2011/10939.

who subsequently acquires the leased property, to terminate the lease agreement with an eviction lawsuit due to necessity. Certain conditions must be met in order for an eviction lawsuit to be filed due to necessity. These conditions are; The new owner or their relatives should need the rented house or workplace, this need should be mandatory and real, and the new owner should notify the tenant within one month from the date of acquisition of the property and request the evacuation of the rented person after six months. According to a Supreme Court decision on the subject, it is required to prove that the quality of the need is real, sincere and compulsory in order to be able to issue an evacuation decision within the framework of the said need. An evacuation decision cannot be made for a temporary need or for a need that does not yet exist or will take a long time to be realized. The new owner who subsequently acquires the ownership of the immovable must comply with the notification periods. According to a Turkish Code of Obligations and Supreme Court decision on this subject, *"the new owner must notify the lessee that he has purchased the leased property within one month from the date of acquisition and file an eviction lawsuit within six months from the acquisition"*. The new owner may also use his right to terminate the contract due to need through a lawsuit to be filed within one month from the expiry of the contract period. The legislator has made some legal arrangements in order to prevent the abuse of the right to evacuate due to necessity. According to the provision of article 355 of the Turkish Code of Obligations, when the lessor provides for the evacuation of the leased property due to need, he cannot rent the leased property to anyone other than the former tenant before three years have passed, unless there is a justifiable reason. If he violates the relevant provision, he has to pay compensation to his former tenant. This compensation amount cannot be less than the one-year rent paid by the tenant in the last rental year.

Keywords: Rental Agreement, Tenant, New Owner, Termination due to need

COVİD-19 SALGINI SÜRECİNDE İDARENİN VE SAĞLIK ÇALIŞANLARININ KARŞILIKLI SORUMLULUKLARI

Öğr. Gör., Necmiye MAZLUM[1]

Artvin Çoruh Üniversitesi, Rektörlük, - 0000-0002-7511-573X

ÖZET

Kamu hizmetinin sunumu sırasında veya sonrasında ortaya çıkan zararın idare tarafından karşılanması idarenin sorumluluğu ilkesi olarak tanımlanmaktadır. Bu sorumluluk kusurlu olabileceği gibi kusursuz da olabilir. Bir kamu hizmeti olan sağlık hizmetinin sunulmasında da sağlık hizmetini alan kişiler sunulan hizmetten dolayı zarara uğramışsa bu zarar idarece tazmin edilmektedir. Sağlık hizmetinin sunumu her durumda önemliyken daha çok salgın hastalıkların ortaya çıkmasında gündeme gelmektedir.

Covid-19 salgın hastalığı tüm dünyaya hızla yayılan bir virüs olması nedeniyle ülkemizde bu salgını önlemek için birtakım tedbirler alınmıştır. Ülkemizde alınan tedbirlerin hukukiliği tartışılmıştır. Her ne kadar bu tedbirlerin alınmasında kamu yararını ve genel sağlığını koruma amacı olduğu belirtilse de kişinin temel hak ve hürriyetleri güncel olmayan mevzuata ya da genelgelere göre kısıtlanmıştır.

Çalışmada Covid-19 salgınının önlenmesi için alınan tedbirlerin hukuka uygunluğu tartışılarak salgın hastalık nedeniyle ileride doğabilecek zararlar açısından idarenin ve sağlık çalışanlarının sorumluluğu ele alınmıştır. İdarenin hastalar ile sağlık çalışanlarına ve sağlık çalışanların da hastalara ve idareye karşı olan sorumluluğu incelenmiştir.

Çalışmamızın amacı salgın hastalıklarda mücadelede en fazla ihtiyaç duyulan sağlık çalışanlarının kısıtlanan temel hak ve hürriyetlerine değinmek, salgın hastalıklara yönelik yeni bir kanunun çıkarılmasının önemine vurgu yapmak ve ileride ortaya çıkması muhtemel olan bir salgın hastalık sebebiyle hem idarenin hem de sağlık çalışanlarının sorumluluklarının neler olması gerektiğini bilmeleri yönünde yol göstererek daha fazla zararın ortaya çıkmaması için farkındalık yaratmaktır.

Anahtar Kelimeler : Salgın Hastalık, Covid-19 Salgını, İdarenin sorumluluğu, Sağlık Çalışanlarının Sorumluluğu.

[1] Bu çalışma Necmiye Mazlum'un "Covid-19 Salgını Sürecinde İdarenin ve Sağlık Çalışanlarının Karşılıklı Sorumlulukları" konulu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Covid-19 salgını sürecinde, sağlık hizmetinin sunumu sırasında veya sonrasında ortaya çıkacak zararda, Devletin kusurlu veya kusursuz sorumluğu gündeme gelmektedir. Bunun sebebi, sağlık hizmetleri bireylere hak, devlete ise sorumluluk getirmektedir. Covid-19 salgını ile karşı karşıya kalan devlet, sorumluluğunu eksiksiz yerine getirmelidir. Kamu sağlığını tehdit eden ve bulaşıcı salgın hastalık olan Covid-19'a karşı devletin gerekli ve yeterli tedbirleri almaması veya bu hastalığa seyirci kalması elbette düşünülmemelidir. Hastalığın yayılma hızını durdurmak ve genel sağlığı korumak için Türkiye 2020 yılının Mart ayında gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Vaka ve hayatını kaybedenlerin sayılarında artış olması, Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 salgınının pandemi olarak ilân edilmesine sebep olmuştur. Covid-19 salgını sürecinde can kaybının artması ve vaka sayılarının çoğalmasıyla birlikte, devletin gerekli tedbirleri alması ile bazı insan haklarının sınırlandırılması kaçınılmazdır. Önemli olan temel hak ve özgürlükleri etkileyen bu sınırlandırmanın yasalara ve hukuka uygun olmasıdır.

Türkiye, Covid-19 salgını sebebiyle olağanüstü hâl ilân etmeden olağan dönemde yürürlükte olan mevzuat kapsamında salgınla mücadele etmektedir. Covid-19 salgını ile mücadele için devletin getirmiş olduğu temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamalar ise Anayasada güvence altındadır. Daha önce Türkiye'de kademeli olarak tedbirler alınmaya başlanılsa da olağan dönemde alınan tedbirlerin yasaya aykırı olduğu aşikârdır. Hukuka aykırı alınan tedbirler devletin kusurlu, gerektiğinde de kusursuz sorumluluğunu gündeme getirecektir.

Covid-19 salgınının önlenmesi devlete yükümlülükler getirmektedir. Devlet, salgını kontrol altına almak, can kaybını ve vakayı en aza indirmekle sorumludur. Covid-19 hastalığı ile ilgili kamuoyunda farklı bilgilerin yayılması bu hastalığı tıbbî bilinmezliğe götürmüş; hastalığın teşhisi ve tedavisinde hem devletin hem de sağlık çalışanlarının yükümlülüğünü artırmıştır. Bu yükümlükler sonucunda sağlık hizmetinin sunumunda hastalar, sağlık çalışanları hatta devlet zarara uğramıştır. Uğranılan zararın tazmin edilebilmesi için devletin kusurlu veya şartlar varsa kusursuz sorumluluğu yoluna gidilecektir.

Covid-19 salgını sürecinde ülkede yaşanan zorluklar karşısında devletin salgını önlemek için aldığı tedbirler sonucunda, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması, sağlık çalışanlarının iş yükünün artması ile idarenin ve sağlık çalışanlarının karşılıklı sorumlulukları gündeme gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de Covid-19 salgın sürecinin sağlık çalışanlarının ve devletin karşılıklı sorumlulukları bir bütün olarak hukukî açıdan değerlendirme yapılmıştır.

Makalede Covid-19 salgınında idarenin kusurlu ve kusursuz sorumluluğu ele alınmış ve salgın sürecinde idarenin sağlık çalışanlarına ve hastalara; sağlık çalışanlarının da idareye ve hastalara karşı sorumluluklarına değinilmiştir.

Çalışma konusunu sınırlandırmak adına sadece kamuda çalışan sağlık çalışanları ve kamu hastaneleri ele alınarak idarenin sorumluluğu incelenmiştir. Covid-19 salgını sürecinde sağlık çalışanlarının tek tek hekim, hemşire ya da aile hekimi olarak sorumluluklarını belirlemek yerine, pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının branşı ve çalıştıkları birim açısından

ayrıma gidilmeksizin sorumlu olacağına dair 17.03.2020 tarihli Sağlık Bakanlığının açıklaması doğrultusunda[2] çalışmada genel olarak sağlık çalışanları açısından değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca her ne kadar özel hastanelerde çalışan sağlık çalışanları ve özel hastaneler çalışma kapsamı dışında tutulsa da Covid-19 testinin ve tedavisinin ücretsiz olması zorunluyken sadece özel hastanelerde test ve tedavinin ücrete tâbi tutulması idarenin sorumluluğu açısından değerlendirilmiştir. İdarenin kusursuz sorumluluğunu kaldıran sebeplerden olan mücbir sebep, Covid-19 salgın hastalığı açısından değerlendirilmiş; diğer kusursuz sorumluluğu azaltan nedenler açısından değerlendirme yapılmamıştır. Covid-19 salgını sürecinde idarenin sorumluluğu sadece Türkiye açısından ele alınmış, diğer ülkelerin yaşadığı sorunlar ve ülkelerin sorumlulukları bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

I. COVİD-19 SALGININDA İDARENİN KUSURLU VE KUSURSUZ SORUMLULUĞU

Covid-19 pandemisi, 2019 tarihinin aralık ayında ve Çin'in Hubei bölgesinin başkenti olan Wuhan şehrinde ortaya çıkmıştır.[3] Yeni tür olan koronavirüs, Covid-19 salgınına neden olan bir pandemi olarak bilinmektedir. Geçmişten günümüze salgın hastalıklar incelendiğinde, sağlık hizmetine daha fazla önem verildiği, kullanılan tedavi yöntemlerin değiştiği ve geliştiği görülmektedir. Örneğin; kolera salgını için hijyenin önemli olduğu, veba salgını için alınan karantina önlemlerinin geliştirilmesi gerektiği; verem salgınında ise salgın hastalıkta aşıların geliştirilmesinin önemli olduğu ortaya çıkmıştır.[4]

Türkiye, Covid-19 salgınının yayılmasını engellemek ve salgını durdurmak için birtakım tedbirler almıştır. Devlet bu tedbirleri güncel olmayan ve eski tarihli Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'na göre almıştır. Fakat kanun incelendiğinde Covid-19 salgınıyla mücadelede devletin yetersiz kaldığı görülmektedir. Öncelikle kanunun 57. maddesinde salgın hastalıkları tek tek sayılmakta, eski tarihli kanun olması sebebiyle yeni bir salgın hastalık Covid-19'un ismi geçmediği görülmektedir. Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun her ne kadar detaylı ve kapsamlı hazırlanmış olduğu savunulsa da Covid-19 salgın hastalığı için alınan tedbirlerin belirsiz olması kanunun güncellenmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Devlet tedbir alırken ek bir madde ile bu kanuna Covid-19 hastalığının eklenmesi, salgın hastalıkla mücadelede gerekli önlemlerin bu kanun çerçevesinde yapılacağını belirtmesi ve alınacak tedbirleri de açık ve net şekilde yazması gerekmekteydi. Fakat devlet eski kanunu güncellemeyerek salgın hastalıkla mücadele için yapılan tedbirleri bu kanuna göre aldığı görülmektedir.

Devletin aldığı tedbirlerin özünü kişinin temel hak ve hürriyetlerinin kısıtlanması oluşturmaktadır. Olağan dönemde yapılan kısıtlamaların hangi hak kısıtlanacaksa o hak ile ilgili kanunda yazılı özel sebeplere dayanması gerekir. Olağanüstü dönemlerde ise kısıtlamada

[2] Sağlık Bakanlığı'nın 17.03.2020 tarihli ve 14500235-403.99 sayılı Elektif İşlemlerin Ertelenmesi ve diğer alınacak tedbirler konulu yazısı için bkz elektif-islemlerin-ertelenmesi-ve-diger-tedbirlerpdf.pdf (saglik.gov.tr)
[3] https://tr.wikipedia.org/wiki/Pandemi#COVID-19 (Erişim Tarihi:07.08.2023)
[4] Hülya Parıldar ve Mustafa Fevzi Dikici , Pandemiler Tarihi, Klinik Tıp Aile Hekimler Dergisi,1 Ocak-Şubat 2020, 12, 1, s.1

ölçülülük ilkesi aşılmadığı sürece kısıtlamanın yapılması mümkündür. Fakat Türkiye'de olağanüstü hâl ilân edilmemiş, olağan dönemde temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasına gidilmiştir. Anayasada yer alan ve kısıtlanan temel hak ve hürriyetlere bakıldığında özel sebep olarak genel sağlık sebebinin bulunmadığı açıktır. Türkiye'de Covid-19 salgını sürecinde ve olağan dönemde yapılan temek hak ve hürriyetlere ilişkin sınırlandırmaların Anayasa'ya aykırı olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenleme yapılamadığı, bu hakların kanunla düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.[5] Bu durum açıkça Anayasa'ya ve hukuka aykırıdır.[6] Anayasa Mahkemesi'nin kanun hükmünde kararname ile zorunlu aşı uygulamasının olmayacağına dair vermiş olduğu bir kararda, ilgili kanun hükmünde kararnamede hüküm olmasının temel hak ve özgürlüğü sınırlandırmasına dayanak olamayacağını ve zorunlu aşı ile ilgili kanun hükmünün bulunmamasının kanun hükmünde kararname ile ilgili hakta sınırlandırma yapılacağı anlamına gelmediğini belirtmiştir.[7] Anayasa Mahkemesi'nin kararında görüleceği üzere kararname ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasıyla birçok kişinin hakkı ihlâl edilmektedir. Verilen Anayasa Mahkemesi'nin kararı uygulanarak bu ihlâllerin önüne geçebilmek için kararnamede yer alan hükümlere ilişkin kanun çıkarılmalı ve ilgili hükümler kanun hükmü olmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir kararında, başvurucuya yapılan aşının, başvurucunun her ne kadar özel hayatın gizliliği ihlâlini oluştursa da zorunlu aşının kanun hükmü olması, genel sağlığı koruma amaçlı difteri aşının yapılması ve aşının yapılmasından sonra da kişide herhangi bir olumsuz duruma yol açmaması nedeniyle özel hayatın gizliliğinin ihlâl edilmediğine karar vermiştir.[8] Zorunlu aşılama ile ilgili bir kanun hükmünün olması halinde, zorunlu aşılamanın yapılması temel hak ve hürriyetin ihlâli sayılmamaktadır.

Covid-19 salgının beklenmedik bir zamanda ortaya çıkması ve salgının etkisinin hızlı ve ölümcül olması, bu hastalığın öngörülemez ve önlenemez olduğunu göstermekte, dolayısıyla bu hastalık için mücbir sebep denilmektedir. Fakat Covid-19'un Çin'de ortaya çıkış tarihinin ocak ayı olmasına rağmen Türkiye'de ilk vakanın mart ayında görülmesi, birkaç aylık süreçte gerekli ve yeterli tedbirlerin alınmaması ve en önemlisi Ulusal Pandemik İnfluenza Rehberinde salgın hastalığının çıkmasından çok sonra uygulanmaya başlanması aslında hastalığın öngörülemez ve önlenemez olmadığını göstermektedir. Covid-19 salgını mücbir sebep sayılmamakta ve idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

Covid-19 salgınında, sağlık hizmetinin önemi vurgulanmıştır. Devlet salgın hastalıkla mücadele edebilmek ve bu süreçte sağlık hizmetini etkin ve verimli sunabilmek için, güncel koşullara uygun araç gerecini, yeterli sayıda ekipmanını ve hastanelerini, solunum cihazlarını, kişisel koruyucu ekipmanlarını hizmete tahsis etmelidir. Danıştay, teknik ve ekipmanların

---

[5] Anayasa'nın 104. maddesi *"…Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez…"*

[6] Dilaver Nişancı, Salgın Hastalıklar ve Salgın Hastalıklar Özelinde Sağlık Hakkına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Bakış Açısı ile Ulusal Mevzuatın Covid-19 Özelinde Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, 150, s.105.

[7] Anayasa Mahkemesi'nin 11.11.2015 tarihli ve 2013/1789 Başvuru Numaralı kararı, 24 Aralık 2015 tarihli ve 29572 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

[8] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 15.03.2012 tarihli ve 24429/03 Başvuru Numaralı Solomakhin/ Ukrayna kararı için bkz. https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-109565 (Erişim Tarihi:07.08.2023).

yetersiz kalması sebebiyle ortaya çıkan tıbbi hata uygulaması sonucunda hastanın zarar görmesi ile ilgili kararında, idarenin sorumlu olacağı yönünde hüküm kurmuştur.[9] Covid-19 salgını sürecinde de tıbbı malzeme eksikliği nedeniyle tedavinin etkinliği azalmış ve bu sebeple hastalık daha hızlı yayılmıştır. Danıştay kararı ışığında ve kanaatimizce, Covid-19 salgını sürecinde eksik malzeme ile yapılan tıbbi müdahaleler idarenin hizmet kusuruna yol açacaktır.

Fransız hukuku AIDS, hepatit gibi kan ürünleri nakli sonucunda bulaşan hastalıklar nedeniyle meydana gelen zararlardan idarenin kusursuz sorumlu olduğunu kabul etmektedir. Akciğer nakli gerçekleşecek bir hastanın Covid-19 virüsü taşıdığı bilinmeyen bir kişiden alınan akciğerin nakledilmesi ve nakil olan hastanın hayatını kaybetmesi idarenin sorumluluğundadır.[10] Burada Fransız Danıştay'ının verdiği kararda olduğu gibi, organın kötü kalitede yani virüslü olması ve kendisine nakli sağlanan hastanın zarara uğramasında idarenin kusur şartı aranmaksızın kusursuz sorumluluğuna gidilmesi gerekmektedir. Organın virüslü olduğunun idarece fark edilmemiş olması, idarenin sorumluluktan kurtulacağını göstermemektedir. İdare, gerekli dikkat ve özeni göstermemiş ve Covid-19 virüsü taşıyan kişiye nakil yapılmadan önce Covid-19 testi yapılmamışsa idarenin ağır hizmet kusuru; test yapılmasına rağmen virüs olma riskini göremeseler dahi kusursuz sorumlu olduğu kabul edilmelidir.

II. İDARENİN HASTALARA VE SAĞLIK ÇALIŞANLARINA KARŞI SORUMLULUĞU

1. İdarenin Hastalara Karşı Sorumluluğu

Covid-19 aşısının faz çalışmaları bitmemiş olsa da Covid-19 hastalığının ve bu hastalık nedeniyle hayatını kaybedenlerinin çoğalması sebebiyle Türkiye'de aşılanma sürecine başlanmıştır. Covid-19 aşısının hastalıktan koruma amaçlı yapıldığı aşikârdır. Fakat koruyucu aşılanmanın yapılmasında herhangi bir sorun yokken aşı yaptırmak isteyen kişilerden onam alınarak üretici firma sorumluluktan kaçmaya çalışmaktadır. Her ne kadar koruyucu aşı olarak Covid-19 için onam formu aşıyı yaptıranlardan alınsa da alınan onamın herhangi hukuki geçerliliği yoktur. Covid-19 aşısı sırasında ya da aşı sonrasında hastanın zarar görmesi sonucunda zararın giderilmesi için hem idare hem de üretici firma sorumlu olacaktır. Çünkü Covid-19 aşısı için hastalardan onam alınsa da faz çalışması bitmeyen bir aşının ne tür yan etkileri olduğunun bilinmemesi ve yapılan Covid-19 aşılanma uygulamasının risk taşımaktadır. Bu sebeple aşı nedneiyle ortaya çıkan zarar sonucunda, hastalar idarenin kusuru olmasa da kusursuz sorumluluğuna giderek zararın karşılanması talep etmelidir.

Danıştay bir kararında, sağlık hizmetinin sunumunda kullanılan koruyucu nitelik taşıyan aşılarda, daha az riskli olan aşının tercih edilmemesini idarenin ağır kusuru olarak nitelendirmiştir.[11] Kararda da belirtildiği gibi sağlık hizmetinin sunumunda hastaya daha az risk

[9] Danıştay 10.D. 20074235, 13.07.2010.
[10] Koronavirüs taşıdığı farkedilmeyen kişiden alınan akciğerlerin nakledildiği hasta hayatını kaybetti | Euronews
[11] *"…davacıların yakınının ölüm nedeninin yerli kuduz aşısı sonrası geçirilen "Guillen Barre" olduğunun, ithal kuduz aşısı olan HDCV'nin en az komplikasyonu olan aşı olduğunun, bu aşıyla ilgili bildirilmiş bir ölüm olayının bulunmadığının belirtildiği, bu durum karşısında riski çok daha yüksek aşıyı uygulayarak müşahede altında*

taşıyan aşının uygulanması idarenin görevidir. Covid-19 salgınında *"hidroksiklorokin*" ilacının yan etkileri belirtilmesine ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından bu ilacın kullanılmasının iki kere durdurulmasına rağmen, ülkemizde Covid-19 hastalarına bu ilacın yanında verilen diğer ilâçlarla birlikte kullanılması tavsiye edilmiş, hastalar bu ilacı uzun süre kullanmaya devam etmiştir. Bu süre zarfında Covid-19 hastaların bu ilâç nedeniyle zarara uğramaları veya hayatını kaybetmeleri halinde, ağır hizmet kusuru nedeniyle hastaların uğradığı zarardan idarenin sorumluluğu gündeme gelecektir. İdarenin kusurunun ispatlanamadığı hallerde de idarenin kusursuz sorumlu tutulması gerekmektedir.

Covid-19 aşısının zorunlu tutulması için ulusal mevzuatta hüküm bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde genel sağlığı koruma amaçlı olsa vücut bütünlüğü ihlâli ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları açısından özel hayatın gizliliğini ihlâli söz konusudur. Salgın hastalık zamanında genel sağlığı koruma amaçlı zorunlu aşılama olabilmesi için çıkarılacak salgın hastalık ile ilgili hüküm eklenmelidir. Bu hükmün zorunlu aşılamaya ilişkin gerekli ve yeterli bilginin detaylı şekilde yazılması şarttır. Her ne kadar salgın hastalık dönemde zorunlu aşılamaya ilişkin kanunda madde getirilecek olsa da aşı olmadan önce vatandaşların aydınlatılması zorunlu tutulmalıdır. Her vatandaşa aşı yapılmadan önce gerekli ve yeterli kontroller yapılmalı, zorunlu olarak yapılacak aşı, kişinin tahliller sonucunda çıkan hastalığını veya alerjisini olumsuz etkileyecekse zorunlu aşılama yapılamayacağına dair belge verilmesi şart olmalıdır. Zorunlu aşılama da olsa, istisnai yaş grupların da ayrıca belirtilmesi zorunlu tutulmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Asiye Genç başvurulu kararında, erken doğan bebeğin solunum sıkıntısı çektiği fark edilmiş, çocuğun tedavisinin doğduğu hastanede yapılamaması nedeniyle daha donanımlı olduğu söylenen başka bir hastaneye sevk edilmiştir. Fakat bu hastanede boş yoğun bakım ünitesi olmadığı söylenmiş ve başka hastaneye sevki sırasında bebek hayatını kaybetmiştir. Bu olayda hastanede boş yer olmamasını mahkeme, devletin yeterli bir şekilde hastanenin işleyişini ve organize edilmesini denetlemediğini ve bu durumun öngörülemez bir sebep olamayacağını belirterek, Asiye'nin ailesinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptıkları bireysel başvuruda, yaşam hakkının ihlâline karar vermiştir.[12] Kararda görüleceği üzere Covid-19 salgın sürecinde olsa bile boş hastanenin bulunmaması devleti sorumluluktan kurtarmayacaktır.

Covid-19 aşısında aşıyı üreten şirket sorumluluğum yoktur demekte ve aşı nedeniyle bir zararın doğması halinde sorumluluğu kabul etmemektedir. Covid-19 aşısı olmak isteyen bireylere imzalatılan onam forumda yer alan cümle şu şekildedir: "*Bu aşının uzun süreli etkilerinin ve verimliliğinin şu an bilinmediği yine aşının henüz bilinmeyen olumsuz etkilerinin de olabileceği, ürünün salgın koşulları altında tamamen kişinin kendi istemesi halinde kişiye uygulanacağı bilinmelidir. Bu sebeple üretime ait hataların haricinde oluşabilecek maddî ve*

---

tutularak kuduz olmadığı anlaşılan bir kedi tarafından ısırılan ilgilinin yaşamını yitirmesine yol açan idarenin ağır hizmet kusuru bulunduğu." Danıştay 10.D. 1996/7534, 14.11.1996.

[12] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 27 Ocak 2015 tarihli ve 24109/07 Başvuru Numaralı Asiye Genç Kararı. bkz.https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

manevî zararlar konusunda üretici firma sorumlu olmayacağını beyan etmektedir."[13] Daha aşı yapılmadan insanlardan aşı için onam alınmakta ve bu onam ile devlet, Covid-19 aşısı olmaları için insanları zorunlu tutmadığını, kişinin kendi rızası ile Covid-19 aşısı olduğunu ve bu nedenle aşı sonrası meydana gelecek zarardan sorumlu olmadığını belirterek sorumluluktan kurtulmaya çalıştığı görülmektedir.

Covid-19 aşısının onam formunda yer alan üreten şirketin herhangi sorumluluğu yoktur ifadesi yok hükmündedir. Üretici şirketinin Covid-19 aşısı sonrasında çıkacak zararlardan sorumlu olmadığına dair idare ile sorumluluktan kurtulma anlaşması yapması, üretici şirketini sorumluluktan kurtarmayacaktır. Anayasa'nın 129. maddesinin 5. fıkrasında yer alan, idarenin işlem ve eylemleri sonucunda oluşan zarardan idare sorumludur hüküm gereği, aşı sonrası ortaya çıkan zarardan idare ile üretici şirket birlikte sorumlu tutulacaktır. Covid-19 aşısını yaptıran kişilerin aşı sonrasında zarara uğramaları halinde, aşıyı üreten şirket ile idarenin zarardan sorumlu olmayacağına dair yaptıkları anlaşmanın Anayasa'nın 129. maddesinin 5. fıkrasındaki hükmüne aykırı olduğu görülmektedir. Covid-19 aşısının faz çalışması tamamlanmamış olsa da ortaya çıkan zarardan üretici şirketin ya da idarenin sorumlu olmayacağı hükmü hukuken geçersizdir.

14.04.2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararı[14] ile sosyal güvencesi olsun ya da olmasın Covid-19 hastalarına hastanelerde ücretsiz tedavi yapılacağına dair karar alınmıştır. Bu karara göre, Covid-19 hastalarının tedavisinde kullanılan ekipmanlardan, ilâçlardan, testlerden ve kitlerden de herhangi ücret alınmayacaktır. Fakat özel hastaneler[15] hem Covid-19 test ücretini hem de Covid-19 hastalarının tedavilerinden sonra hastalardan tedavi ücretini talep ettiği görülmektedir. Devlet hem özel hastaneleri hem de devlet hastaneleri denetlemek ve gözetlemek ile yükümlüdür. Devletin özel hastaneleri denetleme yükümlülüğü olması sebebiyle, özel hastanelerde tedavisi yapılan veya Covid-19 testi yapılan Covid-19 hastalarına karşı sorumluluğu doğmaktadır. Çünkü Devlet hastanelerinde ve kamu tüzel kişiliği olan hastanelerinde olduğu gibi özel hastanelerinde de hizmetin eksik, geç ve kötü işlemesi idarenin sorumluluğundadır. Özel hastanenin sağlık hizmetini mevzuata göre sunmasını sağlamak idarenin görevi olması nedeni ile idare, kendisine düşen görevi yerine getirmediği takdirde

---

[13] Üretici firmanın aşının geliştirilmesinde, araştırılmasında, deney yapılmasında sürelerin kısaltılmasının zorunlu olmasında hukuki sorumlu olmadığına dair bilgileri içeren formu, Covid-19 aşısı olacak kişilere ilgili sağlık kuruluşunda çalışan sağlık çalışanları aşı olacak kişilere imzalatmaktadır. Covid-19 aşısı ve bilgilendirme formu için bkz. https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/onam.pdf.

[14] İlgili Cumhurbaşkanlığı kararı 14 Nisan 2020 tarihli ve 31099 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Karar için bkz. covid-19tedavigiderlerive2399-sayilicumhurbaskanikararipdf.pdf (saglik.gov.tr)

[15] Hususi Hastaneler Kanunu'nun 1.maddesi: "*Devletin resmi hastanelerinden ve hususi idarelerle belediye hastanelerinden başka yatırılarak hasta tedavi etmek veya yeni hastalık geçirmişlerin zayıfları yeniden eski kuvvetlerini buluncaya kadar sıhhî şartlar içinde beslenmek ve doğum yardımlarında bulunmak için açılan ve açılacak olan sağlık yurtları "hususi hastaneler" den sayılır*" ile özel sağlık kuruluşlarının tanımı yapılmıştır. 2219 sayılı Hususi Hastaneler Kanunu 24.05.1933 tarihinde kabul edilmiş ve 5 Haziran 1933 tarihli ve 2419 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır. bkz. 3.Tertip, C.14, s.275.

-Özel hastanelerde de kamu hizmeti yürütülmektedir. Fakat bu kamu hizmeti idarenin doğrudan yürüttüğü bir kamu hizmeti değildir şöyle ki; idarenin denetim ve gözetim altında yürütülen kamu hizmetidir. Detaylı bilgi için bkz. M. Savaş Bayındır, Sağlık Hizmetlerinde İdarenin ve Hekimlerin Sorumluluğu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007,11, 1-2, s.562

sağlık hizmeti sonucunda hasta zarara uğramışsa idarenin sorumluluğu ortaya çıkacaktır. Bu süreçte Covid-19 teşhisi konulan bir hastanın özel bir hastaneye yatırılması sonucunda tedavisi bittikten sonra hastadan ücret talep edilmiştir. Hastanenin hastadan ücret talep etmesine karşı açılan dava sonucunda, Cumhurbaşkanlığı Kararı ve *"Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ"*[16] de yer alan hükümler uyarınca, pandemi süresince Covid-19 hastalarının teşhis ve tedavisi süresince özel hastanelerden ek ücret alınamayacağı ve tebliğdeki özel hastanelerin bu hastalık nedeniyle yalnızca sağlık hizmeti ile ücretlendirileceği hükmünün bulunduğu ifade edilmiş ve yargılama olmadan arabuluculuk aşamasında hastadan alınan tedavi ücretinin hastaya iade edilmesini hastane kabul etmiştir.[17]

2. İdarenin Sağlık Çalışanlarına Karşı Sorumluluğu

Devlet, sadece hastalara değil sağlık çalışanlarına karşı da sorumludur. Covid-19 salgınında devletin ve sağlık çalışanlarının sağlık hizmeti sunumu ile ilgili olarak, hizmeti geç ve kötü işletmeleri veya hiç işletmemeleri, sağlık hizmetinden kaynaklı idarenin kusurlu sorumluluğunu gündeme getirmiştir. Covid-19 salgını sürecinde sağlık hizmetinin etkin işlememesinden kaynaklı zarara uğrayan hastaların veya sağlık çalışanlarının, zararın giderilmesi için idareye dava açma hakkı ortaya çıkacaktır. Sağlık çalışanlarının da hastalara veya devlete karşı yükümlülükleri sonucunda zarar ortaya çıkmışsa, zararın giderilmesi için ilgili idareye karşı dava açılacak, dava sonucunda uğranılan zarar sağlık çalışanına rücu edilecektir. Bazı durumlarda idare, sağlık hizmetinin sunumunda kusurlu olmasa da hastanın veya sağlık çalışanının uğradığı zararı kusursuz sorumluluğu ilkesi gereğince karşılaması gerekmektedir. Çünkü sağlık hizmeti içinde risk barındıran ve insan yaşamını etkileyen bir hizmettir. İdarenin kusurlu sorumluluğuna gidilemeyecek durumlarda, sosyal devlet ilkesi gereği kusursuz sorumluluğuna gidilerek hastanın veya sağlık çalışanının uğradığı zararın idareden tazmin edilmesi gerekmektedir.

Sağlık çalışanlarının haklarının korunması için uzun uğraşlar sonucunda Covid-19 hastalığı meslek hastalığı olarak kabul edilmiştir. Sağlık çalışanları için getirilmiş bu hak

---

[16] Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasında Dair Tebliğ 9 Nisan 2020 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Bu tebliğ ile *"pandemi sürecince pandemi olgularına yönelik tanı ve tedavileri*" âcil hal tanımı içine alınmıştır. Ayrıca hastanelerin Covid-19 hastalığın tanısında ve tedavisinde hastalardan ilave ücret alamayacakları eklenmiştir. Bu düzenleme ile özel hastanelerin, Covid-19 hastalarından ilave ücrete yönelik talep hakları doğmayacaktır.
Tebliğ için bkz. 9 Nisan 2020 PERŞEMBE (resmigazete.gov.tr)
- Özel hastanelerde pandemi döneminde hangi sağlık hizmetlerinde ilave ücretin alınmadığına dair detaylı bilgi için bkz. https://istabip.org.tr/site_icerik/2021/nisan/Korona%20Gunlerinde%2013%20Rapor%20Final.pdf (Erişim Tarihi:07.08.2023).
-Kanser bir hastanın tedavisi ile ilgili yapılan tüm masrafların davacıya ödetilmesine karşı açılan davada, Danıştay yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Karar *"bilimsel ve teknik veriye dayanılmaksızın sadece bütçe ve olanaklarından bahisle hastaların çok ağır mali bir yük altında bırakılması, yaşamsal önem taşıyan tedavi sürecinin zarar görmesi sonucunu doğurur şekilde ücret belirleyebilme yönünde verilmiş bir yetkinin varlığının kabulü mümkün değildir"* hükmü ile sağlık hizmetlerinin sunulmasında hastanın tedavi masraflarını ödeyemeyecek kadar fazla olmasını hukuka aykırı bulmuştur. Danıştay 2.D. 23.10.2007 tarihli ve E.2007/1200 Yürütme Durdurma kararı. bkz. https://legalbank.net/arama/mahkemekararlari(Erişim Tarihi: 07.08.2023)

[17] COVID-19 hastası özel hastaneye açtığı davayı kazandı - Son Dakika Haberleri (trthaber.com) (Erişim Tarihi:07.08.2022)

yerinde bir karar iken, genelge ile bu kararın verildiği görülmektedir. Sağlık çalışanları için getirilen bu hak genelgeyle değil, meslek yasası çıkarılarak veya salgın hastalıklara ilişkin kanun çıkarılarak yasal hükme bağlanması gerekir. Türkiye'de sağlık çalışanlarının görevleri sırasında veya görevleriyle ilgili çalışmaları sonucunda Covid-19 hastalığına yakalanması ve bu hastalıktan dolayı zarara uğramış olmasının arasında illiyet bağı aranmaktadır. Ayrıca virüse görev sırasında yakalandığını yine sağlık çalışanı ispatlamakla yükümlüdür. Covid-19'un meslek hastalığı kabul edilmesi, sağlık çalışanları için getirilmiş bir hak olsa da meslek hastalığı olduğunu zarar görenlerin ispatlaması ve illiyet bağının aranması sağlık çalışanlarına veya Covid-19 nedeniyle hayatını kaybetmiş durumunda sağlık çalışanlarının yakınlarına daha çok külfet olduğu görülmektedir. Yapılması gereken, hastane kayıtlarının ve hastanede yapılan tüm işlemlerin kaydediliyor olması sağlık çalışanlarının yaptırdığı testler açısından meslek hastalığı için delil kabul edilmesi gerekmektedir. Görev sırasında virüs bulaşan sağlık çalışanlarının hastanede test yaptırması ve test sonucunun hastane sisteminde kayıt altına alınması zorunludur. Bu kayıtların varlığının yeterli olması gerekmektedir. Ayrıca illiyet bağının aranmadan Covid-19'un sağlık çalışanları açısından meslek hastalığı olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Sağlık çalışanlarının uğramış olduğu zarar, idarenin kusuru olmasa da kusursuz sorumluluğuna giderek zararın tazmin edilmelidir.

Salgın hastalık süresince sağlık çalışanlarına normal zamana göre daha çok ihtiyaç duyulacağı için bazı haklarının kısıtlanması mümkündür. Türkiye'de sağlık çalışanlarının istifa hakkı, emeklilik hakkı, ücret, izin ve atama hakları belli bir süre kısıtlanmıştır. Devlet Anayasa'ya ve hukuka aykırı olarak sağlık çalışanlarının haklarının kısıtlanmasının önüne geçebilmek için çıkarılacak salgın hastalıklarla ilgili kanunda, sağlık çalışanlarının bu süreçte belli haklarının kısıtlanmasının ve Anayasa'da yer alan temel haklar ve hürriyetlerin de genel sağlık sebebi ile sınırlandırmanın mümkün olabileceğini eklemelidir. .

Salgın sürecinde sağlık hizmetinin sunulması için en çok sağlık çalışanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Sağlık çalışanları, yoğun çalışma saatleri ve hastaların yoğunluğuna rağmen büyük özveri ile çalışmaktadır. Bu dönemde hem bedensel hem de fiziksel olarak sağlık çalışanlarının yorgun düşmesi de kaçınılmazdır. Sağlık çalışanlarının hem çalışma ortamları hem de bedenen yorgun olmaları virüs bulaş riskini fazlalaştırmaktadır. Bu nedenle hem sağlık çalışanlarının sağlığı hem de tedavi ettikleri hastaların sağlığı düşünülerek düzenli aralıklarla PCR testinin yapılması gerekmektedir. Çünkü sağlık hakkından mahrum kalan sağlık çalışanlarının hastalarına ne kadar sağlık hizmeti sunabileceği tartışmalıdır. Sağlık çalışanları her ne kadar sağlık hizmetinin sunumunda görevli personel olsa da sağlık çalışanları da bir hastadır ve onların hasta hakları olduğu unutulmamalıdır. Danıştay, devlet hastanesinde çalışan hemşirenin tedavi ettiği hastasından virüs bulaşması ve hemşirenin hayatını kaybetmesi ile ilgili kararında *"...herhangi birini kene ısırması sonucu KKKA (kırım kongo kanamalı ateşi) virüsüne yakalanıp yakalanmadığının kesin olarak anlaşılabilmesi için Hastanelerde yapılan kan tahlillerinin yeterli olmadığı, kesin teşhisin Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığının ilgili uzman bölümünce konulduğu, buna rağmen, olayda hastanede yapılan tahlillere itibar edilmek suretiyle kendisini kene ısıran kişinin KKKA virüsü taşıyıp taşımadığı kesin olarak belirlenmeden herhangi bir tecrit önlemi alınmaksızın tedavi hizmeti verilmesinde idarenin açıkça hizmet kusuru bulunduğu gerekçesiyle maddî tazminat isteminin kabulü,*

manevî tazminat isteminin kısmen kabulü hukuka uygun olup kararın onanması gerekmiştir...” hükmünü vermiştir.[18] İdare, KKKA virüsünün sadece kan testlerinden anlaşılmayan bir virüs olduğunu bilmesine rağmen hasta ve hastayı tedavi edecek hemşire için idarenin herhangi bir önlem almadığı görülmektedir. Danıştay da yerinde karar vererek idarenin sorumluluğuna hükmedilmiştir. Bu karardan yola çıkıldığında, sağlık çalışanlarına da belli aralıklarla düzenli tarama testi yapılmaması, Covid-19 hastalığının semptomları ortaya çıkmasa bile sağlık çalışanlarının virüs olma ihtimalinin yüksek olmasına ve sağlık çalışanlarına hastadan virüs bulaş riskinin olmasına yol açmaktadır. Fakat bu sonuçlar idarece bilinmesine rağmen sağlık çalışanlarına belli aralıklarla PCR testinin yapılmasının zorunlu olması konusunda idarenin herhangi bir düzenlemeye gitmediği görülmektedir. Bu kararında örnek teşkil etmesiyle birlikte hastasından virüs bulaşması nedeniyle zarara uğrayan veya ölen sağlık çalışanları veya yakınları da idarenin hizmet kusuru nedeniyle uğranılan zararı idareden tazmin etmelidir.

Pandemi döneminde zor şartlar altında çalışan sağlık çalışanları, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, kişisel koruyucu ekipman talebi, sağlık hizmetinde yaşanan aksaklıkları ve eksiklikleri olduğuna dair Kamu Denetçiliği Kurumuna (Ombudsmanlık Kurumu)[19] başvuru yapmıştır.[20] Sağlık çalışanları bu süreçteki taleplerini Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yaparak duyurmaya çalışmıştır. Kamu Denetçiliği Kurumu, idarenin yaptığı her türlü işlem ve eylemlerini hukuka uygun ve insan haklarına dayalı olarak bu başvuruları inceleyecektir. Bu kurum ilgili idareye tavsiyede bulunmakta olup bağlayıcı karar alamamaktadır. Sağlık çalışanları açısından Covid-19 salgınında sosyal haklarına ilişkin Kamu Kurumu Denetçiliğine başvuru yapılması aslında idarenin sağlık hizmetindeki aksaklıklarının ve eksikliklerinin idarece tespiti ve sağlık hizmetinden kaynaklı ileride meydana gelecek zararın önlenmesi açısından önemlidir.[21] Covid-19 döneminde de yargı dışı denetimi olan Kamu Denetçiliği Kurumunun tavsiye kararları doğrultusunda idaredeki sağlık hizmetinden kaynaklı aksaklıkların tespit edilmesi önemlidir. Çünkü ileride sağlık çalışanlarının uğradığı zararın ilgili idarece giderilmemesi durumunda, idareye karşı açılacak iptal davasında Kurumca tespit edilen durumun idarenin yaptığı işlemin hukuka uygunluğunun değerlendirilmesinde sağlık çalışanlarına yardımcı olacaktır.[22] Kamu Denetçiliği Kurumu, sağlık hizmetinden kaynaklı bir

---

[18] Danıştay 15.D.,2016/2286, 04.04.2016 bkz. http://www.ozgurdogan.av.tr/2021/04/28/tibbi-uygulama-hatalari-nedeniyle-meydana-gelen-zararlarda-idarenin-tazmin-sorumlulugu/

[19] 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu 14.06.2012 tarihinde kabul edilmiş ve 29 Haziran 2012 tarihli ve 23338 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.bkz.5. tertip Düstur, C.52.

[20] Kamu Denetçiliği Kurumu: Türkiye’nin Koronavirüs Hastalığı ile Mücadelesi Özel Rapor, 2020, s.81- 82

[21] Kamu Denetçiliği Kurumu konusunda detaylı bilgi için bkz. Onur Kaplan, Kamu Denetçiliği Tarafından Verilen Tavsiye Kararlarının Hukuki İşlevi ve Etkisi, Ombudsman Akademik, 2020, 7, 13, s.93-119; Zehra Odyakmaz ve Bayram Keskin: Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararları Işığında Sağlık Hizmetlerinde İdarenin Kusursuz Sorumluluğunun Gerekliliği, Ankara 2020.S.391-437.
- Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Kurumunun ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, niteliği ve faydaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Zehra Odyakmaz, Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun Tanıtılması ve 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değerlendirilmesi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2013,14, s.1-85.

[22] Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Kurumu, idarî yargının tamamlayıcısıdır fakat yargının kendisi değildir. Kurumun görevi, kuruma yapılan şikâyet ile ilgili araştırma yapmak ve yetkili kuruma önerilerde bulunmaktır. Kurumun yargıya müdahalesi, sadece yargının verdiği kararın haklılığını eleştirmesi durumunda söz konusu olabilir. Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Zehra Odyakmaz, Kamu Denetçiliği Kurumunun Erkler Arasındaki Yeri ve Yargı Yetkisinin Kullanılmasından Anlaşılması Gerekenler, I. Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu, 03 Eylül 2013 Ankara, s. 65-95.

zarar varsa bu zararın giderilmesi için ilgili idareye tavsiyede bulunmaktadır. Zararın dava yoluna gidilmeden karşılanması ilgili idarenin lehine olacaktır. Bu kurumun tavsiyesine uyulmadığı takdirde ilgili idareye karşı hizmetteki aksaklıkların tespiti veya iptal davasının açılması kaçınılmaz olacaktır.

III. Sağlık Çalışanlarının İdareye ve Hastalara Karşı Sorumluluğu

1. Sağlık Çalışanlarının İdareye Karşı Sorumluluğu

Kamuda çalışan sağlık çalışanlarının hastalara karşı sorumluluğu idarededer. Bu durum sağlık çalışanlarının hiçbir zaman sorumlu olmadığı anlamına gelmemelidir. Sağlık çalışanları görevini gereği gibi yerine getirmemesi sebebiyle idareye karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Hastalara sunulan sağlık hizmeti nedeniyle ortaya çıkan zarar doğrudan sağlık çalışanların kusurundan kaynaklansa bile, sunulan hizmet ilgili idarenin hareketi sayılmakta ve doğrudan ilgili idare aleyhine dava açılmaktadır. Hem Anayasa da hem de Devlet Memurları Kanunu'nda bu husus düzenlenmiştir. Anayasa'nın 40. maddesinde "Kişinin, Resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır." hükmünü sağlık hizmeti açısından değerlendirdiğimizde, sağlık çalışanlarının hastalarına verdiği zarar, devlet tarafından tazmin edileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda Anayasa'nın 129. maddesinin 5. fıkrasındaki "Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir." hüküm ile 40. maddesinde yer alan hüküm desteklenmiştir. Devlet Memurları Kanunu'nun 13. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar." hükmü de Anayasa'da yer alan hükme eş değer bir hüküm olduğu görülmektedir.[23] Bu düzenlemeler doğrultusunda ilgili idarenin sağlık çalışanlarına rücu hakkı olabilmesi için, idarenin kusurlu sorumluluğunun olması ve sağlık çalışanında ayrıca kusurlu bir davranışının mevcut olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile, idarenin kusursuz sorumluluğundan kaynaklı bir zarar meydana gelmişse idarenin sağlık çalışanına karşı rücu hakkı bulunmamaktadır.

Sağlık çalışanları, normal zamanlarda hastayı tedavi etme yöntemini kendisi seçmekte özgürdür. Fakat pandeminin ilân edilmesine neden olan Covid-19 hastalığının tedavi yöntemlerinin sınırlı olması sebebiyle, sağlık çalışanları rehberde yer alan tedavi yöntemine göre hareket etmek zorundadır. Sağlık Bakanlığı'nın resmî internet sitesinde yer alan Covid-19

[23] 2014 yılına kadar 2577 sayılı İdari Yargılama Kanununun 28. maddesinde yer alan hüküm şu şekildeydi." *"Mahkeme kararlarının otuz gün içinde kamu görevlilerince kasten yerine getirilmemesi halinde ilgili, idare aleyhine dava açabileceği gibi, kararı yerine getirmeyen kamu görevlisi aleyhine de tazminat davası açılabilir*." fakat bu hüküm Anayasanın 129. maddenin 5. fıkrasına uyumlu değildi ve Anayasallık açısından sorun teşkil etmekteydi. 21.02.2014 tarihinde 6526 sayılı Kanun'un 18 maddesi ile şu şekilde değişikliğe uğramıştır.
" Mahkeme kararlarının süresi içinde kamu görevlilerince yerine getirilmemesi hâlinde tazminat davası ancak ilgili idare aleyhine açılabilir." hükmü getirilerek sorun ortadan kaldırılmıştır. Değişiklik için bkz. 6526 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 21.02.2014 tarihinde kabul edilmiş ve 6 Mart 2014 tarihli ve 28933 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazetede yayınlamıştır.

rehberinde Covid-19 hastalığı için belirlenen tedavi yöntemleri belirtilmiştir[24]. Bu sebeple sağlık çalışanları Covid-19 hastalığının tedavi yöntemini seçme konusunda serbest değildir.[25] Sağlık çalışanları bu rehberi temel alarak Covid-19 hastalarını tedavi etmesi gerekmektedir. Rehbere göre hareket eden sağlık çalışanlarının rehberden farklı bir tedavi uygulaması durumunda zarar oluşmasa bile devlete karşı sorumlu olacaktır. Bunun sebebi ise pandemi döneminde sağlık çalışanlarının rehber çerçevesinde tedavi yükümlülüğü olmasıdır. Rehberdeki sorumluluğu aşarak tedavinin uygulanması, yükümlülüğün ihlâli anlamına gelecektir.

2. Sağlık Çalışanlarının Hastalara Karşı Sorumluluğu

Sağlık çalışanlarının hastalara karşı sorumluluğu uyguladıkları tedavi kapsamındadır. Hastanın Covid-19 tedavisini reddetme hakkı var mı? tedaviyi ret hakkı varsa sağlık çalışanları hastanın tedaviyi reddetmesinden sorumlu olacak mı? soruları açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 25. maddesinde hastanın tedaviyi reddetme hakkı[26] düzenlenmiştir. Hasta kendisine uygulanacak tedaviyi reddetme hakkını kullanabilecek, kanunda belirtilen zorunlu durumlar haricinde, hastanın tedaviyi reddi sonucunda hastada meydana gelebilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olacaktır. Tedavi hastanın rızası ile yapılmalıdır. Tedaviyi kabul etmeyen hastaya zorla tedavi yapılamayacak, aksi durumda hastanın kişilik hakları ihlâl edilmiş sayılacaktır. Covid-19 tanısı konulan bir hastanın tedaviyi reddetme hakkı bulunmaktadır. Fakat hastanın tedaviyi reddetmesi halinde oluşacak sonuçların sağlık çalışanları tarafından hastaya açıklanması dâhilinde sağlık çalışanlarının sorumluluğu söz konusu olmayacaktır. Sağlık çalışanları, Covid-19 tedavisini reddeden hastadan da tedaviyi kabul etmediğine dair bir belge alması gerekmektedir. Alınan belge sağlık çalışanlarının hastaya karşı yükümlülüğünü ortadan kaldırmış olacaktır.

Salgın hastalık döneminde hastanın tedaviyi reddetmesine ilişkin kanun hükmü bulunmadığı için hastanın tedaviyi reddetmesi mümkün görünmektedir. karantina tedbiri için sağlık çalışanları Covid-19 hastasını zorla karantinada tutmaları mümkündür. Karantina tedbirini reddeden hastaya zorla karantina uygulayan sağlık çalışanlarının da kanun hükmü gereği herhangi hukuki ve cezaî yükümlülüğü bulunmamaktadır. Covid-19 hastalığından koruma amaçlı olan aşı dışında, hastanın tedaviyi reddetmesi mümkünken, kanun hükmü ile hastalarının kamu sağlığını korumak amacıyla salgın hastalıklar için uygulanan tedaviye katlanma yükümlülüğüne ilişkin bir kanun çıkarılması şarttır.[27]

---

[24] https://hastane.deu.edu.tr/images/hastanemizden-haberler/corona/COVID-19_Rehberi_13_04_2020-min.pdf (Erişim Tarihi:07.08.2023)

[25] Vildan Peksöz,, Emine Aslı Küçükaydın, Serkan Sürme ve İbrahim Eray Çakı,Covid-19 Pandemisinin Hekimin Hukuki Sorumluluğuna Etkisi Güncellenen Rehberler Bakımından Bir İnceleme, 341, İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Covid-19 ve Hukuk Sempozyumu,10-11 Aralık 2020.

[26] Hasta Hakları Yönetmeliği Tedaviyi Reddetme ve Durdurma madde 25 "*Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir*."

[27] Hastaneye kontrol amaçlı giden bir hastanın Covid-19 hastası olduğunun ortaya çıkması sonucunda, hasta evde karantinaya alınmış, bir süre sonra kalp ritminde değişiklik olması sebebiyle hastaneye geri gitmiş, tedavisinin evde yapılmasını isteyen hasta, başhekimden onay almış fakat hasta için görevlendirilen hekim hastanın tedavisinin hastanede yapılması gerektiğine karar vermiştir. Yaşanan olayda, hasta karantinayı reddetmemiş

Sağlık çalışanları hastalara uygulayacakları tedaviden veya yapacakları aşıdan hatta verilen ilâçtan önce hastalarını aydınlatmalıdır. Hastaya tıbbî müdahale sırasında veya sonrasında çıkacak olumsuz sonuçları tek tek anlatmalı ve hastadan tedaviye veya aşıya onam vermesi beklenmelidir. Salgın hastalık sürecinde Covid-19 hastalığının net bir tedavisi bulunmadığı için hastalara verilen ilâçların birtakım olumsuz etkileri olduğu uzmanlar tarafından açıklanmıştır. Sağlık çalışanları ilerde hastaların uğradığı zarar nedeniyle sorumluluktan kurtulabilmek için hastalarından aydınlatılmış onam belgesi alması gerekmektedir. Salgın hastalık süreci olağanüstü bir süreç olması sebebi ile bu belgenin alınmasında veya hastaların aydınlatılmasında ihmaller olmuştur ve olacaktır. Bu durumun önüne geçebilmek için çıkarılacak olan salgın hastalıklara ilişkin kanunda aydınlatılmış onamın yapılması ve belgenin alınmasının zorunlu tutulması gerektiğine dair hüküm yer alması gerekmektedir. Hastanın tedaviyi kabul edip etmediğine bakılmaksızın belgenin imzalatılması ve belli bir süre ilgili idarece saklanması gerekmektedir. Salgın sürecinde, hastalarını tedavi, aşı veya ilâç konusunda aydınlatmayan ve belge almayan sağlık çalışanına da ayrıca bir yaptırım uygulanacağına dair kanunda hüküm olması gerekmektedir. Türkiye'de Covid-19 tanısı konulan hastalarına "*hidroksiklorokin*" ilacının uzun süre tavsiye edildiğini belirtmiştik. Sağlık çalışanları, Covid-19 hastalarına bu ilacı vermeden önce kullanım sonrasında oluşabilecek yan etkileri hakkında bilgi vermekle yükümlüdür. Aksi durumda bu ilacın güncel olan rehberler doğrultusunda verildiğini söyleyerek sağlık çalışanları sorumluluktan kurtulamaz. Burada sağlık çalışanının aydınlatma yükümlülüğünü yerine getirmemesinden kaynaklı sorumluluğu doğmaktadır. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu kararda *"…davacının kulak zarının delik olduğu doktor tarafından bilindiği halde, ilacın yan etkilerinin daha fazla olabileceği hususunun davacıya bildirilmemesi, böylece hizmetten yararlanmama hakkının tanınmaması, riskin azaltılabilmesi için ilâç dozunu ayarlamada gerekli özenin gösterilmemesinin ağır hizmet kusurunu oluşturduğu…"*[28] hükmü ile aydınlatma yükümlülüğünün hekime ait olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu hüküm uyarınca sağlık çalışanları, Covid-19 hastalarına tavsiye edilen ilacın yan etki oluşturma ihtimallerini anlatmaması ve ilacın kullanılmasından sonra hastanın zarara uğraması halinde, idare ağır hizmet kusurundan sorumlu tutulacaktır.

Sağlık çalışanları, sorumluluktan kurtulabilmek için hastaya yaptıkları tetkikleri ve hastayı bilgilendirdiklerine dair kayıtları belgelendirmelidir. Ayrıca Sağlık Bakanlığının resmî internet sitesinde yayınlanan ve sürekli güncellenen rehberler ışığında, sağlık çalışanları hangi rehbere göre, ne zaman ve hastaya hangi işlemi uyguladığını ayrıntılı bir şekilde kayda alması gerekmektedir. Aksi durumda sağlık çalışanları son güncellenen rehbere göre tedavi yapmamış olsa bile, hasta kayıtlarının olmamasından kaynaklı bu durumu ispatlayamıyorsa hastanın

hastanede tedavisinin yapılmasını reddetmiştir. Hasta tedaviyi reddetme hakkını kullanmıştır. Salgın hastalık sürecinde hastaların tedaviyi reddetmelerini engellemek için genel sağlığı korumak amacıyla bir kanun çıkarılması gerekmektedir. Hastanın tedaviyi reddetme hakkı temel hak ve hürriyetine ilişkin olması sebebiyle, genelge ya da kararname ile salgın sürecinde hastaya uygulanacak tedavinin hastaya kabul etme zorunluluğu getirilmemelidir. Yaşanılan olay ve detaylı bilgi için bkz. Hakan HAKERİ, -İpek Sevda SÖĞÜT, Tıp Hukuku Açısından Bulaşıcı Hastalıklar, Adalet Dergisi, 2020, 64, s.57-67.

[28] DİDDGK,2003/91, 07.03.2003.

tedavisinin son güncellenen rehber hangisi ise o rehbere göre yapıldığı kabul edilecek ve sağlık çalışanı o rehbere göre sorumlu tutulacaktır.

SONUÇ

Anlatılanlar doğrultusunda, Covid-19 sürecinde, devletin sorumluluktan kurtulmasının ve sağlık hizmetinin sunumu sırasında veya sonrasında oluşacak zararlara karşı açılacak davaların engellemesinin tek yolu salgın hastalıklarına ilişkin bir kanun çıkarılmasının gerekli olduğudur. Türkiye'de olağanüstü hâl ilân edilmiş olsaydı, en azından temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması açısından devletin kusurlu veya kusursuz sorumluluğuna gidilemeyecekti. Devletin olası salgın hastalığının çıkması durumunda neler yapılması gerektiğine, hangi tedbirlerin uygulanmasının muhtemel olduğuna, uygulanan tedbirler doğrultusunda kısıtlanan hakların da olacağına, salgın hastalık döneminde devletin aldığı tedbirlere veya kısıtlanan haklara aykırı davrananların yaptırıma hükmedileceğine, yaptırımların açık ve net şekilde belirtilmesi gerektiğine, sağlık çalışanlara ilişkin de kanunda hükümlerin olmasının zorunlu olduğuna, hastalara bu dönemde gerektiğinde zorunlu aşılama yapılacağına, hastaların aşılama ve tedaviyi reddetme hakkının bulunmayacağına ilişkin devletin salgın hastalıklarını ilgilendiren bir kanun çıkarması şarttır. Ayrıca çıkarılacak bu kanunun Anayasa'ya aykırı olmaması için, salgın hastalık dönemlerinde temel hak ve hürriyetlerinin genel sağlık nedeni ile sınırlandırılmanın mümkün olacağına dair Anayasa'ya da madde eklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Bayındır, M. S., Sağlık Hizmetlerinde İdarenin Ve Hekimlerin Sorumluluğu, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, 11, 1-2, 551-589.

Hakeri, H. ve Söğüt İ.P., Tıp Hukuku Açısından Bulaşıcı Hastalıklar, *Adalet Dergisi*, 2020, 64, 57-67.

Kaplan, O.,Kamu Denetçiliği Tarafından Verilen Tavsiye Kararlarının Hukuki İşlevi ve Etkisi, *Ombudsman Akademik*, 2020, 7, 13, 93-119.

Nişancı, D.,Salgın Hastalıklar ve Salgın Hastalıklar Özelinde Sağlık Hakkına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Bakış Açısı ile Ulusal Mevzuatın Covid-19 Özelinde Değerlendirilmesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, 150, 85-122.

Odyakmaz, Z.ve Keskin B, *Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararları Işığında Sağlık Hizmetlerinde İdarenin Kusursuz Sorumluluğunun Gerekliliği*, Ankara 2020.

Odyakmaz, Z., Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun Tanıtılması ve 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değerlendirilmesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2013, 14, 1-85.

Odyakmaz Z., Kamu Denetçiliği Kurumunun Erkler Arasındaki Yeri ve Yargı Yetkisinin Kullanılmasından Anlaşılması Gerekenler, I. Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu, 03 Eylül 2013 Ankara, S. 65-95.

Peksöz, V.E., Küçükaydın A., Sürme S. ve Çakı İ.E, *Covid-19 Pandemisinin Hekimin Hukuki Sorumluluğuna Etkisi Güncellenen Rehberler Bakımından Bir İnceleme,* İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Covid-19 ve Hukuk Sempozyumu, 325-348, 10-11 Aralık 2020.

Parıldar, H. Ve Dikici M.F., Pandemiler Tarihi, *Klinik Tıp Aile Hekimler Dergisi*, Ocak,12, 1,2020.

MAHKEME KARARLARI

Danıştay 2.D. 23.10.2007 tarihli ve E.2007/1200 Yürütme Durdurma kararı
Danıştay 10.D. 20074235, 13.07.2010.
Danıştay 10.D. 1996/7534,14.11.1996.
Danıştay 15.D. 2016/2286, 04.04.2016.
Danıştay İDDGK, 2003/91,07.03.2003.
AYM 11.11.2015 tarihli ve 2013/1789 Başvuru Numaralı kararı.
AİHM 15.03.2012 tarihli ve 24429/03 Başvuru Numaralı kararı.

PARMAK İZİ ARAŞTIRMALARINA İLAÇLARIN FARMAKOKİNETİK VE FARMAKODİNAMİK ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Yakup GÜLEKÇİ

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi - 0000-0001-9643-6850

ÖZET

Parmak izleri üzerinde barındırdığı eşsiz izler dolayısıyla yüz yıllardır kullanılan, değişmeyen, elde edilmesi diğer biyometrik verilere göre daha kolay olan en eski kanıtlardan biridir. Parmak izlerinin üzerindeki desenler kişiye özel olduğu için kimliklendirmede sıklıkla kullanılmaktadır. Parmakların yüzey üzerine iz bırakması por deliklerinden gelen ter sayesinde olmaktadır. Vücudumuzda ter ekrin, sebasus ve apokrin bezlerinden üretilse de parmak izi oluşturulmasında ana etken ekrin ve sebasus bezleridir. Bu bezlerin ürettiği salgıların %99 sudan oluşmaktadır. Bunun yanında aminoasit, lipid, glikoz, iyonlar ve metaller gibi birçok yapı bulunmaktadır. Parmak kan gibi boyar bir maddeye bulaşmadığı veya mum gibi yumuşak bir maddeye bastırılmadığı sürece yüzey üzerine bırakılan iz çıplak gözle ayırt edilemez. Bu izlerin çeşitli kimyasallar ile görünür hale getirilmesi gerekir. Yüzeydeki görünmez izlerin geliştirilmesi için kullanılan çeşitli kimyasallar salgıdaki bu tür maddeler ile reaksiyona girip renklendiğinde iz ayırt edilebilir hale gelir. Parmak izi oluşumunu sağlayan herhangi bir salgı bezinin işlevini kaybetmesi veya azaltması oluşan izin kalitesini olumsuz etkiler. İlaç ve kozmetik ürünlerinde bulunan bazı etken maddeler ve insanların muzdarip olduğu bazı hastalıklar, bezlerden çeşitli maddelerin salgılanmasını azaltmada etkilidir. Ter salgılansa dahi, parmak izi gelişiminde kullanılan kimyasalların reaksiyona gireceği hedef maddelerin varlığı çok az olacağı için yeterli renklenme sağlanamaz. Bu sebeple parmak izleri analiz ve tasnifin yapılabileceği düzeyde görünür hale getirilemez.

Anahtar Kelimeler: *Parmak İzi, Hastalık, İlaç*

EFFECTS OF DRUGS PHARMACOKİNETİC AND PHARMACODYNAMİC ON FİNGERPRİNT RESEARCH

ABSTRACT

Fingerprints are one of the oldest evidences that have been used for hundreds of years, unchanged, and easier to obtain than other biometric data, due to the unique traces it contains. The patterns on the fingerprints are often used in identification because they are personal. It's because of the sweat from the pore holes that the fingers make marks on the surface. Although sweat is produced from the ecrine, sebasus and apocrine glands in our body, the main factor in the creation of fingerprints is the ecrin and sebasus glands. The secretion produced by these glands consists of 99% water. In addition, there are many structures such as amino acids, lipids, glucose, ions and metals. Unless the finger is smeared with a dye such as blood or pressed against a soft substance such as wax, the trace left on the surface cannot be distinguished with the naked eye. These traces need to be made visible with various chemicals. When various chemicals used to develop invisible marks on the surface react with such substances in the

secretion and become colored, the mark becomes distinguishable. Losing or reducing the function of any gland that creates fingerprints adversely affects the quality of the resulting fingerprint. Some active substances found in drugs and cosmetics, and some diseases that people suffer from, are effective in reducing the secretion of various substances from the glands. Even if sweat is secreted, adequate coloration cannot be achieved because the target substance to which the chemicals used in fingerprint development will react is too less. For this reason, fingerprints cannot be made visible at the level which analysis and classification can be done.

Keywords: Fingerprint, İllness, Medicine

I. PARMAK İZİ NEDİR?

Parmakların birinci boğumu ile tırnak ucu arasında kalan bölümde "papil" adı verilen ince, çıkıntılı yapılar bulunmaktadır. "Por" denilen gözeneklerin bir sıra halinde dizilmesiyle papiller oluşur. Por delikleri derinin alt katmanlarına kadar indiği için vücut sıvılarının por boyunca ilerlemesiyle papil hattında nemli bir tabaka meydana gelir. Oluşan bu tabakanın herhangi bir yüzey ile teması sonucu parmak izi oluşur. Nehemihan Grew (1641-1684) ilk defa 1684 yılında por, papil hatları ve papil aralarını tanımlayan kişi olmuştur. Aynı yıllarda çalışmalarından dolayı derideki bir katmana ismi verilen Marcello Malpighi'de (1628-1694) bu yapılardan söz etmiştir [1].

Kimliklendirme için parmak izlerinin kullanımının kesin kaynağı belirsizdir. Parmak izinin eski çağlarda kullanıldığına dair bazı kanıtlar vardır ancak parmak izlerinin bir kişisel tanımlama aracı olarak tam potansiyelinin anlaşıldığına dair bir gösterge yoktur. İlk güvenilir kayıt William Herschel'den gelmektedir. 1858'de yaptığı anlaşma sırasında karşısındaki kişiyi korkutmak amacıyla geleneksel imza yerine karşısındaki kişinin el izini kullanmış, 32 yıl sonra aynı kişiden aldığı izleri karşılaştırdığında parmak izinin değişmezlik özelliğini keşfetmiştir [2]. Parmak izinin kimliklendirme amaçlı kullanılmasını öneren ilk bilimsel yayın ise 1880'de Henry Faulds tarafından yayınlanmıştır [3]. Geçmişte kişisel imza yerine geçen parmak izleri artık suç ve suçluyu birbiriyle ilişkilendiren bir araç haline gelmiştir. Yüzeye sürtünme sonucu bırakılmadığı veya çevresel etmenlerden dolayı silinmediği sürece adaletin tecellisinde vazgeçilmez bir araç olmaya devam edecektir. Parmak izinin suçluları tespit etmekte kullanılmasına öncülük eden üç özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler; Benzemez-benzetilemez, değişmez-değiştirilemez ve tasnif edilebilir oluşudur. Tüm insanların parmak izleri çoğunlukla benzer olsa da papil hatlarının dizilişlerindeki farklılık ve içinde barındırdığı çatal, ada, nokta gibi şekiller benzersiz izlerin oluşmasını sağlar. Parmak izleri insanlar arasında farklılık gösterdiği gibi bir bireyin parmakları arasında da değişkenlik göstermektedir [4]. Parmak izlerinin yıllar boyunca değişmeyeceğini ve iki izin aynı olmayacağını söyleyen Fransic Galton (1822-1911), iki kişinin aynı ize sahip olma olasılığını altmış dört milyonda bir olarak hesaplamıştır [5]. Alana birçok katkıda bulunmuş olan Galton'un 1880'lerdeki çalışması parmak izi sınıflandırma sistemini içeren ilk çalışmadır. Bu çalışma içerisinde üç temel parmak izi sınıfını öne sürmüştür. Bunlar kement (loop), sarmal (whorl) ve ark (arch) olarak aktarılmıştır [2]. Aşınma, sıyrılma, yanma gibi çeşitli sebepler ile üst derinin zarar görmesi sonucu papil hatları kaybolsa da tabakanın kendini yenilemesiyle eski hatlar tekrar oluşur. Gebeliğin altıncı haftasında oluşmaya başlayan parmak izleri kişinin hayatı boyunca izin büyüklüğü hariç değişmeden kalır. Parmak izlerindeki şekiller çeşitli sembollerle belirlenip tasnif işlemi gerçekleştirilir [6], [7].

İzlerin ait olduğu sınıf oluşum şekillerine göre değişmektedir. İzler kabartma, görünür ve

görünmez parmak izleri olarak sınıflandırılır. Kabartma izler mum, hamur, kil, macun gibi yumuşak zeminlere parmakların basıncı ile meydana gelir. Bu şekilde parmak izinin üç boyutlu görüntüsü oluşur. Negatif özellikteki bu izler fotoğraflandıktan sonra pozitife çevrilmelidir. [8]. Parmağın kir, toz, boya, kan, mürekkep gibi maddelerle boyanması sonucu yüzey ile temasında görünür veya pozitif izler oluşmaktadır. Pozitif olarak isimlendirilmesinin sebebi papillerin boyayı yüzeye bırakırken çukurların boş kalmasındandır [9]. Bu tür izler bulunduğunda fotoğraflanmalı, gelişim düzeyini arttırmak için çeşitli kimyasallar ile muamele edilmelidir. Görünmez (latent) izler çıplak gözle görünemeyen izlerdir. Hedef yüzeylerin parmak izi inceleme açısından farklı özelliklerde olması (gözenekli–gözeneksiz yüzey) kullanılan yöntemlerinde farklı olmasını sağlamaktadır. Görünmez parmak izlerinin özellikleri yüzeyler arasında çeşitlilik göstermektedir. Geliştirilmiş her bir yöntem, farklı durumlarda ve belirli standartlar dâhilinde uygulama alanı bulmakta ve yöntemler arasında tercih tamamen, uygulayıcının tecrübesine kalmaktadır. En uygun yöntem yüzeyin durumu ve yapısı (pürüzlü-pürüzsüz, emici-emici olmayan vb.), parmak izini etkileyen herhangi bir kalıntı olup olmadığı (yağ, kan vb.), çevresel faktörler (ıslanma, kuruma vb.), parmak izinin muhtemel yaşı (yüzeyde kalış müddeti) gibi hususlar göz önüne alınarak tespit edilmektedir. Bu sebeple, bir yüzeyde aynı yapıdaki parmak izlerinde olumlu sonuç veren yöntemler diğer yüzeyde çalışmayabilir. Parmak izinin delillendirilmesi açısından izin bulunduğu yüzey türü bu açıdan çok önemli bir faktördür [10].

Yüzeyin türüne göre izin geliştirilmesi için kullanılan kimyasallar değişkenlik göstermektedir [11]. Yüzey türü dışında yüzey rengi, yüzeyde bulunan farklı kimyasal yapıya sahip bileşenler de izin gelişimi için kullanılacak yöntemi etkiler [12]. Parmak izlerini geliştirmek için ninhidrin, gentian violet, siyanoakrilat, amido black gibi kimyasallar; manyetik, floresans, karbon kaynaklı tozlar veya farklı dalga boylarında ışık kaynakları kullanılır [13]. Gözenekli yüzeylerde parmak izi geliştirmek için kullanılan en eski yöntemler; Ninhidrin solüsyonu ve iyot/benzoflavon spreyidir ve hala suç ile mücadelede kullanılmaktadır. Gözeneksiz yüzeylerde etkili tekniklerden birisi siyanoakrilat yöntemidir. Tozlama yöntemi uygulanırken klasik tozların yanı sıra gözeneksiz yüzeylere uygulanabilen manyetik ya da floresan tozlar da mevcuttur [14]. Tozlama yöntemi uygulandığında yüzey rengine göre toz rengi seçimi yapılır. Açık renkli yüzeylerde koyu, koyu renkli yüzeylerde açık renkli tozlar kullanılır, bu sayede kontrast yaratılarak parmak izi özellikleri daha görünür hale getirilir [15].

Parmak izlerini oluşturan taban hattı, çevre hattı ve merkezi hat olmak üzere papil hatları üç ana gurupta toplanmaktadır. Taban hatları parmağın uzun eksenini dik keser ve birinci boğumun ekleme yakın bölgesinde konumlanır. Şekilleri sebebiyle önemli bir özellik bulundurmazlar. Taban hattın bir ucundan başlayan çevre hattı, boğumun etrafını dolaştıktan sonra diğer taraftaki uca ulaşır. Taban ve çevre hatların ortasında bulunan merkezi hatlar boğumun merkezinde yer almaktadır. Kişilerin kimliklendirilmesinde büyük rol oynayan, bireye özgü olan ve çok fazla çeşitlilik gösteren asıl hat merkezi hatlardır. Elde edilen bir izin diğer izlerle karşılaştırılması sınıflandırma ile başlamaktadır. Bu sınıflandırma merkez durumu ve delta sayısına bağlıdır. Taban ve çevre hatlarının birleşerek üçgen şeklini aldığı karakteristik hat yapısı deltadır. Merkezi hatların gösterdiği Lasso ve Wirbel denilen temel iz grupları bulunmaktadır. Lasso grubunda delta bulunmaz veya en fazla bir adet bulunurken Wirbel grubunda iki veya daha fazla delta bulunmaktadır [4].

Parmak izleri insanları kimliklendirmekle kalmayıp ek bilgiler sunmaktadır. Olay yerinden elde edilen parmak izi bulguları, fail veya mağdurun kimliklendirilmesinin yanı sıra olay yerindeki davranışları hakkında da değerli bilgiler elde etmek için kullanılabilecek benzersiz kimyasal içeriklere sahiptir. Aslında parmak izleri şekilsel görünümünden çok daha fazlasıdır;

kimyasal kimliklerimizdir. Kişinin yasa dışı uyuşturucu kullanıp kullanmadığı, patlayıcı maddelere temas edip etmediği gibi sorulara cevap verebilmektedir [14].

Parmak izinden yapılan bir kimliklendirme sonucunda, söz konusu kişi kişiye ait adil arşiv bilgilerine ulaşılabilir. Parmak izleri uzmanlar tarafından manuel olarak el, göz ve çeşitli mikroskoplar ile karşılaştırılabildiği gibi, AFIS (Automated Fingerprint Identification System) benzeri sistemler kullanılarak veri tabanında otomatik tarama ve karşılaştırma işlemleri gerçekleştirilebilmektedir. Bir suçluya ait parmak izi AFIS sisteminde taranırken, İçişleri Bakanlığı'na ait veri tabanındaki kayıtların tamamı ile karşılaştırma yapılsa da harcanan sürenin çok az olduğu rapor edilmiştir [16]. Sonuç olarak bu sistemde yapılan tarama iş yükünü ve harcanan zamanı büyük oranda azaltarak adalet sistemine katkıda bulunmaktadır. Bu sayede olay yerinden veya şüphelilerden alınan parmak izleri ilgili kurumlarca tasnif edilerek suçlulara ulaşılmaktadır. Günümüzde parmak izi önemini korumakta, gelişen ve yaygınlaşan bir alan olmaya devam etmektedir.

2. PARMAKTAN SALGILANAN BEZLER VE PARMAK İZİNİ OLUŞTURAN MATERYALLER

Parmak temas ettiği yüzeye yalnızca birkaç mikrogram materyal transfer ederek parmak izini oluşturur. Parmak izlerinin saptanmasına ve görünürleştirilmesine yardımcı olabilen bu materyaller vücudun doğal salgılarından meydana gelebildiği gibi çevreden gelen kirleticileri de içerebilmektedir [17]. Parmak izini oluşturan ter %99 sudan oluşsa da içerisinde organik ve inorganik birçok madde bulundurmaktadır [18]. Yapılan bir çalışma terin 346 madde içerdiğini göstermiş, bunlardan 303'ü kesin olarak saptanmıştır [19], [20]. Parmak izi kalıntılarının oluşmasında etkili olan üç salgı bezi ekrin, apokrin ve sebasus olarak adlandırılmaktadır (Görsel I). Ekrin bezi ter bezleri arasında ilk keşfedilen olmasına rağmen ismini 100 yıl sonra Schiefferdecker tarafından almıştır [21]. Ekrin ter bezleri vücudun her yerinde kişiye göre çeşitli boyutlarda ve yoğunlukta değişiklik göstererek bulunur. Özellikle de avuç içlerinde ve ayak tabanlarında en yüksek yoğunlukta bulunurlar, bu durum ekrin salgısının parmak izinde baskın olarak görülen bileşen olduğunu düşündürmektedir [22]–[24]. Bu bezin vücutta en az yoğunlukta bulunduğu yer ise boyun ve sırt kısmıdır [25]. Ter salgısı hacmin çoğunluğundan sorumludur [26]. İnsan derisinde her biri 30-40 mikrogram ağırlığında olan 2-4 milyon ekrin bezi bulunmaktadır [27]. Ekrin bezler fetal dönemin üçüncü ayında avuç içi ve ayak tabanlarında oluşmaya başlar. Vücudun diğer kısımlarında ise oluşum beşinci aydan itibaren başlayıp sekizinci ayda sonlanır. Bezin distal bölgesindeki yapının görevi bikarbonat, sodyum klorid ve diğer çeşitli maddeleri rezorbe etmektir. Bu özellik suyun deriden buharlaşmasını sağlar [28]. Ekrin bezlerinden salgılanan ter %98-99 oranında su ve sodyum, potasyum, metal iyonları (Na+, K+, Ca2+), bikarbonat, amonyak, kalsiyum, klorür, demir, florür, bromür, sülfat ve fosfat gibi bir dizi inorganik madde ile amino asit, üre, proteinler, glikoz, laktat, üre, laktik asit, kolin, ürik asit, piruvat, kreatin ve kreatinin gibi organik maddeleri içerir [17], [29]–[31]. Bu tür maddeler terin sahip olduğu buhar basıncını azaltır [32]. Ekrin salgısında ayrıca lipidler de bulunmaktadır [33].

Sebasus bezleri Eichorn tarafından 1826 yılında tanımlanmıştır [21]. Bu bezler çene, sırt, kafa, yüz gibi yoğun olarak kıl foliküllerinin olduğu alanlarda bulunur, bununla birlikte epidermal lipidlerle birlikte cilt üzerinde de yer alır. Bezler derinin dermis tabakasına konumlanmıştır [33]. Fetal evrenin 13-15. haftalarında oluşmaya başlayan sebasus doğuma kadar oluşumunu büyük oranda tamamlar [34]. Terin buharlaşmasını önleyerek vücut ısısının korunmasına yardımcı olur. Sebum, glandüler hücrelerin tamamen parçalanmasıyla üretilir.

Foliküler kanal boyunca ve cilt üzerine yayılan viskoz bir sıvıdır. Yapılan bir çalışmada saf sebum analiz edilmiş ve içerisinde skualen, mum esterleri (wax esters) ve trigliseritler bulunmuştur [35]. Sebasus bezi bu maddelerden oluşan sebumu salgılamaktadır. Buna ek olarak sebasus bezinden salgılanan maddeler arasında serbest yağ asitleri (C7–C22, doymuş ve doymamış), kolesterol esterleri, mono-, di- ve triasilgliseroller ve diğer hidrokarbonlar bulunmaktadır [4]. Sebasus bezleri bacakların dorsal kısmı, el ve ayak yüzeyleri dışında her yerde bulunur fakat sebasus bezleri elde bulunmasa da diğer bölgelere parmağın teması sonucunda parmak izinde sebum ve epidermal lipidler tespit edilebilmektedir [22], [31], [36]. Deri yüzeyindeki lipidler sebasus bezleri ve epidermis kaynaklıdır [17]. Serbest yağ asitleri normalde yoktur ancak daha sonra yağ kanallarında ve ciltte trigliseritlerin mono gliseritlere ve digliseritlere enzimatik olarak ayrışmasının bir sonucu olarak deriye salgılanan materyal içerisinde oluşur. Cilt yüzeyindeki yağ, serbest yağ asitlerinin %30 kadarını içerebilir [37].

1844 yılında Krause tarafından keşfedilen apokrin bezi, 1922 yılında Schiefferdecker tarafından isimlendirilmiştir [38]. Apokrin bezleri, sebasus bezlerinin aksine belirli bölgelerde toplanır. Apokrin bezleri özellikle genital, meme, kasık ve koltuk altı bölgelerinde bulunur, ayrıca yüzde apokrin bezlerinin bulunduğu tek bölge göz kapaklarıdır [31], [39]. Bu nedenle parmak izi bileşiminde küçük bir role sahiptir. Yapılan mikroanalizler apokrin bezinden salgılanan ter içerisinde indirgeyici şeker, ferrik demir ve amonyak varlığını ortaya koymuştur [37]. Bunlar dışında apokrin bezinden salgılanan materyaller içerisinde genel olarak androjenik steroidler, kolesterol, glikojen (karbonhidratlar), proteinler ve su bulunmaktadır [4]. Mikroorganizma tarafından metabolize edici substrat görevi gören ve böylece koku üreten yağ asitlerini içeren viskoz salgılar üretir [40].

Ekrin bezinde günlük ortalama olarak meydana gelen terleme miktarı 2,3 kg'dır ve apokrin bezlerinden salgılanan terin oranı çok daha küçük olsa da sebum miktarının benzer ölçüde birikebileceği bilinmektedir [37]. Bunlar dışında parmak izi kalıntılarında kozmetikler veya diğer dış kaynaklı bileşenler olan bakteri sporları, toz, saç ürünleri, ilaç ve yasa dışı uyuşturucular gibi kirletici maddeler de bulunabilir [30], [31].

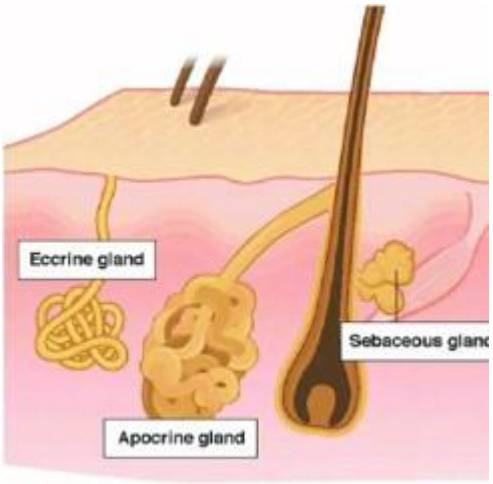

Görsel I. Ekrin, apokrin ve sebasus salgı bezleri [41].

3. SALGILARIN PARMAK İZİ GELİŞTİRME REAKTİFLERİNE ETKİLERİ

Ekrin, sebasus ve apokrin bezlerinin içerdiği maddeler ile parmak izini geliştirmek için kullanılan kimyasallar etkileşime girer. Bu sayede izler görünür hale gelir. Örneğin amino asit ile etkileşime giren kimyasallar ninhidrin, siyanoakrilat, 1,8-Diazafluoren-9-one (DFO), 1,2-

Indandione, ninhidrin analogları, floresamin, o-Phthalaldehyde, genipin, lawsone, alloxan, kloro-7-nitrobenzofuran klorür, dansil klorür, dimetilaminosinnemaldehit ve dimetilaminobenzaldehit olarak sıralanabilir. Bu kimyasallara aminoasit reaktifleri de denmektedir [4]. Ekrin salgısında ve parmak izi kalıntısında bulunan aminoasitler özellikle ninhidrin, 1,8-diazafloren-9-one ve Indandion reaktiflerinin hedef bileşenleri olduğundan önemi büyüktür [22], [42]. Ninhidrin birincil ve ikincil aminler olan amino asitler, proteinler ve peptitler dahil olmak üzere çeşitli maddelerle reaksiyona girerek Ruhemann moru (RP) olarak bilinen koyu mor renkli bir ürün oluşturur. Ekrin bezleri gizli parmak izi kalıntılarında bulunan bir dizi aminoasit salgılamaktadır. Bu özellikler sayesinde amino asit reaktiflerinin kullanımı, kağıt yüzeyi gibi gözenekli yüzeylerde gizli parmak izlerinin geliştirilmesi için kullanılmaktadır [29]. Metal, cam, plastik gibi gözeneksiz yüzeylerdeki izleri görünürleştirmek için kullanılan siyanoakrilat tekniği, terde bulunan amino asit, protein ve yağ asitleriyle tepkimeye girerek beyaz bir görüntü oluşturur. Siyanoakrilat uygulaması ile gelişen, ancak yeterli kontrast farkı olmadığı için görünmeyen izlerin boyanma yöntemleri ile geliştirilmesi gerekir [43]. Ekrin bezlerinden salgılanan maddelerden bir diğeri üredir. Gümüş nitrat ve 4-dimetilaminosinamaldehit (DMAC) reaktifleri üreyi hedef alarak parmak izini görünürleştirir [4].

Gizli parmak izi kalıntıları genellikle suda çözünen ve çözünmeyen olarak iki ana gruba ayrılır. İzdeki kalıntıların suda çözünen kısmı genel olarak NaCl benzeri tuzları ve serin ya da glisin gibi amino asitleri içeren ekrin salgılarından oluşur. Amino asitlerle reaksiyona giren ninhidrin ve sodyum klorür ile reaksiyona giren gümüş nitrat gibi kimyasallar kalıntının bu suda çözünür kısmını görselleştirmek için etkili reaktiflerdir [33]. Fakat yüzey su ile temas ettiğinde bu yöntemler geçerliliğini yitirir. Bu durumda fiziksel geliştirici (PD/physical developer) olarak literatüre geçen, ninhidrin ve DFO'nun aksine gizli izdeki suda çözünmeyen bileşenlere, yani suda çözünmeyen bir emülsiyon içinde hapsolmuş sebasus salgıları veya suda çözünen maddelere duyarlı olan PD reaktifi kullanılır. Islak kağıt benzeri yüzeylerden gizli parmak izlerinin tatmin edici şekilde geliştirilmesini sağlayan tekniklerden biridir [29]. PD tekniği gümüş (I) iyonlarının elemental gümüşe indirgenip parmak izi kalıntısındaki organik bileşenler ile etkileşime girmesi ve sonucunda renk oluşturması olarak gerçekleşir. Yağ asidi ve lipid bileşenlerine yapışır [44]. Suda çözünmeyen materyaller protein gibi suda çözünmeyen moleküllerden ve yağ asitleri gibi polar olmayan lipidlerden oluşur. Oil Red O (ORO) veya Nile Red gibi reaktifler ikinci kısımdaki lipitlerle reaksiyona girmektedir [33].

Lipid reaktifleri sudan black, kristal violet (gentian violet olarak da bilinir), Oil Red O, iyot çözeltisi, rutenyum tetroksit, osmiyum tetroksit, evropiyum şelat, natural yellow 3 (kurkumin), Nile Red ve Nile Blue A, Rubeanik asit-bakır asetat ve fosfomolibdik asit olarak sıralanabilir. Parmak izi artıklarındaki sebasus bezinden salgılanan lipid maddesi ile etkileşime girerek, gizli izi görünür hale getirdiklerinden lipid reaktifleri olarak adlandırılmaktadırlar [4]. SPR yöntemi ıslak yüzeyler üzerinde parmak izi gelişimi sağlayan bir başka yöntemdir. Yapılan incelemeler SPR'nin oleik ve linoleik asitler, gliserol esterler, kolesterol ve skualen gibi bileşiklerle etkileşime girdiğini göstermiştir [45].

Altın nanopartikülleri (AuNPs) yöntemi gözenekli yüzeylerdeki parmak izinin gelişimi için kullanılmaktadır ve tüm aşamalar parmak izindeki sebasus bezinden salgılanan lipid yapıdaki materyallerin varlığına dayalıdır [46]. Bunun dışında yeni yöntemler arasında kesikli akım metal nanopartikülleri (electrodeposited metal nanoparticles) olarak adlandırılan yöntemde ekrin ve sebasus bezlerinden salgılanan materyaller kullanılarak parmak izi görünürleştirilmektedir [47].

4. PARMAK İZİ GELİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

4.1. Yaş

Yaşlanmayla beraber parmak izindeki kimyasallar değişkenlik göstermektedir. İzde bulunan sebum yaşla beraber artar. Yapılan bir çalışmada yeni doğan bir bebekte bu oran %1.5 civarındadır. 1 aylıktan 4 yaşına kadar incelenen çocukta ise sebum %20-23 oranına yükselmiştir. 45 yaşına kadar ise %16-19 seviyesinde sabitlenmiştir. Trigliserit miktarı da çok çeşitlidir. Sebumdaki trigliserit miktarı yeni doğumda %52 civarındadır. Yaşa göre değişen sebum seviyesi post- adolesan dönemden sonra %41'e düşmektedir. Ayrıca sebumdaki wax esteri, kolesterol, squalen miktarı da değişkenlik gösterir [48]. Özetle ekrin ve sebum salgılama oranları gençlik yıllarında pik yapar ve sonrasında kademeli olarak düşer. Yaklaşık altmış beş yaşın üzerindeki kişilerde ise sebum salgılama oranları çok düşüktür[49].

4.2. Yüzey Türü

Parmak izi gelişiminde yüzey türü de oldukça önemli olmaktadır. Yüzeyler pürüzlü, pürüzsüz ve yarı pürüzlü olarak üçe ayrılır. Porlu yüzeyler genel olarak doğada bulunan selüloz, kağıt, ahşap gibi materyallerdir. Parmak izlerindeki sıvı bu yüzey tarafından emilir[50]. Yarı gözenekli yüzeyler, parmak izi kalıntılarını emmenin yanı sıra direnme özelliği de gösterir. Parlak dergi kâğıdı, selofan bu gruba dahildir. Pürüzsüz yüzeyler nemi iter. Plastik, metal, cam gibi yüzeyler örnek verilebilir. İz gelişimi kolaydır[33].

4.3. Çevresel Etmenler

Parmak izi bileşimi nem ve diğer uçucu bileşiklerin kaybı, kimyasal reaksiyonlar ve oksidasyon gibi mekanizmalar nedeniyle bırakıldıktan sonra zamanla değişmektedir. Bunun meydana gelme derecesi; yüzey tipi ve durumu, doğrudan güneş ışığına maruz kalma seviyesi, ortam sıcaklığı, nem ve hava akışı dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenir. Vücut ısısının düşmesi parmağın esnekliğini azaltacaktır [51].
Bunun dışında parmak izi kalıntılarının yüzeyde kalma süresi arttıkça, kalıntı içerisindeki nem ve yağlı maddeler buharlaşma eğilimi gösterir. Benzer bir durum sıcak iklimlerde de görülür. Bu sebeple tropik iklimlerde tozlama tekniği kullanarak parmak izini geliştirmek çok zor hale gelir [15].

4.4. Kontaminasyonlar

Açık havada veya tozlu odalarda bırakılan izlerin kontaminasyon ve degredasyon riski yüksektir çünkü çevredeki kontaminasyona sebep olacak maddeler iz gelişimini etkiler[52]. Kişilerin kullandığı kozmetik, saç ürünler ve parfümler en sık karşılaşılan kirletici ürünlerdir [53].

4.5. Meslek

Parmakların yoğun kullanıldığı meslek gruplarında çalışan insanların parmak izleri geçici ya da kalıcı olarak zarar görebilir. Örneğin; inşaat işçilerinin elleri ofis çalışanlarına göre daha yıpranmış ve kurudur. Bu tarz meslekler parmak izindeki karektaristik izlerin sayısının azalmasına neden olmaktadır [12].

4.6. Yüzeye Dokunuş

Yüzeye uygulanan kuvvet, temas alanı, temas açısı, deformasyon ve parmağın yüzey boyunca kayması izin gelişiminde büyük bir etkiye sahiptir[54]. Bununla birlikte yüzeye temas eden

kişinin elinin temizlik düzeyi parmak izini etkiler. Elin yıkanmış olması, kirli olması ya da el kreminin uygulanmış olması örnek verilebilecek bazı faktörlerdendir [52], [55].

4.7. Cinsiyet ve Etnik Köken

Parmak izi özellikleri cinsiyete ve etnik gruplara göre istatistiksel olarak farklılık gösterir. Yapılan bazı çalışmalarda parmak izi özellikleri incelenerek cinsiyet ayrımları gerçekleştirilmiş, bu sayede parmak izinin kadın ve erkek bireylerin tespit edilmesinde de kullanılabilen bir delil olduğu görülmüştür[56]–[58]. Parmak izlerindeki amino asit içeriği erkek ve kadın parmak izlerini ayırt etmek için kullanılmaktadır[59]. İnsanlar arasında parmak izini oluşturan salgılarda değişiklikler mevcut olduğu gibi, aynı şekilde bir kişiden farklı dönemlerde alınan parmak izlerinde farklılıklar meydana gelmektedir. Bahsedilen özellikler bu duruma etki eden ana nedenlerdir.

5. HASTALIKLARIN VE İLAÇLARIN PARMAK İZİ GELİŞİMİNE ETKİLERİ

Parmak izlerinin oluşmasını sağlayan üç temel bezden herhangi birinin fonksiyonunun azalması parmak izi gelişimini olumsuz etkiler. İlaçlar ya da kozmetik ürünler içerisinde bulunan bazı etken maddeler ve insanların sahip olduğu bazı hastalıklar salgı bezlerinden çeşitli maddelerin salgılanmasını azaltan etkiler göstermektedir.

Parmak izini etkileyen maddelerden biri izotretinoin maddesidir. Retinoidler sebasus bezleri dahil birçok hücre tipinde epitelyal farklılaşmayı (epithelial differentiation) modüle etmektedir. 1970'li yılların başında insanlarda ve hayvanlarda sebasus bezi büyüklüğünü ve sebum salgısını azaltarak sebasus bezleri üzerinde derin bir etki oluşturduğu keşfedilmiştir [60], [61]. Retinoid çeşidi olan izotretinoin (13-cis retinoik asit) isimli etken madde sebum üretiminin bilinen en güçlü inhibitörüdür. Sebasus bezi aktivitesinin baskılanması da dahil olmak üzere oluşturduğu çeşitli etkiler mevcuttur [62]. İzotretinoin maddesinin uygulanmasının üzerinden 2 hafta civarında kısa bir zaman geçtiğinde bile sebum üretiminde azalmalar gözlemlenebilmektedir[63], [64]. İzotretinoin tüm -trans veya 9-cis retinoik asitlere göre daha baskın etkiye sahiptir [65]. Sebasus bezi aktivitesini azaltma yolu ile akne probleminin önüne geçilmesi için yoğun olarak ilaç endüstrisinde kullanılmakta olan izotretinoin maddesi, aynı amaçla kozmetik ürünler içerisinde de karşımıza çıkmaktadır. Dünya çapında izotretinoin etken maddesini içeren çeşitli ilaçlar üretilmiştir. Bahsi geçen ilaçlar çizelge I'de gösterilmiştir.

Sebum maddesi kolesterol, yağ asitleri, yağ alkolleri, di- ve tri-gliseritler, mum esterleri, sterol esterleri ve skualenden oluşur. Özellikle mum esterleri ve skualenin sebasus bezinin karakteristik salgıları olduğu düşünülmektedir[64], [66]. Yapılan çalışmalarda izotretinoin tedavisi sırasında hücre döngüsünün durdurulması ve sebositlerin apoptozu gibi süreçlerin varlığı açıklanmıştır. Bu süreçler sebebiyle izotretinoinin insan derisindeki sebasus bezlerinin boyutunda, şeklinde ve lipid içeriğinde ciddi bir düşüş olduğu gösteren histolojik verilerin oluştuğu düşünülmektedir[67], [68].

Strauss ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada farklı dozlarda izotretinoin maddesi uygulanmış, zamana göre oluşturduğu değişimler kaydedilmiştir. İlk iki hafta içerisinde sebum üretimindeki azalma yüzdesi 0.1 mg/kg/gün izotretinoin alan hastalarda yaklaşık %30, 0.5 mg/kg/gün izotretinoin alan hastalarda %40 ve 1.0 mg/kg/gün alan hastalarda yaklaşık %70 olarak tespit edilmiştir. Süre dört haftaya çıktığında sebum üretiminde oluşan baskılama günlük olarak en düşük dozu alanlarda %65'den başlamakta ve en yüksek dozu alanlarda maksimum düzeye yakın olan %90 oranına kadar çıkabilmektedir. İzotretinoin maddesinin cilt yüzeyindeki lipid bileşiminde belirgin değişiklikler oluşturduğu gözlemlenirken, mum esterleri ve skualen yüzdesinde azalma tespit edilmiştir. Yetişkinlerde deri yüzeyindeki lipidlerin yaklaşık %95'i sebasus bezi kaynaklı olduğundan, teorik olarak sebum üretiminin inhibisyonundan kaynaklanan cilt yüzeyi lipit bileşimindeki bir değişikliğin sebum üretiminde en az %85'lik bir

azalma oluşturacağı düşünülmüştür. Sebasus aktivitesinin baskılanması tedaviden sonraki sekiz hafta boyunca devam etmiş, tedavi kesildikten sonra sebum üretimi hızla normale dönmüştür.

Çizelge I. Dünya çapında izotretinoin maddesinin kullanılarak üretilmiş jenerik ilaçların da dahil olduğu lisanslı formülasyonlar [62].

İlaç adı	Üretici
Accunetan	Daewoong (Kore)
Accuran	Alvia (Yunanistan)
Accure	Apharm (Avustralya)
Acnenormin, Aknenormin	Hermal (Almanya)
Acnetane®	Adcock Ingram (Güney Afrika)
Acne-Tretin	Pharmator (Kosta Rika)
Acnil	Cristalia (Brezilya)
Acnotin	Medicap (Tayland)
A-Cnotren	Pharmaten (Yunanistan)
Aknal	DongAPharm (Kore)
Aknefug®-ISO	Wolff (Almanya)
Amnesteem	Mylan Bertek Pharmaceuticals (Amerika Birleşik Devletleri)
Cecnoin	Ranbaxy (Brezilya)
Ciscutan®	Pelpharma (Avusturya)
Claravis™	Barr Laboratories (Amerika Birleşik Devletleri)
Curakne, Curacné	Pierre Fabre (İsviçre)
Curatane	Taro (İsrail)
Dercutane	Cantabria Farmaceutica (İspanya)
Isoacne	Schering-Plough (Amerika Birleşik Devletleri)
Isocutan	Zodiac Produtos Farmaceuticos (Brezilya)
Isoderm®	Dermapharm (Almanya)
Isoface®	Valeant (Brezilya) /ICN (Amerika Birleşik Devletleri)
Isohexal	Hexal (Avustralya)
Isotret-HEXAL®	Hexal (Almanya)
Isotretinoin	Schering (UK)
Isotretinoin ISIS	Actavis (Almanya)
Isotretinoin mepha	Mepha (İsviçre)
Isotretinoin Ratiopharm	Isotretinoin Ratiopharm
Isotretinoin Stada	Stada (Almanya)
Isotrin	Laboratório Neo Quiímica Comércio e Indústria (Brezilya)
Isotroin	Cipla (Hindistan)
Liderma®	Teva Pharma (İsviçre)
Lurantal	Schering (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Almanya,Lüksemburg, Hollanda)
Oratane	Dermatólogicos Darier (Meksika) / Douglas Pharmaceuticals (Yeni Zelanda)
Retinide	RontagIngens (Arjantin)
Roaccutane	Roche (İsviçre)
Rexidal	Schering (İtalya)
Scheritonin	Schering (Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, Portekiz)

Sotret	Ranbaxy Pharmaceuticals (Hindistan)
Tretin	Gerolymatos (Yunanistan)
Trétinac	Spirig (İsviçre)
Trivane®	Schering (İspanya)

İzotretinoin maddesinin 0.1 mg/kg/gün dozunda uygulandığı hastalarda normale dönüşün en hızlı olduğu, yani normal salgı durumuna dönüşün doza bağlı olduğu anlaşılmıştır [69]. Diğer bir çalışmada ise tedavinin kesilmesinden 30 hafta sonra hastaların bir kısmında sebasus bezi aktivitesinin tedavi öncesi haline döndüğü görülürken, 8 hastada uzun süre boyunca baskılandığı görülmüştür. 80 hafta kadar takip edilen bu hastaların sebasus aktivitelerinde %30 ile %80 arasında değişen azalmanın olduğu görülmüştür[70]. Bu durum sadece tedavi sırasında değil, sonrasında da salgının azaldığını ve parmak izinin uzun süre boyunca etkilenebileceğini göstermektedir.

Sebasus bezleri üzerinde etki oluşturan bir diğer madde kozmetikte sıkça kullanılan hyaluronik asittir (HA). Jung ve arkadaşları in vitro, in vivo ve son aşamada klinik olarak gerçekleştirdikleri çalışmada HA'nın hamsterlarda, insan hücrelerinde ve son aşamada insanların kendisinde bulunan sebasus bezlerinde lipid üretimini araştırmış, HA'nın sebasus bezlerinin boyutunu ve lipid üretimini azalttığını gözlemlemişlerdir. Ayrıca HA dozuna bağlı olarak lipid sentezinin doz arttıkça azaldığı anlaşılmıştır. Bu çalışma sayesinde HA'nın insan sebasus bezlerinin biyolojisinde etkili bir rolü olduğu kanıtlanmıştır[71]. Çalışmalar karşılaştırıldığında sebasus bezi salgısı üzerinde izotretinoin maddesinin HA maddesinden çok daha fazla azalma sağladığı görülmektedir. Benzer bir durum aromatik retinoid türevi olan etretinat maddesinde de görülmektedir. İzotretinoin %85-90 oranında maksimum baskılama gösterirken, etretinat %20'lerde seyreden hafif bir baskılama ortaya çıkarmıştır [69].

Bir asetilkolin reseptörü antagonisti olan α-bungarotoksin ile tedavi edilen cildin sebum üretimini ve por genişliğini belirgin şekilde azalttığı gösterilmiştir. Bu da lokal nöronal stimülasyonun sebasus fonksiyonunu düzenleyebileceğini düşündürmektedir [72].

Bazı yaygın dermatolojik sorunların yönetimi, ter bezi işlevini tamamen engellemek için önlemlerin alınmasını gerektirir. Bu tür bir engelleme en kolay şekilde, asetikolinin ter bezi üzerinde etki yapmasını geçici olarak önleyen antikolinerjik ilaçların kullanılmasıyla sağlanır. Antikolinerjik ilaçlar, parasempatik kimyasal aracı olan asetikolini bloke etmeye yarayan belirli protez grupları ile bir tropan ve tropik asit radikalinden oluşan, yakından ilişkili bir kimyasal yapılar grubudur [73]. Belirli bir organa (örn. mide bağırsak sistemi) göre seçici veya spesifik bir antikolinerjik etki sağlayacak türevler veya analoglar geliştirmek için girişimde bulunulmuştur. Bu bileşiklerin etkinliğinin değerlendirilmesi, ter bezi dışındaki organlarla sınırlandırılmıştır. Shelley ve ve Horvath bundan yola çıkarak eski ve yeni antikolinerjik ilaçların ter bezleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sonuçlara göre ağızdan alınan antikolinerkjik ilaçlar terlemeyi büyük oranda azaltsa da klinik olarak tamamen engellememişlerdir. Anhidrotik (terlemenin tamamen durdurulması) etki yalnızca çok yüksek dozlarda ve kısa periyotlarda görülebilir. Klinik dozajda ağızdan alınan 15 antikolinerjik ilacın iki saat boyunca pilokarpin kaynaklı bölgesel terlemeye etkisi olmamıştır. Alımdan 30-60 dakika sonra yüksek seviye (3.0 mg) atrofin sülfat terlemeyi azaltmıştır. İyontoforez ile topikal uygulamanın ardından, skopolamin HBr, atropin metil nitrat ve atropin sülfatın, termal stimülasyona yanıt olarak lokal terlemeyi önlemede on bir antikolinerjik ilaç arasında en etkili olduğu kanıtlanmıştır. Skopolamin HBr'nin (1-hyoscine HBr) konsantre sulu çözeltilerinin tek bir topikal uygulaması, uygulamadan sonra haftalarca devam eden lokal anhidroza neden olmuştur. Çalışmada kullanılan yeni üretilen sentetik ilaçların hiçbiri, uzun yıllardır kullanımda olanlardan daha etkili olmamıştır. Mevcut çalışmalar, bileşiklerin hiçbirinin ter bezi için bir

özgüllüğe sahip olmadığını göstermektedir [74].

Hipohidroz termal veya farmakolojik uyarana yanıt olarak terlemenin azalmasıdır. Aşırı terleme olarak bilinen hiperhidroza göre hipohidroz daha tehlikelidir. Termoregülatör bir terleme tepkisi oluşturamama, kişinin yoğun fiziksel aktivite koşullarında veya sıcak ortamlarda vücut sıcaklığını koruma becerisini ciddi şekilde zorlayabilir. Hipohiroza sebep olan ilaçlar çizelge II'de gösterilmiştir [75].

Çizelge II. Hipohidroz (az terleme) sebep olan ilaçlar [75].

İlaç Sınıfı	***Yaygın Örnekleri***	***Mekanizması***
Antikolinerjik	*Glikopirolat* *Hiyosiyamin* *Skopolamin* *Propantelin* *Disikloverin* *Belladonna* *Atropin*	*Antimuskarin etki*
Antidepresanlar: trisiklikler	*Amitriptilin* *Desipramin* *Doksepin* *İmipramin* *Nortriptilin* *Protriptilin*	*Antimuskarin etki (amitriptilin, doksepin için yüksek; imipramin ve protriptilin için orta; nortriptilin için düşük)*
Antiepileptikler	*Topiramat* *Zonisamit* *Karbamazepin*	*Topiramat ve zonisamid = karbonik anhidraz inhibisyonu* *Karbamazepin = merkezi antikolinerjik etki*
Antihistaminler	*Siproheptadin* *Difenhidramin* *Prometazin*	*Antimuskarin etki*
Antihipertansifler	*Klonidin*	*Merkezi adrenerjik etki*
Antipiskotikler ve antiemetikler	*Klorpromazin* *Klozapin* *Olanzapin* *Tioridazin* *Ketiapin*	*Antimuskarin etki*
Antivertigo ilaçlar	*Meklozin* *Skopolamin*	*Antimuskarin etki*
Mesane antispazmodikler	*Darifenasin* *Oksibutinin* *Solifenasin* *Tolterodin*	*Antimuskarin etki*
Gastrik salgı önleyici ilaçlar	*Propantelin*	*Antimuskarin etki*
Kas gevşeticiler	*Siklobenzaprin* *Tizanidin*	*Spinal eksitatör internöronların belirsiz, muhtemelen inhibisyonu; muhtemelen merkezi ve periferik antimuskarinik etki*
Nöromuskuler paralitikler	*Botulinim toksinleri*	*Asetilkolin presinaptik salınımını inhibe eden SNAP-25'in bölünmesi*
Opioidler	*Fentanil* *Hidrokodon* *Metadon* *Morfin* *Oksikodon*	*Hipotalamik ayar noktasının yükselmesi;* *Hidrokodon antagonizm*

Ellerin ürettiği ter miktarı oluşacak parmak izinin kalitesini etkiler. Ter, çeşitli ter bezleri tarafından salgılanan berrak, kokusuz, hipotonik bir çözeltidir. Vücut ısısının dengelenmesi, elektrolit dengesi, nemlendirme ve bağışıklık savunmasında işlev görür. Ter ve sebumun karışımı, buharlaşarak su kaybını sınırlayan ve cildin mikro ortamını destekleyen koruyucu bir hidrolipid film tabakası oluşturur [76]. Artan vücut sıcaklığına yanıt olarak ter atılımı yükselir ve birincil termoregülatör mekanizma olarak hizmet eder [77]. Ter ayrıca laktat, üre ve elektrolitler dahil olmak üzere doğal nemlendirme faktörleri sunarak cilt yüzeyinin nemlenmesine katkıda bulunur [77]. Ek olarak, terde bulunan antimikrobiyal peptitler ve immünoglobulinler, vücudumuz ve çevre arasındaki cilt arayüzünde immün savunma işlevleri gerçekleştirir [76]. Üretilen ter miktarının azlığı veya içerisindeki kimyasalların değişimi parmak izi oluşumunu olumsuz etkiler. Çeşitli hastalıklar bu duruma sebebiyet verebilmektedir.

Atopik dermatit; genetik, immünolojik ve çevresel faktörler arasındaki karmaşık etkileşimi içeren kronik inflamatuar bir dermatozdur [78]. Ter bezlerinde oluşturduğu etki sebebiyle ter endokrin tepkisi adı verilen ve terleme oluştuğunda kaşıntı oluşturan bir duruma sebebiyet verir [79]. Bariyer anormallikleri hastalığın patogenezinde önemli bir rol oynar, çünkü yapısal protein filaggrin genindeki mutasyonlar epidermal geçirgenliğin artmasına, SC hidrasyonunun azalmasına ve pH'ın artmasına neden olur [80]. Yine flaggrin üzerine yapılan bir çalışmada ter üretiminin azaldığı, ter bezlerinde tıkanıklıkların oluştuğu ve ter bezi morfolojisinde anormallikler oluştuğu görülmüştür [81]. Atopik dermatit hastalarında ekrin bezinin salgıladığı ter seviyesinde azalma görülmektedir [82]–[84]

Ortam sıcaklığının 33 °C olduğu durumda yaşanan termal strese yanıt olarak atopik dermatit hastaları ve hasta olmayan bireyler dinlenme halinde lokal terleme durumuna göre karşılaştırılmıştır. Atopik dermatit hastaları, hasta olmayan bireylere kıyasla %50-60 oranında daha az terlemektedir. Kuru atopik dermatit cildi olan deneklerde, normal görünümlü cilde sahip deneklere göre daha düşük ter kaybı olmuştur [85]. Atopik dermatit olan ve olmayan hastalara yapılan intradermal adrenalin enjeksiyonu terleme miktarı açısından incelenmiştir. Maksimum terleme tepkisi hasta grubunda 5 x 10(-6) mol/l'lik eşik üstü konsantrasyonda görülürken atopik olmayan grupta 10 kat daha yüksek konsantrasyon ölçülmüştür [86].

Atopik dermatit hastalığı sonucu sebasus bezi değişikliklerinin meydana geldiğinden bahsedilmişti. Sebasus bezinin içeriğinde meydana gelen değişiklikler avuç içlerinde, ellerin arkasında, sternal bölgelerde azalmış sebum içeriği, sebasus bezinden salgılanan skualen ve mum esterleri bileşenlerinde azalma, toplam lipid miktarında azalma ve son olarak kolesterollerde artış şeklinde sıralanabilmektedir [87].

Histamin, insanlarda asetilkolinin neden olduğu terlemeyi histamin H1 reseptör aracılı sinyalleşme aracılığıyla kanıtlanabilir şekilde inhibe eder. Ter bezlerinde asetilkolin, endositoz ve sekresyonla ilgili bir kinaz olan glikojen sentaz kinaz 3β'yı (GSK3β) inaktive ederken, histamin ile eş zamanlı stimülasyon GSK3β'yı aktive eder ve ter sekresyonunu inhibe eder. Bu nedenle histamin, atopik dermatitli hastalarda ter sekresyonunu azaltarak anormal cilt kuruluğu mekanizmasına dahil olabilir [88].

Tanımlanan iki yüzden fazla ektodermal bozukluk olmasına rağmen en çok rastlanan türü hipohidrotik ektodermal bozukluktur. Bu bozukluk, ektodermal bozuklukların X'e bağlı hipohidrotik bir şeklidir. Popülasyonun 17000'de birini kapsamaktadır. Bu bozukluk ekrin bazlı terleme yeteneğinde azalma (hipohidroz), anormal veya birkaç diş eksikliği (anodonti veya hipodonti) ve seyrek saç (hipotrikoz) ile karakterizedir (Trzeciak ve Koczorowski, 2016). Tümör nekroz faktörü-α (TNFα) ile ilişkili yolun bileşenlerini kodlayan birkaç genden birindeki mutasyonlara bağlı genetik olarak heterojen bir hastalık grubunu, özellikle embriyonik ektodermalde önemli bir rol oynayan ektodisplazin A (EDA) sinyal yolunu içerir [89]. Bu yolda

yer alan genlerdeki mutasyonlar, yüzey yerleşimli epitel hücreleri ile altta yatan mezenşim arasındaki etkileşimi bozar. Bu da cilt uzantılarının oluşumu ve farklılaşmasında değişikliklere neden olur [90].

Ektodermal displazi adı verilen durum iki veya daha fazla bulgu ile karakterize edilen heterojen bir hastalık grubudur. Bu bulgular ter bezlerinin kısmen veya tamamen yokluğu, anormal dişlenme ve hipotrikoz, tırnaklarda ekrin ve yağ bezlerinin kusurları şeklinde sıralanabilir [91].

Hafif ila şiddetli hipohidroz Fabry hastalığının ciltteki belirtilerindendir. Bu hastalarda ekrin ter bezlerinin salgı hücrelerinde inklüzyonlar bildirilmiştir [92]. Ekrin ter bezlerinde çok sayıda karakteristik sitoplazmik inklüzyon gözlenmiştir. Bunların katmanlı yapısı çeşitli bez hücrelerinde oldukça değişkendir. Ekrin bezlerinin etrafındaki küçük kan damarları, ağır inklüzyonlarla şişmiş endotel hücreleri tarafından daraltılmıştır. Bu intrasitoplazmik birikintiler, Fabry hastalığında terleme yeteneğinin azalmasından sorumlu olabilir [93]. Yapılan bir çalışma Fabry hastası çocuklarda erkeklerin %50'sinde ve kadınların %25'inde terlemenin veya ısı intoleransının azaldığını göstermiştir [94], [95]

Psoriatik hastalarda ekrin ter salgılama kapasitesi azalır. Bunun başlıca nedeni ter bezlerinin keratin tarafından mekanik olarak tıkanmasıdır ve bu tıkanıklığın giderilmesi daha yüksek terleme oranları sağlar. Ter bezi aktivitesindeki bozulma, cilt yüzey alanı düzeltildikten sonra bile çalışmada düşük ter oranını göstermeye devam etmiştir [94][96].

Anhidrotik ektodermal bozukluk, çoğunluğu azalmış veya yok olan ekrin ve sebasus bezleri ile karakteristik bir hastalıktır. Bu hastalık kadın taşıyıcıların terlemede azalma ve hatalı diş yapısı gösterdiği, cinsiyete bağlı resesif bir hastalıktır [97]. Avuç içi ve ayak tabanlarında genellikle terleme yoktur, bu bölgelere yapılan bazı biyopsilerde ter bezi bulunmamaktadır [98], [99]. Bazı çalışmalar ise ter bezlerinin kutisin daha alt katmanlarında olduğunu kanıtlamıştır [97].

İnfantil egzama hastalığının olduğu durumlarda küçük bazal hücrelerde lipid varlığının görülmediği ve salgılama aktivitesinin olmadığı görülmüştür. Bal mumu esterleri ve nötr yağlar normalin altında tespit edilmiş, bu da hastalığın sebasus bezlerinden salgılanan maddeler üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir [87].

Adrenal yetmezliği olan hastalarda, glukokortikoidler ile sebum yer değiştirdiği için sebum seviyesi azalır. Glukokortikoidlerin olası etki mekanizması, kan serumundaki adrenal androjenlerin seviyesini düşürmek olabilir [34].

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Adli bilimler alanında kişilerin kimliklendirilmesi amacıyla kullanılan parmak izlerini üç temel salgı bezinden salgılanan materyallerin oluşturduğu, aynı zamanda parmak izi kimyasalları ile salgının içerisinde bulunan maddelerin etkileşime girerek gizli izlerin görünür hale getirilebildiği aktarılmıştır. Kullanılan ilaçların, kozmetik ürünlerin ya da sahip olunan bazı hastalıkların bahsi geçen salgı bezlerindeki içerikleri ve bezlerden salgılanan ter oranını negatif etkileyebildiği göz önüne alındığında parmak izi kalıntısının miktarı ile içeriğinin etkilendiği bilinmektedir. Bu durumda parmak izi geliştirme yöntemleri ile gizli parmak izlerini geliştirmeye çalışan uzmanlar ciddi problemlerle karşılaşacaktır. Bu çalışmada daha önce incelenmemiş önemli bir konu olan, parmak izinin geliştirilmesini negatif etkileyebilecek ilaçlar ile kozmetik ürünlerdeki etken maddeler ve insanlarda görülebilen hastalıklar açıklanmıştır. Bu kapsamda çalışmamızın kriminal laboratuvarlardaki inceleme süreçlerine, suç araştırmalarına ve olay yerindeki iş akışına destek olması hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

[1] O. Karakuş, *Kriminalistik*, 2nd ed., Ankara: Adalet Yayınevi, 2013, ss.320-328.
[2] N. Yager ve A. Amin, "Fingerprint classification: a review", *Pattern Analysis & Applications*, c. 7, sy 1, ss. 77-93, Nis. 2004, doi: 10.1007/s10044-004-0204-7.
[3] H. Faulds, "On the Skin-Furrows of the Hand", *Nature*, c. 22, sy 574, Art. sy 574, Eki. 1880, doi: 10.1038/022605a0.
[4] S. M. Bleay, R. Croxton, ve M. D. Puit, *Fingerprint Development Techniques: Theory and Application*, 2018.
[5] F. Galton, "Personal identification and description". *Nature*, vol. 38, 201-202, 1888.
[6] S. Tepecik, "Olay Yeri İnceleme ve Performans Kriterleri Eğitim Notları", Bursa Emniyet Müdürlüğü Olay yeri İnceleme ve Kimlik Tespit Şube Müdürlüğü, ss. 6-12, 2003.
[7] R. Saferstein, *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*, 12th edition. NY, NY: Pearson Education, 2018.
[8] Y. Gülekçi, "Olay yerlerinde elde edilen patlama ve molotof kokteyli atma olaylarında kullanılan el yapımı yangın çıkarıcılar üzerinden vücut izi ve biyolojik bulguların araştırılması", Doktora, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2016.
[9] G. Petridis, "Parmak izlerinden elde edilen DNA'nın mini-STR tekniği ile incelenmesi", İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2011.
[10] C. Lennard, "The Detection and Enhancement of Latent Fingerprints", 13th INTERPOL Forensic Science Symposium, Lyon, France, ss. D2-88, 2001.
[11] M. Kaygısız, "Kriminalistikte parmak izi incelemesi", Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1995.
[12] V. G. Sears, S. M. Bleay, H. L. Bandey, ve V. J. Bowman, "A methodology for finger mark research", *Science & Justice*, c. 52, sy 3, ss. 145-160, Eyl. 2012, doi: 10.1016/j.scijus.2011.10.006.
[13] P. Margot, C. Lennard, "Manual of fingerprint detection techniques" Univercity of Lousanne, Lousanne, ss. 145-160, 1992.
[14] P. Hazarika ve D. A. Russell, "Advances in Fingerprint Analysis", *Angew. Chem. Int. Ed.*, c. 51, sy 15, ss. 3524-3531, Nis. 2012, doi: 10.1002/anie.201104313.
[15] G. S. Sodhi ve J. Kaur, "Powder method for detecting latent fingerprints: a review", Forensic Science International, 120(3), ss. 172-176, 2001.
[16] P. Komarinski, *Automated Fingerprint Identification Systems (AFIS)*. Amsterdam ; Boston: Elsevier Academic, 2005.
[17] C. Ricci, P. Phiriyavityopas, N. Curum, K. L. A. Chan, S. Jickells, ve S. G. Kazarian, "Chemical Imaging of Latent Fingerprint Residues", *Appl Spectrosc*, c. 61, sy 5, ss. 514-522, May. 2007, doi: 10.1366/000370207780807849.
[18] E. F. Pearson, "Latent fingerprints: A review of their origin, composition and methods for detection." Forensic Science International, ss. 156-157, 1984.
[19] U. R. Bernier, M. M. Booth, ve R. A. Yost, "Analysis of human skin emanations by gas chromatography/mass spectrometry. 1. Thermal desorption of attractants for the yellow fever mosquito (Aedes aegypti) from handled glass beads", *Anal Chem*, c. 71, sy 1, ss. 1-7, 1995.
[20] U. R. Bernier, D. L. Kline, D. R. Barnard, C. E. Schreck, ve R. A. Yost, "Analysis of human skin emanations by gas chromatography/mass spectrometry. 2. Identification of volatile compounds that are candidate attractants for the yellow fever mosquito (Aedes aegypti)", *Anal Chem*, c. 72, sy 4, ss. 747-756, 2000.
[21] W. Montagna ve P.F. Parakkal, The Structure and Function of Skin, New York: Academic Press Inc, 1974, ss.366–411.

[22] R. S. Croxton, M. G. Baron, D. Butler, T. Kent, ve V. G. Sears, "Variation in amino acid and lipid composition of latent fingerprints", *Forensic Science International*, c. 199, sy 1-3, ss. 93-102, Haz. 2010, doi: 10.1016/j.forsciint.2010.03.019.
[23] C. A. Machado-Moreira, J. N. Caldwell, I. B. Mekjavic, ve N. A. S. Taylor, "Sweat secretion from palmar and dorsal surfaces of the hands during passive and active heating", *aviat space environ med*, c. 79, sy 11, ss. 1034-1040, Kas. 2008, doi: 10.3357/ASEM.2354.2008.
[24] T. Ohhashi, M. Sakaguchi, ve T. Tsuda, "Human perspiration measurement", *Physiol. Meas.*, c. 19, sy 4, ss. 449-461, Kas. 1998, doi: 10.1088/0967-3334/19/4/001.
[25] K. N. Anderson, L. E. Anderson, ve W. D. Glanze, *Mosby's Medical, Nursing, and Allied Health Dictionary*, 5th ed, St. Louis: Mosby Inc, 1998.
[26] L. Goldsmith, *Biochemistry and Physiology of the Skin*, New York: Oxford University Press, ss. 596–641, 1983.
[27] P. M. Quinton, "Sweating and its disorders", Annu. Rev. Med, ss. 429-52, 1983.
[28] D. Kaiser ve E. Drack, "Diminished excretion of bicarbonate from the single sweat gland of patients with cystic fibrosis of the pancreas*", *European Journal of Clinical Investigation*, c. 4, sy 4, ss. 261-265, Ağu. 1974, doi: 10.1111/j.1365-2362.1974.tb02344.x.
[29] C. Champod, C.J. Lennard, P. Margot ve M. Stoilovic, *Fingerprints and Other Ridge Skin Impressions*. Boca Raton, FL: CRC Press, 2004.
[30] M. A. Souza, A. S. Santos, S. W. da Silva, J. W. B. Braga, ve M. H. Sousa, "Raman spectroscopy of fingerprints and chemometric analysis for forensic sex determination in humans", *Forensic Chemistry*, c. 27, s. 100395, Mar. 2022, doi: 10.1016/j.forc.2021.100395.
[31] L. Xu, C. Zhang, Y. He, ve B. Su, "Advances in the development and component recognition of latent fingerprints", *Sci. China Chem.*, c. 58, sy 7, ss. 1090-1096, Tem. 2015, doi: 10.1007/s11426-014-5294-5.
[32] L. G. Berglund, R.R. Gallagher ve P.E. McNall, "Simulation of the thermal effects of dissolved materials in human sweat", *Computers and Biomedical Research*, ss. 127-138, 1973.
[33] B. Yamashita, M. French, S. Bleay, A. Cantu, V. Inlow, R. Ramotowski, V. Sears ve M. Wakefield, *Fingerprint Sourcebook*, US Department of Justice, 2010.
[34] P. E. Pochi ve J. S. Strauss, "Endocrinologic control to the development and activity of the human sebaceous gland", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 62, sy 3, ss. 191-201, Mar. 1974, doi: 10.1111/1523-1747.ep12676783.
[35] R. E. Kellum, "Human sebaceous gland lipids: analysis by thin-layer chromatography", *Archives of Dermatology*, c. 95, sy 2, ss. 218-220, Şub. 1967, doi: 10.1001/archderm.1967.01600320074015.
[36] D. T. Downing ve J. S. Strauss, "Synthesis and composition of surface lipids of human skin", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 62, sy 3, ss. 228-244, Mar. 1974, doi: 10.1111/1523-1747.ep12676793.
[37] B. Scruton, B. W. Robins, ve B. H. Blott, "The deposition of fingerprint films", *J. Phys. D: Appl. Phys.*, c. 8, sy 6, ss. 714-723, Nis. 1975, doi: 10.1088/0022-3727/8/6/016.
[38] R. G. Hibbs, "Electron microscopy of human apocrine sweat glands", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 38, sy 2, ss. 77-84, Şub. 1962, doi: 10.1038/jid.1962.17.
[39] A. Becue, S. Moret, C. Champod, ve P. Margot, "Use of stains to detect fingermarks", *Biotechnic & Histochemistry*, c. 86, sy 3, ss. 140-160, Haz. 2011, doi: 10.3109/10520290903462838.
[40] C. VanPutte, J. Regan, A. Russo, R. Seeley, R. Seeley, T. Stephens ve P. Tate, *Seeley's Anatomy & Physiology*, 10th ed. New York, NY: McGraw-Hill, 2011, ss. 692-694.
[41] L. B. Baker, "Physiology of sweat gland function: The roles of sweating and sweat composition in human health", *Temperature*, c. 6, sy 3, ss. 211-259, Tem. 2019, doi: 10.1080/23328940.2019.1632145.

[42] B. Su, "Recent progress on fingerprint visualization and analysis by imaging ridge residue components", *Anal Bioanal Chem*, c. 408, sy 11, ss. 2781-2791, Nis. 2016, doi: 10.1007/s00216-015-9216-y.
[43] E. W. Brown, (1990). "The Cyanoacrylate Fuming Method".
[44] G. S. Sodhi ve J. Kaur, "Physical developer method for detection of latent fingerprints: A review", *Egyptian Journal of Forensic Sciences*, c. 6, sy 2, ss. 44-47, Haz. 2016, doi: 10.1016/j.ejfs.2015.05.001.
[45] R. S. Ramotowski, "Lipid Reagents", içinde *Lee and Gaensslen's Advances in Fingerprint Technology*, 2013.
[46] V. Prasad, S. Lukose, P. Agarwal, ve L. Prasad, "Role of Nanomaterials for Forensic Investigation and Latent Fingerprinting—A Review", *J Forensic Sci*, c. 65, sy 1, ss. 26-36, Oca. 2020, doi: 10.1111/1556-4029.14172.
[47] G. Qin *vd.*, "Visualizing latent fingerprints by electrodeposition of metal nanoparticles", *Journal of Electroanalytical Chemistry*, c. 693, ss. 122-126, Mar. 2013, doi: 10.1016/j.jelechem.2013.01.016.
[48] P. Ramasastry, D. T. Downing, P. E. Pochi, ve J. S. Strauss, "Chemical composition of human skin surface lipids from birth to puberty", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 54, sy 2, ss. 139-144, Şub. 1970, doi: 10.1111/1523-1747.ep12257164.
[49] P. W. Wertz, "Changes in epidermal lipids and sebum secretion with aging", içinde *Skin Aging Handbook*, Elsevier, 2009, ss. 91-104. doi: 10.1016/B978-0-8155-1584-5.50009-0.
[50] J. Almog, "Fingerprint development by ninhydrin and its analogues", CRC press, 2001, ss. 177-210.
[51] N. E. Archer, Y. Charles, J. A. Elliott, ve S. Jickells, "Changes in the lipid composition of latent fingerprint residue with time after deposition on a surface", *Forensic Science International*, c. 154, sy 2-3, ss. 224-239, Kas. 2005, doi: 10.1016/j.forsciint.2004.09.120.
[52] A. Czech, N. Gryszczyk, A. Szabelak, ve A. Sowiński, "Changes in Fingerprints and the Quantity of Material Forming the Print Depending on Hand Cleanliness, Gender, and Ambient Conditions", *J Forensic Sci*, c. 65, sy 1, ss. 84-89, Oca. 2020, doi: 10.1111/1556-4029.14164.
[53] M. Ferrara *vd.*, "A multidisciplinary approach is mandatory to solve complex crimes: a case report", *Egypt J Forensic Sci*, c. 9, sy 1, s. 11, Ara. 2019, doi: 10.1186/s41935-019-0116-8.
[54] A. V. Maceo, "Qualitative assessment of skin deformation: a pilot study", *Journal of Forensic Identification*, ss. 390-440, 2009.
[55] A. Czech, A. Szabelak, ve A. Sowiński, "Changes in fingerprints depending on physiological factors", *Journal of Forensic Sciences*, c. 64, sy 3, ss. 711-716, 2019, doi: 10.1111/1556-4029.13937.
[56] A. Badawi, M. Mahfouz, R. Tadross, ve R. Jantz, "Fingerprint-based gender classification", IPCV, 6(8), 2006.
[57] F. Lin, Y. Wu, Y. Zhuang, X. Long ve W. Xu, "Human gender classification: a review", International Journal of Biometrics, 8(3-4), ss. 275-300, 2016.
[58] P. Gnanasivam ve D. S. Muttan, "Fingerprint Gender classification using wavelet transform and singular value decomposition", 2012, doi: https://doi.org/10.48550/arXiv.1205.6745
[59] C. Huynh, E. Brunelle, L. Halámková, J. Agudelo, ve J. Halámek, "Forensic identification of gender from fingerprints", *Anal. Chem.*, c. 87, sy 22, ss. 11531-11536, Kas. 2015, doi: 10.1021/acs.analchem.5b03323.

[60] K. Dalziel, S. Barton, ve R. Marks, "The effects of isotretinoin on follicular and sebaceous gland differentiation", *Br J Dermatol*, c. 117, sy 3, ss. 317-323, Eyl. 1987, doi: 10.1111/j.1365-2133.1987.tb04138.x.
[61] S. S. Shapiro ve J. Hurley, "Effect of Retinoids on Sebaceous Glands", Methods in enzymology, ss. 326-333, 1990.
[62] R. Ganceviciene ve C. C. Zouboulis, "Isotretinoin: state of the art treatment for acne vulgaris: Isotretinoin", *JDDG: Journal der Deutschen Dermatologischen Gesellschaft*, c. 8, ss. S47-S59, Mar. 2010, doi: 10.1111/j.1610-0387.2009.07238.x.
[63] M. E. Stewart, A. M. Benoit, A. M. Stranieri, R. P. Rapini, J. S. Strauss, ve D. T. Downing, "Effect of oral 13-cis-retinoic acid at three dose levels on sustainable rates of sebum secretion and on acne", *Journal of the American Academy of Dermatology*, c. 8, sy 4, ss. 532-538, Nis. 1983, doi: 10.1016/S0190-9622(83)70061-7.
[64] D. Thiboutot, "Regulation of human sebaceous glands", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 123, sy 1, ss. 1-12, Tem. 2004, doi: 10.1111/j.1523-1747.2004.t01-2-.x.
[65] L. Hommel, J.-M. Geiger, M. Harms, ve J.-H. Saurat, "Sebum excretion rate in subjects treated with oral all-trans-retinoic acid", *DRM*, c. 193, sy 2, ss. 127-130, 1996, doi: 10.1159/000246227.
[66] M. E. Stewart ve D. T. Downing, "Chemistry and Function of Mammalian Sebaceous Lipids", içinde *Advances in Lipid Research*, c. 24, P. M. Elias, Ed. Elsevier, 1991, ss. 263-301. doi: 10.1016/B978-0-12-024924-4.50013-4.
[67] A. M. Nelson, K. L. Gilliland, Z. Cong, ve D. M. Thiboutot, "13-cis retinoic acid induces apoptosis and cell cycle arrest in human SEB-1 Sebocytes", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 126, sy 10, ss. 2178-2189, Eki. 2006, doi: 10.1038/sj.jid.5700289.
[68] C. C. Zouboulis, "Isotretinoin revisited: pluripotent effects on human sebaceous gland cells", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 126, sy 10, ss. 2154-2156, Eki. 2006, doi: 10.1038/sj.jid.5700418.
[69] J. S. Strauss, R. J. Thomsen, L. N. Farrell, ve A. M. Stranieri, "Oral Retinoids: Effects on Human Sebaceous Glands and Nodulocystic Acne", içinde *Retinoids*, C. E. Orfanos, O. Braun-Falco, E. M. Farber, Ch. Grupper, M. K. Polano, ve R. Schuppli, Ed. Berlin, Heidelberg: Springer, 1981, ss. 237-243.
[70] J. S. Strauss ve A. M. Stranieri, "Changes in long-term sebum production from isotretinoin therapy", *Journal of the American Academy of Dermatology*, c. 6, sy 4, ss. 751-755, Nis. 1982, doi: 10.1016/S0190-9622(82)80055-8.
[71] Y. R. Jung *vd.*, "Hyaluronic acid decreases lipid synthesis in sebaceous glands", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 137, sy 6, ss. 1215-1222, Haz. 2017, doi: 10.1016/j.jid.2017.01.017.
[72] T.-H. Park *vd.*, "Dry skin (xerosis) in patients undergoing maintenance haemodialysis: the role of decreased sweating of the eccrine sweat gland", *Nephrology Dialysis Transplantation*, c. 10, sy 12, ss. 2269-2273, Ara. 1995, doi: 10.1093/ndt/10.12.2269.
[73] C. C. Pfeiffer, "Nature and spatial relationship of the prosthetic chemical groups required for maximal muscarinic action", *Science, New Series*, c. 107, sy 2769, ss. 94-96, 1948.
[74] W. B. Shelley ve P. N. Horvath, "Comparative study on the effect of anticholinergic compounds on sweating1", *Journal of Investigative Dermatology*, c. 16, sy 4, ss. 267-274, Nis. 1951, doi: 10.1038/jid.1951.34.
[75] W. P. Cheshire ve R. D. Fealey, "Drug-induced hyperhidrosis and hypohidrosis: incidence, prevention and management", *Drug Safety*, c. 31, sy 2, ss. 109-126, 2008, doi: 10.2165/00002018-200831020-00002.

[76] H. Murota *vd.*, "Sweat, the driving force behind normal skin: An emerging perspective on functional biology and regulatory mechanisms", *Journal of Dermatological Science*, c. 77, sy 1, ss. 3-10, Oca. 2015, doi: 10.1016/j.jdermsci.2014.08.011.
[77] T. Shiohara, "Sweat as an efficient natural moisturizer", Perspiration Research, ss. 30-41. 2016.
[78] K. Malik, K. D. Heitmiller, ve T. Czarnowicki, "An update on the pathophysiology of atopic dermatitis", *Dermatologic Clinics*, c. 35, sy 3, ss. 317-326, Tem. 2017, doi: 10.1016/j.det.2017.02.006.
[79] H. Murota, K. Yamaga, E. Ono, N. Murayama, H. Yokozeki, ve I. Katayama, "Why does sweat lead to the development of itch in atopic dermatitis?", *Experimental Dermatology*, c. 28, sy 12, ss. 1416-1421, 2019, doi: 10.1111/exd.13981.
[80] H.-J. Lee ve S.-H. Lee, "Epidermal permeability barrier defects and barrier repair therapy in atopic dermatitis", *Allergy Asthma Immunol Res*, c. 6, sy 4, s. 276, 2014, doi: 10.4168/aair.2014.6.4.276.
[81] P. Rerknimitr *vd.*, "Decreased filaggrin level may lead to sweat duct obstruction in filaggrin mutant mice", *J Invest Dermatol*, c. 137, sy 1, ss. 248-251, Oca. 2017, doi: 10.1016/j.jid.2016.07.036.
[82] E. Goleva *vd.*, "Skin tape proteomics identifies pathways associated with transepidermal water loss and allergen polysensitization in atopic dermatitis", *Journal of Allergy and Clinical Immunology*, c. 146, sy 6, ss. 1367-1378, Ara. 2020, doi: 10.1016/j.jaci.2020.04.022.
[83] A. J. Hendricks, A. R. Vaughn, A. K. Clark, G. Yosipovitch, ve V. Y. Shi, "Sweat mechanisms and dysfunctions in atopic dermatitis", *Journal of Dermatological Science*, c. 89, sy 2, ss. 105-111, Şub. 2018, doi: 10.1016/j.jdermsci.2017.11.005.
[84] P. Thune ve M. Kocsis, "Effects of adrenergic stimulating and blocking agents on the eccrine sweat secretion in atopic dermatitis and psoriasis", *Arch. Derm. Res.*, c. 253, sy 2, ss. 97-103, 1975, doi: 10.1007/BF00582061.
[85] M. U. Parkkinen, R. Kiistala, ve U. Kiistala, "Sweating response to moderate thermal stress in atopic dermatitis", *Br J Dermatol*, c. 126, sy 4, ss. 346-350, Nis. 1992, doi: 10.1111/j.1365-2133.1992.tb00676.x.
[86] R. Kiistala, "Adrenaline-induced local sweating and vasoconstrictive responses in atopic skin", *Br J Dermatol*, c. 126, sy 3, ss. 246-249, Mar. 1992, doi: 10.1111/j.1365-2133.1992.tb00653.x.
[87] V. Y. Shi, M. Leo, L. Hassoun, D. S. Chahal, H. I. Maibach, ve R. K. Sivamani, "Role of sebaceous glands in inflammatory dermatoses", *Journal of the American Academy of Dermatology*, c. 73, sy 5, ss. 856-863, Kas. 2015, doi: 10.1016/j.jaad.2015.08.015.
[88] A. Takahashi, S. Tani, H. Murota, ve I. Katayama, "Histamine Modulates Sweating and Affects Clinical Manifestations of Atopic Dermatitis", içinde *Current Problems in Dermatology*, c. 51, H. Yokozeki, H. Murota, ve I. Katayama, Ed. S. Karger AG, 2016, ss. 50-56. doi: 10.1159/000446758.
[89] C. Cluzeau *vd.*, "Only four genes (EDA1, EDAR, EDARADD, and WNT10A) account for 90% of hypohidrotic/anhidrotic ectodermal dysplasia cases", *Hum. Mutat.*, c. 32, sy 1, ss. 70-72, Oca. 2011, doi: 10.1002/humu.21384.
[90] C.-Y. Cui ve D. Schlessinger, "EDA signaling and skin appendage development", *Cell Cycle*, c. 5, sy 21, ss. 2477-2483, Kas. 2006, doi: 10.4161/cc.5.21.3403.
[91] F. Motamed, F. Zandieh, ve M. Sedighi, "Crohn's disease and idiopathic thrombocytopenic purpura in a patient with ectodermal dysplasia and immunodeficiency", 2006.

[92] F. Motamed, F. Zandieh, ve M. Sedighi, "Crohn's disease and idiopathic thrombocytopenic purpura in a patient with ectodermal dysplasia and immunodeficiency", Iranian Journal of Allergy, Asthma, And Immunology, ss. 143-145, 2006.
[93] L.-M. Lao *vd.*, "The ultrastructural characteristics of eccrine sweat glands in a Fabry disease patient with hypohidrosis", *Journal of Dermatological Science*, c. 18, sy 2, ss. 109-117, Kas. 1998, doi: 10.1016/S0923-1811(98)00032-2.
[94] U. Ramaswami *vd.*, "Clinical manifestations of Fabry disease in children: Data from the Fabry Outcome Survey", *Acta Paediatrica*, c. 95, sy 1, ss. 86-92, Oca. 2006, doi: 10.1080/08035250500275022.
[95] M. Ries, U. Ramaswami, R. Parini, B. Lindblad, C. Whybra, I. Willers ve M. Beck, "The early clinical phenotype of Fabry disease: a study on 35 European children and adolescents", *European journal of pediatrics*, ss. 767-772, 2003.
[96] E. Leibowitz, D. Seidman, A. Laor, Y. Shapiro ve Y. Epstein, "Are psoriatic patients at risk of heat intolerance?", *British journal of dermatology*, 124(5), ss. 439-442, 1991.
[97] W. B. Reed, D. A. Lopez ve B. Landing, "Clinical spectrum of anhidrotic ectodermal dysplasia", *Archives of dermatology*, 102(2), ss. 134-143, 1970.
[98] B. Y. Upshaw, "Hereditary anhidrotic ectodermal dysplasia: A clinical and pathologic study", *Arch Derm Syphilol*, c. 60, sy 6, s. 1170, Ara. 1949, doi: 10.1001/archderm.1949.01530070110011.
[99] F. G. Everett, E. B. Jump, W. F. Sutherland, B. S. Savara ve T. Suher "Anhidrotic ectodermal dysplasia with anodontia: a study of two families", *The Journal of the American Dental Association*, 44(2), 173-186, 1952.

MÜREKKEP YAŞ TAYİNİNDE SPEKTROSKOPİK YAKLAŞIM

Eda Kiriş[1], Dr. Öğr. Üyesi Dilek Salkım İşlek[2], Prof. Dr. Emel Hülya Yükseloğlu[3]

[1] İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü- Fen Bilimleri Ana Bilim Dalı, - 0000-0003-3846-0670

[2] İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü- Fen Bilimleri Ana Bilim Dalı, - 0000-0003-4547-7112

[3] İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü- Fen Bilimleri Ana Bilim Dalı, - 0000-0003-2009-6065

ÖZET

Belgede sahtecilik ülkemizde ve dünyada en sık karşılaşılan suç türleri arasında yer almaktadır. Resmi belge, özel belge ve resmi belge yerine geçen belgeler de yapılan sahteciliklerde yargı sistemi uzman bilirkişilerden iki sorunun cevabını beklemektedir; birincisi belgeyi oluşturan kişinin kim olduğu, ikincisi ise belgenin ne zaman oluşturulduğudur. İlk soru için grafoloji uzmanları daha subjektif bir yöntem olan optik incelemeyi tercih ederken ikinci sorunun cevabı için adli kimyagerler analitik yöntemleri kullanmayı tercih ederler. Bu analitik yöntemler kullanılarak belgenin yapısının yanı sıra mürekkebin yapısında bulunan reçine, boyar madde ve çözücülerin zamana bağlı değişimleri tespit edilir. 1900'lü yıllardan beri yapılan mürekkep yaş analizinde öncelikli olarak çözücü analizlerine odaklanılırken zamanla boyar maddelerin solma reaksiyonu da incelenmiştir. Fakat bu yöntemler için belgeden numune alınması gerektiği için boyutları küçük dahi olsa belgeye zarar vermektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte belgeye zarar vermeyen yeni analitik cihazlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu spektroskopik cihazların temel prensibi ışık kaynağının belgeye yönlendirilmesi ile mürekkebin yapısında bulunan moleküllerin belli dalga boylarında yaptığı titreşimleri veya emisyonu ölçmesine dayanmaktadır. Böylelikle mürekkebin yaşlanmasını bu dalga boylarının istatiksel yöntemlerle birlikte analizine imkan sağlamaktadır. Belgeye zarar vermemesinin yanı sıra spektroskopik yöntemlerde sarf malzemenin olamaması, örnek hazırlama aşamasının olmaması veya çok kısa olması, maliyetinin düşük olması ve kromatografik yöntemlere kıyasla kullanımı kolay olması, hızlı ve güvenilir sonuç vermesi diğer avantajlarıdır. Sonuç olarak ülkemiz adli bilimler laboratuvarların da spektroskopik cihazların bulunması ve rutin analizlerde kullanılması yargı sisteminin yükünü azaltırken adalete daha iyi hizmet edecektir.

Anahtar Kelimeler: Mürekkep Yaş, Spektroskopi, Adli Bilimle

1. GİRİŞ

Belge sahteciliği genellikle yasadışı veya hileli amaçlar için, amaca uygun olarak gerçek gibi görünen sahte belgelerin üretilmesini içermektedir. Belge sahteciliği, mevcut belgelerin değiştirilmesi, tamamen sahte belgelerin oluşturulması veya sahte imza ve mühürlerin kullanılması dahil olmak üzere çeşitli şekillerde olabilir. Sahte belgelerin yaygın örnekleri arasında sahte para birimi, sahte pasaportlar, ehliyetler, diplomalar, kimlik kartları ve çekler ve sözleşmeler gibi finansal araçlar yer almaktadır [1]. Yargı sisteminin uzmanlardan cevabını talep ettiği iki soru vardır; şüpheli yazı veya imzanın kime ait olduğu ve belgenin ne zaman oluşturulduğudur. Şüpheli yazı ve imza aidiyetini tespiti için mikroskoplar kullanılarak yazılar ve imzalar arasında karşılaştırma yapılır. El yazısında kalem basıncı, tutarlılık ve harflerin boyutundaki farklılıklar gibi düzensizlikler olup olmadığına bakılır. Gizli değişiklikleri veya filigranları ortaya çıkarmak için belge farklı ışık koşulları altında incelenir. Fakat bu yaklaşımların çoğu subjektif olup yorumlayamaya açıklardır [2]. Diğer taraftan belgenin oluşturulma zamanın belirlenmesi için kağıdın ve mürekkebin kimyasal yapısının zamana bağlı değişimleri analitik teknikler kullanarak analizlenir.

Mürekkebin yapısını anlamak mürekkep yaş analizi için temel ve önemlidir. Mürekkepler, her biri özelliklerine ve kullanımlarına katkıda bulunan çeşitli bileşenlerden oluşan karmaşık karışımlarıdır. Mürekkepteki renk, boyalar veya pigmentler kullanılarak elde edilir. Organik ve inorganik yapıda olabilir. Bazik özellik gösterirler ve 400-700 nm görünür bölgesinde yer almaktadırlar. Boyar maddelere örnek olarak Kristal Viyole (heksametil metil viyole), Metil viyole (pentametil metil viyole), Bazik Mavi 26 (viktorya mavi B), Bazik Mavi 7 (Viktorya mavi BO) gösterilmektedir. Pigmentlere ise ultramarine, titanyumdioksit, bakır ftalosiyanin örnek gösterilmektedir [3]. Boyaların solmasına oksijen, nem, sıcaklık gibi çevresel faktörler solma sürecine etki etmektedir. Çözücüler, mürekkebin akış özelliklerini ve kuruma sürelerini belirleyen bileşiklerdir. Çözücüler su bazlı veya organik yapıda olabilir. Daha önceleri olefinler, hint yağı veya mineral yağlar çözücü olarak kullanırken günümüzde fenoksietanol, fenoksietoksietanol, propilen glikol, benzil alkol, bütilen glikol vb. çözücüler tercih edilmektedir. Kullanılan çözücünün türü mürekkebin kağıtla etkileşimini etkilemektedir. Mürekkebin yapısında bulunan diğer önemli bir bileşen ise reçinelerdir. Reçineler monomerlerin polimerizasyonu ile elde edilirler. Mürekkep viskozitesini ayarlamak, kağıt ve mürekkep arasında polimerleşerek bağ oluşturmak için mürekkebin içerisinde kullanılmaktadırlar. Genellikle kullanılan reçineler alkid reçineler, fenolik reçineler, keton reçineleri, polivinil asetat, oleilamin, etoksilatlar, ftalatlar'dır. Mürekkepler, içerisinde belirli

özellikleri değiştirmek için katkı maddeleri içerebilir. Yaygın katkı maddeleri arasında mürekkebin bozulmasını önlemek için stabilizatörler, viskoziteyi kontrol etmek için kıvam arttırıcılar ve mürekkep akışını ve kağıt üzerindeki emilimini iyileştirmek için ıslatıcı maddeler bulunur [4].

Mürekkep yaş analizi mürekkebin yapısında bulunan boyar madde ve pigmentlerin, çözücülerin ve reçinelerin zamana bağlı değişimlerinin analizlenmesidir. Mürekkep yaş analizleri Mitchell'in çalışmalarını kitap olarak 1904 yılında yayınlaması ile ivme kazanmış ve günümüzde hala üzerinde çalışmalar yapılmaktadır [5]. Fakat bu çalışmalarda uzmanlar mürekkep örneklerinden değerli bilgiler elde etmek için belgeye zarar verici kimyasal analiz tekniklerine başvurmaktadırlar. Bu teknikler önemli bilgiler sağlayabilse de, numunenin bir kısmını geri dönüşü olmayacak şekilde değiştirir veya tüketir. Piroliz-Gaz Kromatografisi-Kütle Spektrometresi (Py-GC-MS) [6-9], Termal Desorpsiyon-Gaz Kromatografisi-Kütle Spektrometrisi (TD-GC-MS) [10-12], Yüksek Performanslı Sıvı Kromatografisi (HPLC) [13-16] ve Gaz Kromatografisi-Kütle Spektrometrisi (GC-MS) [17-21] en çok tercih edilen analitik yöntemlerdir. Yapılan çalışmalara bakıldığında boyar madde ve çözücü analizleri için belgeden çeşitli aletler (doku punchı, bistüri vb.) ile örnek alarak uygun çözücüde (diklorometan, metanol vb.) numune çözülerek sisteme verilmiştir.

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte araştırmacılar, belgeye zarar vermesi nedeniyle kromatografik yöntemlerin yerine belgeye zarar vermeyen veya daha minimal düzeyde zarar veren spektroskopik yöntemleri kullanmayı tercih etmeye başlamışlardır.

2. SPEKTROSKPİK YÖNTEMLER

Spektroskopi, madde (atomlar veya moleküller gibi) ve elektromanyetik radyasyon (ışık veya radyo dalgaları gibi) arasındaki etkileşimin ölçümünü ve analizini içeren bilimsel bir teknik ve çalışma alanıdır [22]. Spektroskopinin amacı, elektromanyetik radyasyonun farklı dalga boyları veya frekansları ile etkileşime girme şekline dayalı olarak maddenin özellikleri hakkında bilgi edinmektir. Bu etkileşim, radyasyonun yoğunluğunun dalga boyu veya frekansla nasıl değiştiğinin grafiksel bir gösterimi olan bir spektrumun ortaya çıkması ile sonuçlanır. Spektroskopi, bilim insanlarının maddenin bileşimi, yapısı, konsantrasyonu, sıcaklığı ve hatta hareketi dahil olmak üzere çeşitli yönlerini araştırmasına olanak sağlamaktadır. Araştırmacılar, numune tarafından üretilen spektrumun benzersiz desenlerini ve özelliklerini inceleyerek, analiz edilen maddenin özellikleri ve davranışları hakkında bilgi edinebilmektedirler.

Spektroskopi, her biri belirli enerji seviyelerine ve elektromanyetik radyasyon türlerine göre uyarlanmış çok çeşitli teknikleri ve metodolojileri kapsar. Bunlar; UV-Görünür Bölge (UV-Vis) Spektroskopisi, Kızılötesi (IR) Spektroskopisi, Raman Spektroskopisi, Fourier Dönüşümlü Kızılötesi Spektroskopisi (FTIR), X-ışını Spektroskopisi, Endüktif Eşleşmiş Plazma Kütle Spektrometresi (ICP-MS), Lazer Oluşturmalı Plazma Spektroskopisi (LIBS).

Spektroskopik yöntemler adli bilimlerde genellikle toprak, uyuşturucu, lif vb. analizlerinde kullanılırken belgeye zarar vermemesi nedeni ile şüpheli belge analizinde kağıt ve mürekkep analizlerinde de kullanılmaya başlanmıştır. Spektroskopik yöntemler belgenin moleküler ve elementel analizine imkan sağlamaktadır. Farklı durumlarda moleküler ve elementel analiz sonucu elde edilecek sonuçlar değerli bilgiler sağlamaktadır.

2.1. Moleküler Analiz

Moleküler analiz, kullanılan pigment, boya ve bağlayıcı türleri de dahil olmak üzere mürekkebin kimyasal bileşimi hakkında ayrıntılı bilgi sağlayabilir. Bu bilgiler mürekkebin özelliklerini ve zaman içindeki değişimlerini anlamak için çok önemlidir. Tek bir belge üzerinde birden fazla mürekkep içeren adli vakalarda spektroskopi, moleküler analizlerine dayanarak farklı mürekkepler arasında ayrım yapabilir. Bu, bir belgeyi oluşturan mürekkepkerin farklı zaman dilimlerine veya kaynaklara ait olup olmadıklarının cevabının verilmesi açısından önem taşımaktadır. Moleküler analiz, mürekkep içindeki belirli bileşenlerin konsantrasyonu gibi nicel veriler sağlayabilir. Bu veri, zaman içinde mürekkep bileşimindeki değişiklikleri değerlendirmek ve yaş eğrisi oluşturmak için kullanılabilir. Moleküler analizde sıklıkla tercih edilen spektroskopik yöntemler ise;

UV-Görünür Bölge Spektroskopisi: UV-Visible spektroskopisi mürekkepteki boyar madde ve pigmentleri incelemek için kullanılmaktadır. Elektromanyetik spektrumun ultraviyole ve görünür bölgelerindeki ışığın emilimini ölçer. Emilim spektrumu incelenerek belirli renklendiricilerin varlığı tespit edilebilir ve mürekkepteki konsantrasyonları değerlendirilebilir [23-26].

Raman Spektroskopisi: Raman spektroskopisi, lazer ışığının bir numune tarafından saçılmasını içerir. Mürekkepteki moleküllerin titreşim modları hakkında bilgi sağlayarak kimyasal bileşiminin belirlenmesine yardımcı olamaktadır. Raman spektroskopisi, farklı renklendiriciler arasında ayrım yapabildiğinden, mürekkepteki pigmentlerin ve boyaların analizi için özellikle yararlıdır [27-30].

Kızılötesi (IR) Spektroskopisi: Kızılötesi spektroskopi mürekkep analizi için değerli bir araçtır. Kızılötesi ışık bir mürekkep örneğinden geçirildiğinde veya yansıtıldığında, mürekkebin bileşenlerinde bulunan fonksiyonel gruplar ve kimyasal bağlar hakkında bilgi sağlamaktadır. Kalemlerde veya yazıcı kartuşlarında kullanılanlar gibi farklı mürekkepler farklı kızılötesi spektrumlara sahiptir bu da tanımlama ve ayırt etmeye olanak tanımaktadır. IR spektroskopisi ayrıca mürekkepte herhangi bir organik katkı maddesi veya bağlayıcı bulunup bulunmadığını belirlemeye de yardımcı olabilir [33-37].

2.2. Elementel Analiz

Elementel analiz, kızılötesi (IR) veya Raman spektroskopisi gibi diğer spektroskopik yöntemleri tamamlayan ve değerli bilgiler sağlayan bir yöntemdir. Bu teknikler birlikte mürekkep bileşimi ve mürekkebin zamana bağlı değişim özelliklerinin kapsamlı bir resmini sunar. Adli bilimlerin yanı sıra tarihçiler ve arşivciler için önem taşıyan tarihi belgeleri ve el yazmalarını doğrulama için elementel analiz eski metinlerde kullanılan malzeme ve mürekkeplerin anlaşılmasına yardımcı olarak tarihsel bağlamlarına ve korunmalarına katkıda bulunmaktadır. Bazı mürekkep formülasyonları, yaşlanma sürecini etkileyebilecek katkı maddeleri veya stabilizatörler içerebilir. Elementel analiz, bu katkı maddelerinin varlığının tespit edilmesine ve mürekkep stabilitesi ve yaşlanma üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Şüpheli belgelerde aynı belgede kullanılan farklı mürekkepler arasında ayrım yapabilme yeteneği çok önemlidir. Mürekkeplerin element bileşimindeki farklılıklar, birden fazla kaynağa veya değişikliğe işaret ederek sahteciliğin tespit edilmesinde yardımcı olmaktadır. Spektroskopik element analizi, mürekkep analizine bilimsel olarak objektif bir yaklaşım sunduğu için mürekkebin element içeriği hakkında mahkemede güvenilir adli kanıt olarak sunulabilecek ölçülebilir veriler sağlamaktadır. Elementel analizde tercih edilen spektroskopik yöntemler ise;

X-ışını Floresansı (XRF): XRF spektroskopisi, mürekkep örneğinin yüksek enerjili X ışınlarıyla bombardıman ederek örnekteki atomların floresan X ışınları yaymasına neden olur. Her bir element belirli dalga boylarında X-ışınları yayarak tanımlanmalarını ve miktarlarının belirlenmesini sağlar. XRF, eser elementlerin, metal bazlı pigmentlerin ve katkı maddelerinin varlığı da dahil olmak üzere mürekkep numunelerinin element bileşimini belirlemek için mürekkep analizinde yaygın olarak kullanılmaktadır [35-38].

Lazer Oluşturmalı Plazma Spektroskopisi (LIBS): LIBS, yüksek enerjili bir lazer mürekkep örneğine odaklanması sonucu oluşan, atomların veya iyonların uyarılmış enerji seviyelerinden temel durumlarına dönüşü sırasında karakteristik dalga boylarında ışık yayan bir plazma

yaratılmasını içerir. Yayılan ışık, element bileşimini belirlemek için analiz edilir. LIBS, mürekkeplerin hızlı element analizi için kullanılan çok yönlü bir tekniktir. Özellikle eser miktarda bulunan elementleri tanımlamak için kullanışlıdır. Derinlik analizi de yapılabilmektedir [39-44].

Parçacık Kaynaklı X-ışını Emisyonu (PIXE): PIXE, mürekkep örneğinin protonlar veya iyonlar gibi yüksek enerjili parçacıklarla bombardıman edilmesini içerir. Bu, numunenin tespit edilen ve element analizi için kullanılan karakteristik X-ışınları yaymasına neden olur. PIXE, özellikle diğer tekniklerin uygulanamadığı veya yüksek hassasiyetin gerekli olduğu durumlarda mürekkebin element bileşimini analiz etmek için kullanılır [45-47].

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Spektroskopik teknikler tahribatsız oldukları için belgeden mürekkebin çıkarılması veya ekstrakte edilmesi gerekmemektedir. Bu da orijinal belgenin bütünlüğünü ve tarihi değerini korur ki bu da değerli veya yeri doldurulamaz belgeler için çok önemlidir. Bu yöntemler mürekkebi veya belgeyi değiştirmeyerek veya zarar vermeyerek orijinal kanıtın korunmasını sağlamaktadır. Bu da kanıtın saklanarak gerektiğinde tekrardan analizlenmesine imkân sağlamaktadır. Kromatografi gibi tahrip edici teknikler, belgeden mürekkebin ekstrakte edilmesini içerir ve bu da belgeyi geri döndürülemez şekilde değiştirmekte veya zarar vermektedir. Spektroskopik teknikler objektif, bilimsel olarak titiz sonuçlara, nicel veriler sunarak hassas ölçümlere ve karşılaştırmalara olanak sağlamaktadırlar. Bu teknikler mürekkebin zamana bağlı değişiminin analizinin yanı sıra mürekkebin yapısında bulunan pigmentler, boyalar, katkı maddeleri vb. bileşiklerin element içeriği dahil olmak üzere geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır. Bu kapsamlı analiz, mürekkebin ve belgenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Birçok spektroskopik yöntem hızlı sonuç verir bu da onları zamanında analizin çok önemli olduğu adli soruşturmalar için verimli hale getirmektedir. Tahrip edici teknikler zaman alıcı, yoğun emek ve bazen uzun örnek hazırlama aşaması gerektirebilmektedir. Spektroskopik teknikler ise genel olarak minimum örnek boyutu yeterli olduğu için doğrudan analize olanak sağlar. Bu nedenle sarf malzeme kullanımı olmazken örnek hazırlama için ekstra süre gerektirmemektedir. Bu da yine analiz süresini kısaltarak soruşturmaya yardımcı olmaktadır. Spektroskopik mürekkep analizi, kimya, malzeme bilimi ve adli bilimler arasında köprü kurarak uzmanların adalete en iyi şekilde hizmet etmesine yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Taşdemir, K., *Belgede Sahtecilik Suçları*, Ütopya Grafik, Ankara, 2013.

[2] Spilsbury, R., *Sahteciliği Önlemek*, Yazı Kimliği, 42-43, TÜBİTAK, Ankara,2013.

[3] Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "pigment." Encyclopedia Britannica, 2021. https://www.britannica.com/technology/pigment. (Erişim tarihi: 23.09.2023)

[4] Salkım İşlek, D., Cengiz, S., İşat, E., Belgede Sahtecilik Tespitinde Mürekkep Yapı ve Yaş Tayini, Seçkin, Ankara, 2017.

[5] Mitchell, C. A., & Hepworth, T. C. Inks: their composition and manufacture. C. Griffin, limited, 1904.

[6] LaPorte, G. M. (2015). Chemical analysis for the scientific examination of questioned documents. Forensic Chemistry: Fundamentals and Applications, 318-353,2015.

[7] Ortiz-Herrero, L., Blanco, M. E., García-Ruiz, C., & Bartolomé, L. Direct and indirect approaches based on paper analysis by Py-GC/MS for estimating the age of documents. Journal of Analytical and Applied Pyrolysis, 131, 9-16, 2018.

[8] Kaszonyi, A., Izsák, L., Králik, M., & Jablonsky, M. Accelerated and Natural Aging of Cellulose-Based Paper: Py-GC/MS Method. Molecules, 27(9), 2855, 2022.

[9] Yao, N., Zhan, X., Ma, Q., & Wei, S. Characterization and identification of Chinese historical rubbings preserved in Wuyuan Museum by Pyrolysis–Gas Chromatography/Mass Spectrometry. Heritage Science, 9(1), 1-9, 2021.

[10] Stoian, M. G., & Galan, E. Investigation of The Aging Process of Scriptural Materials Such as Inks and Ballpoint Inks for Pens by Thermal Desorbtion Coupled with Gas Chromatography-Mass Spectrometry/Investigarea Procesului De Îmbatrânire A Materialelor Scripturale De Tipul Cernelurilor Si Pastelor Pentru Pixuri Prin Desorbtie Termica Cuplata Cu Gaz Cromatografie Si Spectrometrie De Masa. Romanian Journal of Forensic Science, 11(77), 820,2011.

[11] Koenig, A., Bügler, J., Kirsch, D., Köhler, F., & Weyermann, C. Ink dating using thermal desorption and gas chromatography/mass spectrometry: Comparison of results obtained in two laboratories. Journal of forensic sciences, 60, S152-S161,2015.

[12] Micheluz, A., Angelin, E. M., Lopes, J. A., Melo, M. J., & Pamplona, M. Discoloration of Historical Plastic Objects: New Insight into the Degradation of β-Naphthol Pigment Lakes. Polymers, 13(14), 2278, 2021.

[13] Baygildieva, D. I., Krylova, A. S., Baygildiev, T. M., Shpigun, O. A., & Rodin, I. A. Studying of handwritten strokes aging kinetics by high-performance liquid chromatography–

mass spectrometry. Journal of Analytical Chemistry, 74, 1263-1270,2019.

[14] Teixeira, N., Nabais, P., de Freitas, V., Lopes, J. A., & Melo, M. J. In-depth phenolic characterization of iron gall inks by deconstructing representative Iberian recipes. Scientific Reports, 11(1), 8811, 2021.

[15] Sabater, P. Q., Santana, O. D., & Moreno, D. V. Determining intersecting ball-point ink strokes with different aging. Journal of Analytical Chemistry, 76(5), 660-670,2021.

[16] Kechin, A. A., Kravchenko, A. V., & Kartsova, L. A. Features of Sample Preparatıon Of Ball Pen Ink Affecting The Efficiency of Dyes Extraction for The Following Analysis by HPLC, 2021.

[17] Koenig, A., Magnolon, S., & Weyermann, C. A comparative study of ballpoint ink ageing parameters using GC/MS. Forensic science international, 252, 93-106, 2015.

[18] Leal, T. A., Ferreira, C., Ribeiro, A., Ahmad, S. M., Quintas, A., & Bernardo, A. GC-MS Silylation Derivative Method to Characterise Black BIC® Ballpoint 2-Phenoxyethanol Ratio Evaporation Profile—A Contribution to Ink Ageing Estimation. Molecules, 28(12), 4781,2023.

[19] de Carvalho, C., Ortiz, S. R., & Limberger, R. P. Manuscripts from Different Brands of Ballpoint Pens–GC/MS Ageing Profile in Brazilian Tropical Weather. Current Chromatography, 6(1), 15-29,2019.

[20] Ni, Y., He, N., Lü, Y., Zou, N., Song, H., Li, H., & Zhao, P. Study of ink aging: Targeting triethylene glycol in carbon-based black gel ink strokes on paper. Forensic science international, 311, 110296, 2020.

[21] Carvalho, C. M. B. D., Ortiz, R. S., & Limberger, R. P. Figures of merit evaluation of gc/ms method for quantification of 2-phenoxyethanol from ballpoint pen ink lines and determination of the influence of support paper on solvent extraction. Química Nova, 42, 42-48, 2019.

[22] Chu, Steven, Hurst, George Samuel, Graybeal, Jack D. and Stoner, John Oliver. "spectroscopy". Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com/science/spectroscopy. (Erişim tarihi: 23.09.2023)

[23] Kumar, R., Sharma, V., A novel combined approach of diffuse reflectance UV–Vis NIR spectroscopy and multivariate analysis for non-destructive examination of blue ballpoint pen inks in forensic application. Spectrochimica Acta Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy,175: 67–75, 2017.

[24] Verma, N., Kumar, R., & Sharma, V. Analysis of laser printer and photocopier

toners by spectral properties and chemometrics. Spectrochimica Acta Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy, 196, 40-48, 2018.

[25] Ortiz-Herrero, L., Bartolomé, L., Durán, I., Velasco, I., Alonso, M. L., Maguregui, M. I., & Ezcurra, M. DATUVINK pilot study: A potential non-invasive methodology for dating ballpoint pen inks using multivariate chemometrics based on their UV–vis-NIR reflectance spectra. Microchemical Journal, 140, 158-166, 2018.

[26] Ristova, M., Skenderovska, M., & Jovkovski, T. Nondestructive Vis-NIR Reflectance Spectroscopy as a Forensic Tool for Ink Discrimination: A Preliminary Study. Journal of Applied Spectroscopy, 89(5), 967-973, 2022.

[27] Alyami, A., Barton, K., Lewis, L., Mirabile, A., & Iacopino, D. Identification of dye content in colored BIC ballpoint pen inks by Raman spectroscopy and surface-enhanced Raman scattering. Journal of Raman Spectroscopy, 50(1), 115-126, 2019.

[28] Asri, M. N. M., Nestrgan, N. F., Nor, N. A. M., & Verma, R. On the discrimination of inkjet, laser and photocopier printed documents using Raman spectroscopy and chemometrics: Application in forensic science. Microchemical Journal, 165, 106136, 2021.

[29] Asri, M. N. M., Verma, R., Mahat, N. A., Nor, N. A. M., Desa, W. N. S. M., & Ismail, D. Discrimination and source correspondence of black gel inks using Raman spectroscopy and chemometric analysis with UMAP and PLS-DA. Chemometrics and Intelligent Laboratory Systems, 225, 104557, 2022.

[30] Eusébio, D., Tatarescu, V., Vieira, M., Família, C., & Bernardo, A. Raman Spectroscopy Applied to Blue and Green Ink Discrimination—A Pilot Study. In Medical Sciences Forum (Vol. 22, No. 1, p. 29). MDPI, 2023.

[31] e Brito, L. R., Braz, A., Honorato, R. S., Pimentel, M. F., & Pasquini, C. Evaluating the potential of near infrared hyperspectral imaging associated with multivariate data analysis for examining crossing ink lines. Forensic science international, 298, 169-176, 2019.

[32] Yadav, P. K., & Sharma, R. M. Classification of fiber tip pens using attenuated total reflectance (ATR)–Fourier transform infrared (FTIR) spectroscopy in tandem with chemometrics. Vibrational Spectroscopy, 108, 103054, 2020.

[33] Sharma, S., Garg, D., Chophi, R., & Singh, R. On the spectroscopic investigation of stamp inks using ATR-FTIR and chemometrics: Application in forensic document examination. Forensic Chemistry, 26, 100377, 2021.

[34] Putri, N. A. K., Umi, K. A. K., Ezlan, E., Muhd, F. S., & Mohamed, I. A. H. Trends of

forensic analysis of pen ink using attenuated total reflectance fourier transform infrared (ATR-FTIR) spectroscopy. Indonesian Journal of Chemistry (Indones. J. Chem), 22(4), 1144-1154, 2022.

[35] Stanley, T. Black and blue printing ink analysis by XRF, DRIFTS and Raman spectroscopy of recently discovered Gutenbergian Ars minor fragments. Journal of the American Institute for Conservation, 57(4), 203-220, 2018.

[36] Bonnerot, O., Del Mastro, G., Hammerstaedt, J., & Rabin, I. XRF ink analysis of some Herculaneum papyri. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, 50-52, 2020.

[37] de La Codre, H., Radepont, M., Echard, J. P., Belhadj, O., Vaiedelich, S., & Rouchon, V. The use of XRF imaging for the chemical discrimination of iron-gall ink inscriptions: A case study in Stradivari's workshop. X-Ray Spectrometry, 50(4), 244-252, 2021.

[38] Luízar Obregón, C., Zamalloa Jara, M. A., Rojas Arizapana, F. L., Chura Huayllani, Y. J., Gonzales Bellido, J. F., & Olivera Olivera, J. (2021). XRF elemental analysis of inks in South American manuscripts from 1779 to 1825. Heritage Science, 9, 1-15, 2021.

[39] Rzecki, K., Sośnicki, T., Baran, M., Niedźwiecki, M., Król, M., Łojewski, T., ... & Pławiak, P. Application of computational intelligence methods for the automated identification of paper-ink samples based on LIBS. Sensors, 18(11), 3670, 2018.

[40] Hui, Y. W., Mahat, N. A., Ismail, D., & Ibrahim, R. K. R. Laser-induced breakdown spectroscopy (LIBS) for printing ink analysis coupled with principle component analysis (PCA). In AIP Conference Proceedings (Vol. 2155, No. 1). AIP Publishing, 2019.

[41] Balah, A., Fekry, O., & Aied Taha Nassef, O.A Further Analysis of Laser Induced Breakdown Spectroscopy Ink Pens' Spectra Using Principal Component Analysis (PCA) for Forensic Characterization. Arab Journal of Nuclear Sciences and Applications, 52(2), 72-78, 2019.

[42] Cicconi, F., Lazic, V., Palucci, A., Almeida Assis, A. C., & Saverio Romolo, F. Forensic analysis of commercial inks by laser-induced breakdown spectroscopy (LIBS). Sensors, 20(13), 3744, 2020.

[43] Haase, E., Arroyo, L., & Trejos, T. Classification of printing inks in pharmaceutucal packages by laser-induced breakdown spectroscopy and attenuated total reflectance-fourier transform infrared spectroscopy. Spectrochimica Acta Part B: Atomic Spectroscopy, 172, 105963, 2020.

[44] Hilario, F. F., de Mello, M. L., & Pereira-Filho, E. R. Forensic analysis of hand-written documents using laser-induced breakdown spectroscopy (LIBS) and chemometrics.

Analytical Methods, 13(2), 232-241, 2021.

[45] Moore, K. L., Barac, M., Brajković, M., Bailey, M. J., Siketić, Z., & Bogdanović Radović, I. Determination of deposition order of toners, inkjet inks, and blue ballpoint pen combining MeV-secondary ion mass spectrometry and particle induced X-ray emission. Analytical chemistry, 91(20), 12997-13005, 2019.

[46] Sottili, L., Giuntini, L., Mazzinghi, A., Massi, M., Carraresi, L., Castelli, L., ... & Taccetti, F. The Role of PIXE and XRF in Heritage Science: The INFN-CHNet LABEC Experience. Applied Sciences, 12(13), 6585, 2022.

[47] Biganeh, A., Kakuee, O., Fathollahi, V., Taheri, R., & Yadollahzadeh, B. External PIXE analysis of a handwritten Persian endowment deed belonging to the Timurid dynasty. Applied Radiation and Isotopes, 197, 110800, 2023.

HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI KURUMUNUN ANAYASA MAHKEMESİ TARAFINDAN KALDIRIMASI KARARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER ve ÖNERİLER

Dr. Öğretim Üyesi Yağmur TEMİZ GÜL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0003-0168-3301.

ÖZET

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması(HAGB), ceza hukukumuzda ilk kez 15/07/2005 Tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu' nunda yer almıştır. Bu kanuna göre HAGB, yalnızca suça sürüklenen çocuklar bakımından uygulanmaktaydı.

19/12/2006 Tarihli ve 5560 Sayılı Kanun' la 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) madde 231'de yapılan düzenlemeyle yetişkinler için de uygulanması mümkün hale gelmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte HAGB çocuklar ve yetişkinler için uygulanabilir hale gelmiştir.

Anayasa Mahkemesi 1/6/2023 Tarih ve E.2022/120 ve K.2023/104 numaralı kararıyla, CMK madde 231'de düzenlenen HAGB kurumunu kaldırmış ve bu durumun bir yıl sonra yürürlüğe girmesine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi' nin HAGB kurumunun Anayasaya aykırılığını temelde şu gerekçelere dayandırmaktadır:

Sanığın henüz yargılamanın başında ceza tehdidiyle birlikte HAGB' yi kabule zorlandığı mahkemelerin HAGB kapsamındaki suçlarda yeterli değerlendirme yapmadan HAGB' ye karar verdiğini belirtmiştir. HAGB kararına karşı istinaf kanun yolunun kapalı olması, karara itiraz mümkün olsa da itirazın sadece şekli bir incelemeyi kapsadığı bu nedenle adil yargılanma hakkının bu sebeplerle ihlal edildiği saptanmıştır.

HAGB ile birlikte karar verilen müsadere kararlarına karşı da istinaf kanun yoluna gidilemiyor oluşunun da mülkiyet hakkının ihlaline yol açtığı vurgulanmıştır.

HAGB kararı verilmesinde mağdurun söz hakkı bulunmadığı, mağdurun manevi olarak tatminini sağlamadığı bu nedenle mağdur açısından da işlevsel olmadığı değerlendirilmiştir.

Kamu görevlisinin işkence ve kötü muamele gibi suçlar nedeniyle HAGB' den faydalanmasının hukuki güvenliği son derece zedelediği tespit edilmiştir.

Yukarıda sıraladığımız gerekçelerle onarıcı adalet anlayışının etkisiyle hukukumuza dâhil edilen ve 20 yıla yakın süredir uygulamada olan HAGB Kurumu Anayasa Mahkemesi tarafından kaldırılmıştır. İlgili CMK maddelerinin kaldırılmasına oy çokluğuyla, kararın Resmi Gazete' de yayımlanmasından bir yıl sonra yürürlüğe girmesine ise oy birliğiyle karar verilmiştir. Halen CMK' da mevcudiyetini koruyan HAGB' nin uygulanmasından bir yıl sonra vazgeçilecektir.

Kongre sunumumuz kararın değerlendirmesi ve bu karar sonrası yaşanacak hukuki boşluğun nasıl doldurulabileceği noktasına yoğunlaşarak sürece ilişkin eleştiri ve önerilerin sunumunu kapsamaktadır.

Anahtar kelimeler: CMK m. 231, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Anayasa Mahkemesi

DEVLETLERİN KENDİ VATANDAŞLARINI TESLİM ALMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK [1], Arş. Gör. Döndü KUŞCU [2]

[1] Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk ABD,

ORCID ID: 0000-0003-1259-980X

[2] Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk ABD,

ORCID ID: 0000-0002-9619-6540

ÖZET

Yabancılar hukuku kapsamında yabancıların kişi dokunulmazlığının istisnaları olarak düzenlenen suçluların iadesi ve yabancıların sınır dışı edilmesi durumlarında suçlunun iade edildiği yahut sınır dışı edilen yabancının gönderildiği bir muhatap devlet bulunmaktadır. Suçluların iadesi prosedürü söz konusu olduğunda esasen talep eden bir devletin varlığı gerekmektedir. Talep eden devlet konumunda bulunan ülke kural olarak kendi vatandaşı olan kişinin kendi ülkesine iade edilmesini ve böylelikle yargılama yahut infaz işlemlerini tamamlamayı hedeflemektedir. Sınır dışı etme işleminde ise bir talep söz konusu olmamakta, yabancının içinde bulunduğu devlet kendi kuralları çerçevesinde sınır dışı etme kararı almaktadır. Alınan bu karar neticesinde ise sınır dışı edilen yabancının ülke dışına çıkarılması hedeflenmekte ve bu amaçla kural olarak menşe ülkesine teslimi sağlanmaktadır.

Özellikle terör suçları gibi suçlar söz konusu olduğunda bu suçları işleyen kimseleri devletler, kendi ülkelerine tekrar almak konusunda çekimser yaklaşım sergilemektedir. Bazı durumlarda devletler ülkelerine almak istemedikleri bu kimseleri vatandaşlıktan çıkarmakta, böylelikle ülkelerine gönderilen yabancıları kabul zorunluluğu olmadığını iddia etmektedirler. Vatansız kişi statüsüne sahip olan bu kimseler ise vatansızlık statüsünün sağladığı korumalardan yararlanır hale gelmektedirler.

Bu bildirinin amacı, devletler arası iade durumlarını meydana getiren suçluların iadesi ve sınır dışı etme gibi durumlarda her ülkenin kendi vatandaşını teslim alma yükümlülüğü olup olmadığını, gelişmeler ışığında incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Suçluların İadesi, Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi, Teslim Alma

1. GİRİŞ

Devletlerin kendi ülke vatandaşlarını ülkelerine kabul zorunluluğu olup olmayacağını ele almak için öncelikle yabancı ve vatandaş ayrımını yapmak gerekmektedir. Devletlerin ülkesel egemenlik ilkesinin bir sonucu olarak kendi toprakları üzerinde bulunan kişiler ve şeyler üzerinde hakimiyet hakkı bulunmaktadır (Çiçekli, B. 2016: 23). Devletlerin hakimiyet hakkı yalnızca kendi ülke sınırlarında yaşayan vatandaşlarını değil aynı zamanda ülkede yaşayan yabancıları da kapsamaktadır. Devletler kendilerine hukuki ve siyasi bir bağ ile bağlı olan vatandaşları ile böyle bir bağı bulunmayan yabancılara farklı muamelelerde bulunmaktadırlar.

Türk hukukunda yabancılara uygulanan bu farklı rejim genel olarak 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK)[1] düzenlenmektedir.

Yabancı kavramı günümüzde pek çok farklı şekilde tanımlansa da genel olarak yabancılık kavramı vatandaşlık kavramından hareketle tanımlanmaktadır. Bu bağlamda yabancı; "*bir devletin ülkesinde bulunup da o devletin vatandaşlığını halen iddiaya hakkı bulunmayan kimse*" olarak tanımlanmaktadır[2]. Buna göre yabancı başka bir ülkenin vatandaşı olabileceği gibi, vatansız yahut özel statülü yabancı (mülteci, sığınmacı vs.) olabilir. Türk hukukunda yabancı tanımı ise YUKK kapsamında "*Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi*" olarak tanımlanmıştır (m. 3/1-ü). Aynı ifade 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda (TVK)[3] da yer almıştır (m.3/1-d).

Bir ülkenin vatandaşı ise, o ülkeye hukuki ve siyasi bir bağ ile bağlı olan kimseleri ifade etmektedir (Doğan, V. 2018: 2; Güngör, G. 2019: 5). Bu tanıma paralel olarak 1982 Anayasası[4] m. 66/1'de "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" ifadesi yer almıştır. Benzer şekilde TVK m.3/1-ç kapsamında "*Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi*" Türk vatandaşı olarak tanımlanmıştır. Türk Vatandaşı olan kişi, bu vatandaşlığı an 'asıl şekilde veya sonradan mükteseben kazanmasına bakılmaksızın, Anayasa ve kanunlar tarafından kendisine tanınan haklar yararlanma hakkına sahiptir. Türk vatandaşı olan kişi söz konusu haklardan yararlanma hakkına sahip olmakla birlikte vatandaşlığın getirdiği bir takım ödev ve yükümlülükleri de yerine getirmek zorundadır (Güngör, G. 2018: 2).

Yabancılar ve vatandaşlar temel haklar ve özgürlüklerden yararlanma konusunda kural olarak eşit haklara sahip olmakla birlikte, yabancılar bazı durumlarda istisnalara tabii olmaktadırlar. Bu bağlamda yabancıların kişi dokunulmazlığına bazı hallerde istisnalar getirilmiştir. Bu istisnalar söz konusu olduğunda yabancının kişi dokunulmazlığı ortadan kalkacak bu kimselerin iradeleri hilafına ülke dışına çıkarılması söz konusu olacaktır.

2. YABANCILARIN KİŞİ DOKUNULMAZLIĞININ İSTİSNALARI

Kişi dokunulmazlığı 1982 Anayasasının 17. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili hükme göre; "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir*". Anayasanın 19. Maddesinde ise herkesin kişi hürriyetine sahip olduğu ilk fıkrada genel olarak düzenlenmiş ve devamında kişi hürriyetine getirilebilecek sınırlamalar yer almıştır (Atlı, T.2018: 81). Bu bağlamda Anayasa m. 19/2 kapsamında, "*usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması*" kişi hürriyetinin istisnasını oluşturmaktadır[5].

---

[1] RGT.11.04.2013-28615.

[2] Bu tanıma çeşitli eleştiriler getirilmiştir. İlk eleştiri bir kimsenin ülkede bulunmasına gerek olmaksızın yabancı olarak kabul edilebileceğidir. Diğer eleştiri ise, vatandaşlığın iddia edilmesinden bağımsızlık olarak vatandaşlık olgusu varlığını sürdürmektedir. Bu tartışmalar bakımından etraflı bilgi için bkz. Çiçekli, s. 24 vd.

[3] RGT. 12.06.2009-27256.

[4] RGT.09.11.1982-17863.

[5] İlgili hükmün tam hali şu şekildedir; "*Şekil ve şartları kanunda gösterilen: Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim*

İnsan haklarına ilişkin uluslararası çeşitli metinlerde kişi dokunulmazlığı alanında keyfi olmamak şartıyla kısıtlama ve sınırlandırma yapılabileceği kabul edilmektedir (Doğan, V. 2020:109). Sonuç olarak yabancıların kişi dokunulmazlığı ve hürriyetinin ihlali iki halde söz konusu olmaktadır: Suçluların iadesi ve sınır dışı etme. Genel olarak kişi dokunulmazlığının istisnalarına geçmeden belirtmek gerekir ki Türk hukukunda kişi dokunulmazlığının istisnaları uluslararası hukuka uygun olarak kanunla düzenlenmiştir ve bu istisnai hallere karşı gidilebilecek kanun yolları bulunmaktadır. Dolayısıyla Türk hukukunda kişi dokunulmazlığına getirilen istisnaların keyfi olmadığını söyleyebiliriz (Doğan, V. 2020: 110).

2.1 Suçluların İadesi

Suçluların iadesi genel bir tanımlamaya göre; "*Bir devlet ülkesinde bulunan kişinin, başka bir devlet ülkesinde işlemiş bulunduğu bir suçtan dolayı şüpheli veya sanık olması halinde, hakkında soruşturma veya kovuşturma işlemlerinin yapılması ya da hükmolunan cezanın infazı amacıyla, yetkili bir devletin talebi üzerine teslim edilmesinden ibaret olan adli ve siyasi bir işlemdir*" (Ulutaş, A. 2011: 182).

Günümüzde bir devletin suç ve suçluluk ile sadece kendi imkanları ile baş edemeyeceği kabul edilmiştir. Zira teknolojide yaşanan gelişmeler ile ulaşım ve iletişimin giderek daha kolay bir hale gelmesi uluslararası hukukta devletleri işbirliği yapmaya itmiştir. Belli bir devletin sınırları içerisinde suç işleyerek sanık yahut mahkûm olan kişi başka bir ülkeye kaçarak bu suçtan dolayı yargılanmayı veya suçun cezasının infaz edilmesini engellemeye çalışabilecektir. Türk hukuku bakımından suçluların iadesi 6706 sayılı "*Cezaî Konularda Uluslararası Adlî İş Birliği Kanunu*"[6] (UAİK) ile etraflıca düzenlenmektedir. Belirtmek gerekir Türkiye başta "*Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi*" (SİDAS)[7] olmak üzere çeşitli anlaşmalara taraftır. Anayasa m. 90 hükmü gereğince usulüne göre yürürlüğe girmiş anlaşmalar Kanun hükmündedir ve bu anlaşmalar öncelikli olarak uygulanacaktır. Dolayısıyla SİDAS'da hüküm bulunması halinde SİDAS hükümleri öncelikle taraf olan devletler arasındaki iade ilişkilerinde uygulama alanı bulacaktır.

UAİK kapsamında bir suçun iadeye tabii olması için gerekli şartlar iade talebinin reddedileceği durumlar olarak düzenlenmiştir. Başka bir deyişle iadenin şartlarını açıkça yazmak yerine kanun koyucu iadenin söz konusu olamayacağı halleri belirtmiştir[8]. Anayasa m. 38/11'in açık hükmüne göre ise "*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği*

---

altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz".

[6] RGT. 05.05.2016-29703.

[7] "*Suçluların ladesine dair Avrupa Sözleşmesinin tasdiki hakkında Kanun*" için bkz. RGT. 26.11.1959-10365.

[8] UAİK m. 4 bağlamında; *"(1) Yabancı devletlerin adlî iş birliği talepleri; a) Türkiye'nin egemenlik hakları, millî güvenliği, kamu düzeni veya diğer temel çıkarlarının ihlal edilmesi, b) Talebe konu fiilin sırf askerî suç, düşünce suçu, siyasî suç veya siyasî suçla bağlantılı bir suç olması, c) Talebe konu kişinin ırkı, etnik kökeni, dini, vatandaşlığı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasî görüşleri nedeniyle bir soruşturma veya kovuşturmaya maruz bırakılacağına veya cezalandırılacağına ya da işkence veya kötü muameleye maruz kalacağına dair inandırıcı nedenlerin bulunması, ç) Talepte bulunan devlette savunma hakkına ilişkin temel güvencelerin bulunmaması, hâllerinde reddedilebilir*".

yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez". Dolayısıyla suçluların iadesi yalnızca yabancılar açısından söz konusu olabilecektir[9]. Türkiye'de bulunan ve hakkında bir kovuşturma yürütülen yahut suçluluğu sabit olan yabancının iadesi talebi merkezi makam olarak tesis edilen Adalet Bakanlığı'na yapılacaktır (UAİK m. 2/1-b).

2.2. Sınır Dışı Etme

Yabancıların kişi dokunulmazlığına getirilen diğer istisna ise sınır dışı etmedir (Kuşcu, D. 2017: 12). Sınır dışı etme işlemi yalnızca yabancılar açısından alınabilecek bir idari tedbirdir (Seviğ, M.R.; Seviğ, V.R. 1962: 256). Sınır dışı etme işlemine ilişkin usul ve esaslar YUKK m. 52 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir.

Sınır dışı etme kararını almaya yetkili makam YUKK m. 53/1 bağlamında ya resen ya da Genel Müdürlüğün talimatıyla valiliklerdir. Sınır dışı etme kararı alınabilecek yabancılar ise kanunilik ilkesine uygun olarak YUKK m. 54'te tek tek sayılmıştır. İlgili hükme göre;

"*(1) Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır:*

a) 5237 sayılı Kanunun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler

b) Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar

c) Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar

ç) Türkiye'de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar
d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar

e) Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler
f) İkamet izinleri iptal edilenler

g) İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler

ğ) Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler

h) Türkiye'ye yasal giriş veya Türkiye'den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler,

ı) Hakkında Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye'ye geldiği tespit edilenler

i) Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye'de kalma hakkı bulunmayanlar

j) İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye'den çıkış yapmayanlar

[9] Aynı hüküm UAİK m. 11/1-a'da yer almaktadır.

k) (Ek: 3/10/2016-KHK-676/36 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.) Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler.

(2) (Değişik: 3/10/2016-KHK-676/36 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.) Bu maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri kapsamında oldukları değerlendirilen uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilir"[10].

Haklarında sınır dışı etme kararı alınan yabancılar YUKK m. 52 kapsamında menşe ülkesine, transit gideceği bir diğer ülkeye veya diğer üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilecektir. Sınır dışı etme kararına karşı yabancı veya yasal temsilcisi yahut avukatı kararın tebliğinden itibaren yedi gün içerisinde idare mahkemesinde iptal davası açabilecektir (YUKK m.53/3). Bu davaya idare mahkemesi on beş gün içerisinde sonuçlandırmalıdır. İdare mahkemesinin kararına karşı ise gidilebilecek bir kanun yolu bulunmamaktadır. Mahkemenin kararı kesindir.

3. VATANDAŞIN ÜLKEYE KABUL ZORUNLULUĞU

3.1. Genel Olarak

Bir ülkenin vatandaşı olan kişi ile o ülkenin vatandaşı olmayan yani yabancı kişi arasında çeşitli bakımlardan ayrımlar yapılmaktadır. Vatandaş olmakla bir kimse vatandaşı olduğu ülkeden ilk olarak diplomatik koruma talep etme hakkını haizdir (Göçer, M. 2008: 222). Örneğin yurt dışında bulunan dış temsilcilikler vasıtasıyla Türkiye, kendi vatandaşlarını o ülkeye karşı koruma ve himaye etme yetkilerini haizdir (Berki, O.F. 1956: 19). Yabancıların ülkeye girmek için kanunlarda önceden tespit edilen şartları sağlamaları gerekmektedir. Oysa Türk vatandaşları açısından, bir Türk vatandaşının sınırlara gelmesi halinde ülkeye kabul zorunluluğu bulunmaktadır. Zira bir ülkenin kendi vatandaşını himaye etme zorunluluğu bulunmaktadır. Sınırlara gelen ve Türk vatandaşı olduğunu iddia eden kimse ise bu durumu her türlü delil ile ispat edebilecektir[11]. Zira TVK kapsamında Türk vatandaşlığının ispatı herhangi bir şekle bağlı değildir (m. 36/1). Oysa bir yabancının hangi ülkenin vatandaşı olduğuna ilişkin bir ispatın gerçekleşmesine gerek olmayacaktır[12]. Zira Türkiye'ye usulüne uygun giriş yapan kişiler kural olarak pasaport göstermek zorundadırlar. Bazı istisnai hallerde bir takım ülkeler

---

[10] Bu şartları taşısa dahi bazı kimseler hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacaktır. Bu bağlamda YUKK m. 55 hükmüne göre; *"– (1) 54 üncü madde kapsamında olsalar dahi, aşağıdaki yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınmaz: a) Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar b) Ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler c) Hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar ç) Mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları d) Tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları (2) Birinci fıkra kapsamındaki değerlendirmeler, herkes için ayrı yapılır. Bu kişilerden, belli bir adreste ikamet etmeleri, istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmaları istenebilir"*.

[11] TVK kapsamında Türk vatandaşlığının ispatı şu şekilde düzenlenmiştir: "*(1) Türk vatandaşlığının ispatı herhangi bir şekle tabi değildir. (2) Aşağıdaki resmi kayıt ve belgeler, aksi sabit oluncaya kadar ilgilinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil eder. a) Nüfus kayıtları. b) Nüfus cüzdanları. c) Pasaport veya pasaport yerine geçen belgeler. (3) Bir kişinin Türk vatandaşı olup olmadığı konusunda herhangi bir tereddüde düşüldüğü takdirde bu husus Bakanlıktan sorulur*" (m. 36).

[12] Usulüne uygun olmayan şekilde ülke sınırlarına girilmesi halinde bu kimseler hakkında sınır dışı etme kararı alınacaktır (YUKK m.54/1).

ile yapılan ikili anlaşmalar ile her iki ülke vatandaşları yalnızca kimlik ibraz etme ile biri diğerinin ülkesine giriş yapabilmektedir[13]. Dolayısıyla tüm hallerde yabancıların usulüne uygun Türkiye'ye giriş yapabilmesi için gerekli belgeleri ibraz etmeleri gerekmektedir. Usulüne uygun girişi yapılmamış olması ise sınır dışı etme nedenidir. Usulüne uygun giriş yapmamış olan yabancılar hakkında bu durumun tespit edilmesi halinde sınır dışı etme kararı alınacaktır.

3.2. Vatandaşın Ülkeye Kabulüne (Teslim Alınmasına) İlişkin Bazı Sorunlar

Bir yabancının iadesi söz konusu olduğunda esasen ortada iade talep eden bir devlet bulunduğundan iadesi sağlanan yabancının teslim alınacağı kabul edilmektedir (Boz, B. 2022: 53). Ancak bir devletin kendi ülkesinde bulunan ve suç faaliyetlerine karışan yabancıyı teslim alması yönünde talepte bulunup bulunamayacağı hususu tartışmaya açıktır. Örneğin terör eylemlerine katıldığı tespit edilen ve kimlik bilgilerine göre uyrukluğu saptanan yabancılar hakkında yargılama yapılması istemiyle menşe devletine teslim alınma talebinde bulunulabilecek midir? Burada durum alelade bir sınır dışı etme işleminden farklıdır. Bir suçu nedeniyle ülkesine gönderilmek istenen yabancının yargılanması talep edilmektedir.

Basında da yer bulan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vatandaşı *Muhammed Darwis B*'nin sınır dışı edilmesi olayında ABD, adı geçen kişiyi ülkesine almakta isteksiz davranmıştır[14]. Bahse konu olayda dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ilk olarak "*Türk makamlarınca yakalanan 'yabancı terörist savaşçıların' ülkelerine iade sürecinin başlatıldığını*" duyurmuştur (Öztürk, F. 2019: 1)[15]. ABD vatandaşı olan kişi kendi isteği ile önce Yunanistan'a gönderilmiş, Yunanistan'ın kabul etmemesi üzerine ise Türkiye ile Yunanistan arasında günlerce beklemek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkiye ile ABD arasında görüşmeler yaşanmış ve nihayetinde ilgili ABD'ye gönderilebilmiştir.

Ülkeler başka ülkelerde suç işleyen ve kendi ülkelerine tekrar sınır dışı edilip gönderilen yabancıları ülkelerine almakta çekimser yaklaşmaktadırlar. Bu bağlamda bu kimseleri ülkelerine almaktan kaçınmak için vatandaşlıktan çıkarma yoluna başvurmaktadırlar. Vatandaşlıktan çıkarma kişinin iradesi dışında genel olarak vatandaşlık ile bağdaşmayan eylemlerde bulunan kimselere uygulanan bir yaptırımdır. Bu halde kişinin vatansız kalması ve bunun sonuçları göz önüne alınmamaktadır. İlgili eğer başka bir ülkenin daha vatandaşlığını taşımıyorsa vatansız kişi statüsüne düşecektir. Eğer çifte vatandaş ise vatandaşı olduğu diğer ülkeye sınır dışı edilip iade edilebilecektir.

4. SONUÇ

Suçluların iadesi söz konusu olduğunda esasen iade talep eden bir devlet söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla iade talebinde bulunan devlet kural olarak kendi vatandaşını bir suç nedeniyle devam eden kovuşturma sürecine devam edip yargılama işlemimi tamamlamak veya

---

[13] Örneğin Gürcistan ve Ukrayna ile bu yönde anlaşmalar yapılmıştır.

[14] Basında çıkan haber için bkz: Öztürk, F. "Yunanistan- Türkiye sınırında sıkışan ABD'li IŞİD zanlısı hakkında hükümet yetkilisinden açıklama: Ülkesiyle görüşülüyor", 12.11.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50397187 (Erişim Tarihi: 22.08.2023).

[15] "Yabancı Terörist Savaşçılar" hakkında Türkiye'nin tutumu için bkz. "Türkiye'nin DAEŞ ile mücadelesi ve Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) konusuna yaklaşımı", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 22.08.2023).

verilen hükmü infaz etmek amacıyla talep etmektedir. Dolayısıyla bu durumlarda suçluların iadesi prosedürü sonucunda talebe konu kişinin teslim alınmayacağı düşünülmeyecektir. Sınır dışı etme kararı söz konusu olduğunda ise özellikle bir suç nedeniyle sınır dışı etme işleminin gerçekleşmesi durumunda yabancı vatandaşı olduğu ülkeye sınır dışı edilmek istendiğinde ülkeler bu kimseleri ülkelerine almaktan imtina etmektedirler. Kendi ülke vatandaşı olmasına rağmen ilgililerin ülkelerine alınmasından kaçınılması kanaatimce vatandaş olmanın sağlayacağı himaye hakkı talep etme ilkesine aykırı olacaktır. Zira vatandaş olmak bir devlet ile kişi arasında her şeyden önce hukuki ve siyasi bir bağ kurmakta ve karşılıklı talepler doğurmaktadır. Bunun neticesinde vatandaş olan kişinin kendi ülkesine sığınma kendi ülkesinde barınma ve ülkesinden himaye ile birlikte diplomatik koruma talep etmesi en doğal hakkıdır.

KAYNAKÇA

Atlı, T., "*Kişi Dokunulmazlığının Hukuki Ve Felsefi Temelleri*", Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Konya.

Berki, O.F., *Devletler Hususi Hukuku*, Fakülteler Matbaası, 1956, İstanbul.

Birsen, K., *Devletler Hususi Hukuku (Tabiiyet ve Yabancıların Hukuku)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1936, İstanbul.

Çiçekli, B., *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016.

Dal, K., *Devletler Hususi Hukuku*, Balkanoğlu Matbaacılık, 1966, Ankara.

Doğan, V., Türk *Vatandaşlık Hukuku*, Savaş Yayınevi, 2018, Ankara.

Doğan, V., *Türk Yabancılar Hukuku*, Savaş Yayınları, 2020, Ankara.

Güngör, G., *Tabiiyet Hukuku (Gerçek Kişiler, Tüzel Kişiler, Şeyler)*, Yetkin Yayınları, 2019, Ankara.

Kuşcu, D., *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi*, On iki Levha Yayınları, 2017, İstanbul.

Nomer, E., *Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitabevi, 1993, İstanbul.

Seviğ, M.R., Seviğ, V.R., *Devletler Hususi Hukuku*, İsmail Akgün Matbaası, 1962, İstanbul.

Ulutaş, A., "*Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi*", Ankara Barosu Dergisi, 2011/4, ss. 178-210.

Göçer, M., "*Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Ve Diplomatik Himaye Hakkı*", AÜHFD, Yıl 2008, C.57 Sa.4, ss. 219-236.

Öztürk, F. "*Yunanistan- Türkiye Sınırında Sıkışan ABD'li IŞİD Zanlısı Hakkında Hükümet Yetkilisinden Açıklama: Ülkesiyle Görüşülüyor*", 12.11.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50397187 (Erişim Tarihi: 22.08.2023).

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İRADE DIŞI KAYBEDİLMESİ YOLU OLARAK VATANDAŞLIĞIN KAYBETTİRİLMESİ

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK [1], Arş. Gör. Döndü KUŞCU [2]

[1] Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk ABD,

ORCID ID: 0000-0003-1259-980X

[2] Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk ABD,

ORCID ID: 0000-0002-9619-6540

ÖZET

Genel manasıyla vatandaşlığın kaybı, bir şahsın vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu devlet ile hukuki ve siyasi bağının ortadan kalkması olarak ifade edilmektedir. Vatandaşlığın kaybedilmesi şahsın iradesi ile olabileceği gibi iradesi dışında da olabilir. Bu bağlamda vatandaşlığın kaybettirilmesi hali Türk hukukunda irade dışı kayıp halleri olarak düzenlenmektedir. Bir diğer ayrıma göre ise vatandaşlığın kaybı yetkili makam kararı ile kayıp yahut seçme hakkının kullanılması ile kayıp olarak ikiye ayrılmıştır. Buna göre Türk hukukunda vatandaşlığın kaybettirilmesi yetkili makam kararı ile irade dışı kayıp halleri arasında yer almaktadır.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun (TVK)[1] 29. maddesinde irade dışı kayıp halleri arasında "Vatandaşlığın Kaybettirilmesi" konusu düzenlenmiştir. Buna göre Türk Vatandaşlığı ilgili maddede sayılan durumların gerçekleşmesi ile Cumhurbaşkanı kararı ile kaybettirilebilir. Kaybettirme nedenleri gerçekleşmiş olsa dahi Cumhurbaşkanının kaybettirme kararı verme zorunluluğu yoktur, takdir hakkı bulunmaktadır. Hakkında kaybettirme kararı verilen kimse söz konusu karar Resmî Gazete'de yayınlandığı andan itibaren yabancı statüsünde kabul edilecektir. Kaybettirme kararı neticesinde kişinin vatansız kalması ise göz önünde bulundurulmayacak, çifte vatandaş ise tek bir ülkenin vatandaşı haline gelecektir.

Bu bildirinin amacı Türk Vatandaşlığının kaybettirilmesi müessesesini kaybettirme nedenleri bağlamında etraflıca ele almak ve kaybettirmenin sonuçları hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık Kazanma, Vatandaşlığın Kaybı, Türk Vatandaşlığı Kanunu

1. GİRİŞ

Vatandaşlık bir kişinin bir devlet ile olan siyasi ve hukuki bağını ifade etmektedir (Seviğ, M.R/Seviğ, V.R, 1962:53). Tabiiyet ise vatandaşlık kavramından daha geniş şekilde tüzel kişilerin, gerçek kişilerin ve şeylerin bir devlet ile olan bağını ifade etmek için kullanılmaktadır (Doğan, V., 2018: 1). Vatandaşlık bağı devlet ile kişi arasında karşılıklı haklar ve ödevler doğurmaktadır (Birsen, K, 1936: 12). Bir ülkenin vatandaşları o ülkede

[1] RGT. 12.06.2009-27256.

yabancılardan ayrı ve farklı bir korumaya tabii tutulmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası[2] kapsamında seçme ve seçilme hakkına sahip olmak, diplomatik korumadan faydalanmak ve sınır dışı edilmemek, çeşitli kamu görevlerini ifa etmek yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklardır. Bunun yanında vatandaşlara devlete karşı bazı sorunlulukları yerine getirme görevi yüklenmektedir. Bir vatandaşın vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlete karşı yerine getirmesi gereken en büyük sorumluluk sadakat yükümlülüğüne uygun davranmaktır. Vatandaşı olduğu devlete karşı sadakat yükümlülüğünü ihlal eden kimseler vatandaşlıktan çıkarma gibi yaptırımlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Kumcu, N.P., 2018:70).

Türk Vatandaşlık hukukunda "kanunilik ilkesi" hakimdir. Bu ilkenin kaynağı 1982 Anayasasında yer alan "*vatandaşlık kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak Kanunda belirtilen hallerde kaybedilir*" (m. 66/3) hükmüdür. Dolayısıyla Kanunda düzenlenmeyen hallerde Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi mümkün olmayacaktır (Güner, C., 2018:377).

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı (TVK)[3] kapsamında vatandaşlık doğumla ve sonradan kazanılabilir (m.5). Doğumla kazanılan vatandaşlık; vatandaşlığı aslen kazanma olarak kabul edilirken sonradan vatandaşlık kazanma ise vatandaşlığın mükteseben kazanılması olarak adlandırılmaktadır. TVK kapsamında doğumla kazanılan vatandaşlık soy bağı[4] ve doğum yeri[5] esasına göre kazanılabilecektir (m. 6). Sonradan kazanılan vatandaşlık ise yetkili makam kararı ile evlat edinilme yoluyla[6] ve seçme hakkının kullanılması[7] ise mümkün olmaktadır (m. 9). Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması ise TVK kapsamında genel yoldan

---

[2] RGT. 09.11.1982-S. 17863.

[3] RGT: 12.06.2009-S.27256.

[4] TVK m. 7 kapsamında; "*(1) Türkiye içinde veya dışında Türk vatandaşı ana veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşıdır. (2) Türk vatandaşı ana ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk vatandaşıdır. (3) Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır*".

[5] TVK m. 8 kapsamında; "*(1) Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır. (2) Türkiye'de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye'de doğmuş sayılır*".

[6] TVK m. 17 kapsamında; "*(1) Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanabilir*".

[7] TVK m. 21 kapsamında; *"(1) 27 nci madde uyarınca ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kazanabilirler*". TVK m. 22'ye göre ise; "(*1) Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kazanılması, bu hakkın kullanılmasına dair şartların tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. (2) Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazanan kişilerin eşleri ve çocukları hakkında 20 nci madde hükümleri uygulanır*".

kazanma[8], evlenme ile kazanma[9], istisnai yoldan kazanma[10] ve yeniden kazanma şeklindedir. Yeniden Türk vatandaşlığının kazanılması ise ikamet şartlı yeniden kazanma[11] ve ikamet şartsız yeniden kazanma[12] olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmiştir[13].

TVK kapsamında Türk vatandaşlığının kaybı ise Türk vatandaşlığının kazanılması hallerinde benzer şekilde yetkili makam kararıyla kayıp ve seçme hakkının kullanılması şeklinde kayıp[14] olarak ikili bir ayrıma tabii tutulmuştur. Yetkili makam kararıyla kayıp halleri

---

[8] TVK m. 11 kapsamında; *"(1) Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılarda; a) Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak, b) Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek, c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek, ç) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak, d) İyi ahlak sahibi olmak, e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, f) Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak, g) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak, şartları aranır"*.

[9] TVK m. 16 kapsamında; *"(1) Bir Türk vatandaşı ile evlenme doğrudan Türk vatandaşlığını kazandırmaz. Ancak bir Türk vatandaşı ile en az üç yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancılar Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunabilir. Başvuru sahiplerinde; a) Aile birliği içinde yaşama, b) Evlilik birliği ile bağdaşmayacak bir faaliyette bulunmama, c) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama, şartları aranır. (2) Başvurudan sonra Türk vatandaşı eşin ölümü nedeniyle evliliğin sona ermesi halinde birinci fıkranın (a) bendindeki şart aranmaz. (3) Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancılar evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde evlenmede iyiniyetli iseler Türk vatandaşlığını muhafaza ederler"*.

[10] TVK m. 12 kapsamında; *" (1) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Cumhurbaşkanı kararı ile aşağıda belirtilen yabancılar Türk vatandaşlığını kazanabilirler.2 a) Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler. b) (Ek: 28/7/2016-6735/27 md.) 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31 inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu.(1) c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler. d) Göçmen olarak kabul edilen kişiler. (2) (Ek: 19/10/2017-7039/29 md.) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hali bulunanların talepleri Bakanlıkça reddedilir"*.

[11] TVK m. 14 kapsamında; *"(1) 29 uncu madde uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirilenler Cumhurbaşkanı kararıyla, 34'üncü madde uyarınca Türk vatandaşlığını kaybedenler Bakanlık kararıyla, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunmaması ve Türkiye'de üç yıl ikamet etmek şartıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler"*.

[12] TVK m. 13 kapsamında; *"(1) Millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla aşağıda belirtilen kişiler Türkiye'de ikamet etme süresine bakılmaksızın, Türk vatandaşlığını Bakanlık kararıyla yeniden kazanabilirler. a) Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler. b) Ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedenlerden 21 inci maddede öngörülen süre içerisinde seçme hakkını kullanmayanlar"*.

[13] TVK m. 10 bağlamında; *"(1) Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir yabancı, bu Kanunda belirtilen şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir. Ancak, aranan şartları taşımak vatandaşlığın kazanılmasında kişiye mutlak bir hak sağlamaz. (2) (Ek: 19/10/2017-7039/28 md.) Bu Kanun uyarınca sonradan Türk vatandaşlığının kazanılmasında uygulanacak temel ilke ve esaslar ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınmak suretiyle Bakanlıkça belirlenir"*.

[14] TVK m. 34 bağlamında; *"(1) Aşağıda durumları belirtilenler, ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler. a) Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle doğumla Türk vatandaşı olanlardan yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlar. b) Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar. c) Evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar. ç) Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde, sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar. d) Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını*

vatandaşlıktan çıkma[15], vatandaşlığın iptali[16] ve vatandaşlığının kaybettirilmesidir (TVK m. 24). Başka bir açıdan ise vatandaşlığın kaybı iradi kayıp ve irade dışı kayıp olarak ikiye ayrılabilmektedir. Bu ayrımda ise vatandaşlığın iptali ve vatandaşlığın kaybettirilmesi irade dışı vatandaşlığın kaybını oluştururken, vatandaşlıktan çıkma ve seçme hakkını kullanarak vatandaşlığın kaybı iradi kayıp hallerini oluşturmaktadır.

Çalışmamızın konusu oluşturan Türk vatandaşlığının irade dışı kayıp hallerinden vatandaşlığın kaybettirilmesi; kaybettirme yoluyla vatandaşlığının sona ermesi düzenlemesinin gelişimi, kaybettirmenin şartları ve hüküm ve sonuçları bağlamında etraflıca ele alınacaktır.

2. TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAYBETTİRME MÜESSESESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ: VATANDAŞLIKTAN ISKAT

Türk hukukunda vatandaşlık hukukuna ilişkin esaslar 2009 yılında 5901 sayılı TVK yürürlüğe girene kadar farklı düzenlemelerle ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Osmanlı Devleti zamanında 1869 yılında çıkarılan "*1044 sayılı Tâbiiyeti Osmaniye Kanunnamesi*"[17] (TOK) ile vatandaşlık hukukuna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Arat, T., 1974:280). TOK'un 6. maddesi "vatandaşlıktan ıskat"ı düzenlemekteydi. İlgili hüküm kapsamında; "*Ecnebi memleketlerinde izin almaksızın tabiiyet değiştiren veya askerlik yapan Osmanlı tebaasını, yaptığı bu işlemlerinden dolayı Osmanlı Devleti isterse tabiiyetten çıkartır. Bu yolla Osmanlı tabiiyetinden çıkmış kişiler Osmanlı topraklarına geri dönemezler*"[18]. TOK'da ıskat edilen kişilerin Osmanlı Devleti'nde bulunan malları ve mirasçılık ve mülkiyet haklarına ilişkin tedbirler ise yer almamaktaydı[19].

1928 yılında kabul edilen 1312 sayılı "Türk Vatandaşlığı Kanunu"[20] ise vatandaşlıktan ıskatı yürürlükten kalkan TOK ile benzer düzenlemelere tabii tutmuştu (Dal, K., 1966:76). 1312 sayılı TVK'nın 9. maddesi kapsamında; "*Müsaadeimahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusiie giren veya ecnebi bir devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler icra Vekilleri Heyetinin kararile vatandaşlıktan ıskat edilebilir*". Görüldüğü üzere

---

kazananlar. (2) Yukarıdaki hükümler gereğince vatandaşlığın kaybı ilgiliyi vatansız kılacak ise seçme hakkı kullanılamaz".

[15] TVK m. 25 bağlamında; "*(1) Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilere aşağıdaki şartları taşımaları halinde Bakanlıkça çıkma izni veya çıkma belgesi verilebilir. a) Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak. b) Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak. c) Herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak. ç) Hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunmamak*".

[16] TVK m. 31 kapsamında; "*Türk vatandaşlığını kazanma kararı; ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda vuku bulmuş ise kararı veren makam tarafından iptal edilir*". TVK m. 32 kapsamında ise; "*İptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır*".

[17] Düstur, 1. Tertip, C. I, s. 16.

[18] Osmanlı Devletinde tabiiyet hakkında etraflı bilgi için bkz. Serbestoğlu, İ., *Osmanlı Devletinde Tabiiyet*, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Tezi, 2010. Ayrıca I. Dünya Savaşından sonra bu nedenlere yenilerinim eklendiği hususunda bkz. Seviğ/Seviğ, s. 49 vd.

[19] Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Arat, s. 283 vd.

[20] RGT. 04.06.1928-S. 904. Kısaca 1312 sayılı TVK olarak anılacaktır.

izin almaksızın başka bir devletin vatandaşlığının kazanılması ve başka bir devlet için askeri vazife icra edilmesi[21] her iki düzenleme bakımından da ıskat nedeni olarak düzenlenmiştir[22].

1964 yılında kabul edilen 403 sayılı "Türk Vatandaşlığı Kanunu"[23] "*Vatandaşlık hukuku alanında kabul edilen modern esaslara ve milletlerarası temayüllere uygun bir Türk Vatandaşlığı Kanunu*" hazırlamak amacıyla çıkarılmıştır (Arat, T.,1974:281). Türk vatandaşlığının irade dışı kaybı 403 sayılı TVK'da "Vatana bağlılık ile bağdaşmayan eylem" başlığı altında kaybettirme ve çıkarma olarak ele alınmıştır. 403 sayılı TVK'nın 25. maddesi "Kaybettirme"[24] kurumunu düzenlerken 26. maddesi "Çıkarma"[25] hükmünü ele almaktadır[26]. İlgili Kanun 5901 sayılı TVK ile 2009 yılında yürürlükten kaldırılmıştır[27].

3. 5901 SAYILI TVK'DA KAYBETTİRME

[21] 1312 sayılı TVK bağlamında başka bir devlette askeri vazife icra edilmesine ilişkin 10. Maddede yer alan hüküm kapsamında; "*Ecnebi bir devletin askerlikten gayri bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği bizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiyede bulundukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şehbenderhaneleri vasıtasile verilecek emre imtisal etmiyen veya Türkiye ile muharip olan bir devletin hizmetinde bilâ mezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler. Türkiyeıın seferberlik ilân ettiği zamanda mecburî askerî hizmetlerim ifa için vesaiti lâzime ile vaki olacak resmî davete bilâ mazeret icabet eylemiyenlerdeı ve mürettep kıtalarına şevkleri esnasında veya bir kıtaya iltihaktan sonra firarla kanunî mehil zarfında avdet etmiyenlerden memaliki ecnebiyeye kaçtıkları anlaşılıpta hilafını isbat edemiyen ve mezuniyet ve tebdilhava veya memuriyet suretile Türkiye haricine azimet ettikleri halde müddet hitamında bilâ mazeret avdet etmiyerek firarî hükmünde kalan rütebi askeriye esbabile mensubin ve mükellefini askeriyeyi veyahut ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şehbenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkleri hükümet isterse vatandaşlıktan ıskat eder.*"

[22] 1312 sayılı TVK kapsamında vatandaşlıktan ıskat hakkında etraflı bilgi için bkz. Birsen, s. 41 vd.

[23] RGT. 22.02.1964-S. 11638. Kısaca 403 sayılı TVK olarak anılacaktır.

[24] İlgili hüküm kapsamında; "*Aşağıdaki kişilerin Türk vatandaşlığını kaybettiklerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebilir. a) Türk vatandaşlığından çıkma izni almaksızın kendi istekleri ile yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar, b) Yabancı bi r Devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymıyan herhangi bir hizmetinde bulunup da Hükümetçe, bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında elçilik veya konsolosluklarımız, yur t içinde ise mahallî mülkiye âmirleri tarafından bildirilmesine rağmen üç aydan az ol mamak üzere verilecek münasip bir süre içerisinde kendi istekleriyle bırakmıyanlar, c) Türkiye ile savaş hallinde bulunan bi r Devletin her türlü hizmetinde kendi istekleriyle Hükümetin izni olmaksızın çalışmaya devam edenler, ' ç) Yur t dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilâm üzerine, yur t dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmiyenler, d) Sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yur t dışına kaçıp da kanuni süre içinde dönmiyenler, e) Silâhlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmiyenler, f) Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delâlet edecek resmî temas ve işlemleri bulunmıyanlar. (ç), (d) ve (e) bendi erine göre karar verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığının teklifi şarttır*".

[25] İlgili hüküm kapsamında; "*Yurt dışında bulunup da, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyeti aleyhine faaliyette bulunan ve hakkında Türkiye'de ceza kovuşturması yapılmasına imkân bulunamıyan ve yurda dönmesi için yapılan davete üç ay içinde mazeretsiz olarak icabet etmiyen Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişiler Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabilir. B u hüküm, Türkiye savaş halinde bulunduğu zaman, doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanabilir*".

[26] Detaylı bilgi için bkz. Özbek N., "*İlgilinin İstemi Gerekmeksizin Türk Vatandalığıyla İlişkisinin Kesilmesi*", TBB Dergisi 2018 (139), ss. 81-128.

[27] 403 sayılı TVK kapsamında kaybettirme ve çıkarma hakkında detaylı bilgi için bkz. Nomer, E., *Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitabevi, 1993, İstanbul, s. 126 vd.; Berki, O.F., *Devletler Hususi Hukuku*, Fakülteler Matbaası, 1956, İstanbul, s. 103 vd.

Kaybettirme bir Türk vatandaşının iradesi dışında Türk vatandaşlığından çıkarılmasıdır. 5901 sayılı TVK'da 403 sayılı TVK'da yer alan kaybettirme nedenlerinden çoğuna yer verilmemiştir (Güngör, G., 2019:190). 5901 sayılı TVK kapsamında Türk Vatandaşlığının irade dışı kaybettirilmesi halleri m. 29'da düzenlenmektedir. İlgili hükümde yer alan koşullardan en az biri gerçekleşmeksizin ilgili hakkında kaybettirme kararı alınamaz. Kaybettirme kararı almaya yetkili makam ise TVK m. 29/1 kapsamında Cumhurbaşkanıdır. Belirtmek gerekir ki bahse konu fıkra hükmünde yer alan "kaybettirilebilir" ifadesinden bu konuda Cumhurbaşkanına bir takdir yetkisi verildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla TVK m. 29'da yer alan şartlar gerçekleşmiş olsa dahi ilgili hakkında kaybettirme kararı alıp almama hususunda Cumhurbaşkanının takdir hakkı bulunmaktadır, kaybettirme kararı alma zorunluluğu bulunmamaktadır.

3.1. Kaybettirmenin Nedenleri

Türk Vatandaşlığının kaybettirilmesi için TVK m. 29 bağlamında dört farklı neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden en az biri meydana geldiğinde ilgili hakkında kaybettirme kararı alınabilecektir. Belirtmek gerekir ki Anayasa m. 66/3 kapsamında kanunilik ilkesinin bir gereği olarak TVK'da yer almayan nedenler dışında başkaca bir neden ile vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı verilmesi mümkün olmayacaktır. Vatandaşlığın kaybettirilmesi nedenleri ise şunlardır:

"1. Yabancı bir devletin hizmetinde bulunma,
2. Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin hizmetinde bulunma,
3. Yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapma ve

4. TVK m. 29/2 kapsamında 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK)[28] 302 nci[29], 309 uncu[30], 310 uncu[31], 311 inci[32], 312 nci[33] 313 üncü[34], 314 üncü[35] 315 inci[36] maddelerinde yazılı suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşılamayan vatandaşlar".

TVK m. 29/1-a kapsamında yabancı bir devletin Türkiye'ni menfaatinde bulunmayan hizmetinde olanlara öncelikle üç aydan az olmamak üzere uygun bir süre verilmek zorundadır. Bu süre yurt dışında dış temsilcilikler yurt içinde ise valilik veya kaymakamlık gibi mülki idare amirliklerince ilgiliye bildirilecektir. Kanaatimizce bu süre kararın ilgiliye tebliğ edilmesinden itibaren başlamalıdır. Sürenin ne zaman başlayacağına ilişkin TVK'da net bir düzenleme bulunmamaktadır.

---

[28] RGT. 12.10.2004-S. 25611.

[29] ***Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak*** suçu: "(*1) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/36 md.) Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymaya veya Devletin bağımsızlığını zayıflatmaya veya birliğini bozmaya veya Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik bir fiil işleyen kimse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur. (3) Bu maddede tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur*".

[30] ***Anayasayı ihlal*** suçu:"(*1) Cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılırlar. (2) Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur. (3) Bu maddede tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur*".

[31] ***Cumhurbaşkanına suikast ve fiilî saldırı*** Madde 310- "(1*) Cumhurbaşkanına suikastte bulunan kişi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiile teşebbüs edilmesi halinde de suç tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur. (2) Cumhurbaşkanına karşı diğer fiili saldırılarda bulunan kimse hakkında, ilgili suça ilişkin ceza yarı oranında artırılarak hükmolunur. Ancak, bu suretle verilecek ceza beş yıldan az olamaz*".

[32] **Yasama organına karşı suç** Madde 311- "*(1) Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Büyük Millet Meclisini ortadan kaldırmaya veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevlerini kısmen veya tamamen yapmasını engellemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla cezalandırılırlar. (2) Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur*".

[33] **Hükûmete karşı suç** Madde 312- *"(1) Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini* ortadan kaldırmaya veya görevlerini *yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. (2) Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur*".

[34] **Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine karşı silâhlı isyan** Madde 313- "*(1) Halkı, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine karşı silahlı bir isyana tahrik eden kimseye onbeş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası verilir. İsyan gerçekleştiğinde, tahrik eden kişi hakkında yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (2) Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine karşı silahlı isyanı idare eden kişi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. İsyana katılan diğer kişilere altı yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Bir ve ikinci fıkrada tanımlanan suçların, Devletin savaş halinde olmasının sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle işlenmesi halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur. (4) Bir ve ikinci fıkrada tanımlanan suçların işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur*".

[35] **Silâhlı örgüt** Madde 314- "(*1) Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Birinci fıkrada tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna ilişkin diğer hükümler, bu suç açısından aynen uygulanır*".

[36] **Silâh sağlama** Madde 315-"(*1) Yukarıdaki maddede tanımlanan örgütlerin faaliyetlerinde kullanılmak maksadıyla bunların amaçlarını bilerek, bu örgütlere üretmek, satın almak veya ülkeye sokmak suretiyle silah temin eden, nakleden veya depolayan kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*".

TVK m. 29/1-b kapsamında ise "*Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler*" hakkında kaybettirme kararı alınabilecektir. Devletler kendi vatandaşlarından sadakat bağının gerekliklerine uymasını beklerler. Savaş halinde olunan bir devletin hizmetinde bulunmak ise genel olarak vatandaşı olunan devlet ile sadakat bağı ilkesi ile örtüşmemektedir. Dolayısıyla bu kimseler hakkında kaybettirme kararı alınabilecektir. TVK m. 29/1-a bendinden farklı olarak burada ilgiliye bir bildirim yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Fakat belirtmek gerekir ki uluslararası hukuka göre iki devlet arasında savaşın varlığından bahsedilmelidir.

TVK m. 29/1-c kapsamında izin almaksızın yabancı bir devletin hizmetinde gönüllü askerlik yapılması kaybettirme nedenidir. İznin hangi makamdan alınması gerektiğine dair TVK'da bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu iznin mülki amir aracılığıyla İçişleri Bakanlığından alınması uygun olacaktır.

TVK m. 29/2 hükmü bağlamında "*Türk Ceza Kanunu'nda yer alan Devletin güvenliği ile anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suç işlemek*" kaybettirme nedenidir. Bu hükme göre kaybettirme kararı alınabilmesi için öncelikle bahsi geçen suçlar için soruşturma veya kovuşturma işleminin başlatılmış olması gerekmektedir. Buna ilaveten ilgili kişiye yurt dışında olduğundan bahisle ulaşılamaması gerekir. Soruşturma aşamasında ise cumhuriyet savcılığı kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından bu durumun İçişleri Bakanlığına bu durumun bir ay içerisinde bildirilmesi lazım. İlgili makamlar bu durumu öğrenmelerinden itibaren bir ay içerisinde kaybettirme istemiyle Bakanlığa başvuracaklardır. Bakanlık bu kimselerin yurda dönmeleri için Resmî Gazete'de ilan verecektir. İlanda üç ay içerisinde haklarında açılan soruşturma veya kovuşturmaya devam edilmesi için yurda dönmeleri gerektiği aksi halde haklarında kaybettirme kararı alınacağı yer almalıdır. Üç ay içerisinde yurda dönmeyen bu kimseler hakkında Cumhurbaşkanı kararıyla kaybettirme kararı alınabilecektir.

3.2. Hüküm ve Sonuçları

Cumhurbaşkanı tarafından alınan kaybettirme kararı Resmî Gazete'de yayımlanır. Bu karar yayımlandığı andan itibaren hüküm ve sonuç doğurmaya başlar (TVK m. 30/1). Buna göre kararın yayımlanmasından itibaren kişi yabancı statüsüne geçecektir. Bu kimse eğer Türkiye'de ise Türkiye'de yabancılara uygulanan koşullara tabii olacaktır. Bu bağlamda ülkede kalmak için 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)[37] kapsamında ikamet izni almak zorundadırlar. Ülkede çalışan kişilerden ise veya çalışmaya devam etmek isterse Uluslararası İşgücü Kanunu[38] kapsamında çalışma izni almak suretiyle çalışmaya devam edebilir veya başlayabilir. Bu kimse eğer ülke dışında bulunmaktaysa yine YUKK kapsamında ülkeye usulüne girmek için gerekli evraklar ile ülkeye giriş yapabilecektir. Bu bağlamda pasaport ve vize şartlarını yerine getirmek şartıyla ülkeye giriş yapabileceklerdir.

TVK m. 30/2 bağlamında ise kaybettirme kararın şahsi olduğu, varsa eşe veya çocuklara etki etmeyeceği hüküm altına alınmıştır (Doğan, V., 2018:171). Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik[39] kapsamında ise "*Türk vatandaşlığı kaybettirilen kişi adına*

[37] RGT. 11.04.2013-S. 28615.
[38] RGT. 13.08.2016- S. 29800.
[39] RGT. 06.04.2010-S. 27544.

bildirim formu düzenlenir ve bu forma dayanılarak nüfus kaydı, gerekli açıklama yapılarak kapatılır" (m. 56/3).

4. SONUÇ

Anayasa kapsamında vatandaşlık hukuku alanında kanunilik ilkesi hâkim olmaktadır. Buna göre Türk vatandaşlığı ancak Kanunda gösterilen şartlarda kazanılır ve Kanunda gösterilen şartlarda kaybedilir. 5901 sayılı TVK'da vatandaşlığın kaybettirilmesi TVK m. 29'da irade dışı vatandaşlığın kaybedilmesi hallerinden biri olarak düzenlenmiştir. Kanunilik ilkesinin bir gereği olarak ise hangi hallerin kaybettirme yaptırımına tabii olabileceği etraflıca sayılmıştır. Bu bağlamda TVK m. 29 kapsamında sayılan ve yukarıda ele aldığımız şartlar kapsamında olmayan eylem işler için kişi hakkında kaybettirme kararı hukuka uygun olmayacaktır. Sonuçları bakımından ağır bir karar olan kaybettirme kararının alınırken kişinin vatansız kalma durumu göz önüne alınmamaktadır. Buna göre kaybettirme kararı neticesinde bir kimse başka bir ülkenin vatandaşı değilse vatansız kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilecektir. Bu yüzden kaybettirme kararının istisnai bir yol olduğunu söylemek kanaatimizce yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Arat, T., "*Türk Vatandaşlığından İskat Edilen Kişilerin Mülkiyet Ve Miras Hakları*", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:31 Sayı:01 (1974).

Berki, O.F., *Devletler Hususi Hukuku*, Fakülteler Matbaası, 1956, İstanbul.

Birsen, K., *Devletler Hususi Hukuku (Tabiiyet ve Yabancıların Hukuku)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1936, İstanbul.

Dal, K., *Devletler Hususi Hukuku*, Balkanoğlu Matbaacılık, 1966, Ankara.

Doğan, V., *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Savaş Yayınevi, 2018, Ankara.

Güner, C., "*Türk Vatandaşlığının Kazanılması Ve Kaybı Kararlarının Geri Alınması*", Public and Private International Law Bulletin, Cilt: 37, Sayı: 2, 376–407.

Güngör, G., *Tabiiyet Hukuku (Gerçek Kişiler, Tüzel Kişiler, Şeyler)*, Yetkin Yayınları, 2019, Ankara.

Kumcu, N.P., *Türk Vatandaşlık Hukukunda İdari Ve Yargısal Başvuru Yolları*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Nomer, E., *Vatandaşlık Hukuku*, Filiz Kitabevi, 1993, İstanbul.

Özbek N., "*İlgilinin İstemi Gerekmeksizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkisinin Kesilmesi*", TBB Dergisi 2018 (139), ss. 81-128.

Serbestoğlu, İ., *Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Tezi, 2010, Samsun.

Seviğ, M.R., Seviğ, V.R., *Devletler Hususi Hukuku*, İsmail Akgün Matbaası, 1962, İstanbul.

YARGITAY CEZA GENEL KURULU KARARLARI IŞIĞINDA TERÖRİZMİN FİNANSMANI SUÇUNUN YARGISAL ÖLÇÜTLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi BURCU BAYTEMİR KONTACI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, - ORCID: 0000-0002-9535-2652.

ÖZET

Terörizmin finansmanı suçuyla mücadelede öncelikli hedefler; bireylere, örgütlere ve terör faaliyetlerine aktarılan fonların önlenmesi, tespiti ve cezalandırılmasıdır. *Önlenemeyen eylemlerin tespiti*ne ek olarak, *tespit edilen eylemlerin etkin bir şekilde soruşturulması ve kovuşturulması* ile *bu suçta kullanılan malvarlığı değerlerinin geri kazanımı* ise bu alandaki diğer önemli amaçlardır.

Etkin bir soruşturma ve kovuşturma süreci bakımından öncelikle gereksinim duyulan şey; sağlam bir hukuki çerçevenin varlığı ve etkili uygulama mekanizmalarının kurulmasıdır. Bu bağlamda, yirmi yıldan uzun bir süredir, terörizmin finansmanıyla mücadelede hem uluslararası hem de ulusal hukuki çerçevede kayda değer gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, gerek ilk ve ikinci derece mahkemeleri gerekse Yargıtay kararlarında, soyut hukuki düzenlemelerin somut olaylara nasıl uygulanacağı konusunda belli bir netliğe ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Bu gelişmelere ek olarak, terörizmin finansmanı ile mücadeleyi etkin kılmak amacıyla ulusal mali istihbarat birimleri gibi yeni kurumsal yapılanmalar oluşturulmuş ve malvarlığının dondurulması gibi yeni tedbirler benimsenmiştir. Ancak, bu noktada unutulmaması gereken husus, terörizmin finansmanıyla etkin bir şekilde mücadele edilirken, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmemesinin de demokratik hukuk devletinin gereği olduğudur. Dolayısıyla, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası ve ulusal düzenlemeler ile yargısal içtihatların da terörizmin finansmanıyla mücadelede göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Bu tebliğin konusu, Türk hukukunda terörizmin finansmanına ilişkin yargısal standartların belirlenebilmesi amacıyla Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun terörizmin finansmanı suçuna ilişkin kararlarını analiz etmek ve anılan standartları bilimsel bir çerçeve içinde tartışmaya açmak olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, öncelikle terörizmin finansmanı suçuna ilişkin uluslararası standartlar, ilgili hukuki çerçeve atıfla ortaya konulacak, sonrasında ise ulusal hukuki çerçeve ele alınacaktır. Daha sonra ise Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun terörizmin finansmanına ilişkin kararları analiz edilecek ve bu yolla terörizmin finansmanı suçuna ilişkin yargısal standartlar ortaya konulacaktır. Sonuç kısmındaysa, söz konusu standartlar uluslararası standartlar ışığında bir değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Terörizmin Finansmanı, Yargısal Standartlar, Yargıtay Ceza Genel Kurulu.

FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING

Ifedapo Francis Awolowo

POTAB International Research, 1st Floor Charter House, Akobo Ibadan, Nigeria

Abstract:

The unrelenting series of embarrassing audit failures should stimulate a paradigm shift in accounting. And in this age of information revolution, there is need for a constant improvement on the products or services one offers to the market in order to be relevant. This study explores the perceptions of external auditors, forensic accountants and accounting academics on whether a paradigm shift to forensic accounting can reduce financial statement frauds. Through Neo-empiricism/inductive analytical approach, findings reveal that a paradigm shift to forensic accounting might be the right step in the right direction in order to increase the chances of fraud prevention and detection in the financial statement. This research has implication on accounting education on the need to incorporate forensic accounting into present day accounting curriculum. Accounting professional bodies, accounting standard setters and accounting firms all have roles to play in incorporating forensic accounting education into accounting curriculum. Particularly, there is need to alter the ISA 240 to make the prevention and detection of frauds the responsibilities of bot those charged with the management and governance of companies and statutory auditors.

Keywords: Financial statement fraud, forensic accounting, fraud prevention and detection, auditing, audit expectation gap, corporate governance.

KNOWLEDGE MANAGEMENT APPLIED TO FORENSIC SCIENCES

Norma Rodrigues Gomes

Brazilian Federal Police, Brasília-DF, Brazil

Abstract:

This paper presents initiatives of Knowledge Management (KM) applied to Forensic Sciences field, especially developed at the Forensic Science Institute of the Brazilian Federal Police. Successful projects, related to knowledge sharing, drugs analysis and environmental crimes, are reported in the KM perspective. The described results are related to: a) the importance of having an information repository, like a digital library, in such a multidisciplinary organization; b) the fight against drug dealing and environmental crimes, enabling the possibility to map the evolution of crimes, drug trafficking flows, and the advance of deforestation in Amazon rain forest. Perspectives of new KM projects under development and studies are also presented, tracing an evolution line of the KM view at the Forensic Science Institute.

Keywords: Business Intelligence, Digital Library, Forensic Science, Knowledge Management

INEFFICIENCY OF DATA STORING IN PHYSICAL MEMORY

Kamaruddin Malik Mohamad, Sapiee Haji Jamel, Mustafa Mat Deris

Faculty of Information Technology and Multimedia, University of Tun Hussein Onn Malaysia, 806400 Parit Raja, Batu Pahat, Johor, Malaysia

Abstract:

Memory forensic is important in digital investigation. The forensic is based on the data stored in physical memory that involve memory management and processing time. However, the current forensic tools do not consider the efficiency in terms of storage management and the processing time. This paper shows the high redundancy of data found in the physical memory that cause inefficiency in processing time and memory management. The experiment is done using Borland C compiler on Windows XP with 512 MB of physical memory.

Keywords: Digital Evidence, Memory Forensics.

DIRECTING THE FORENSIC INVESTIGATION OF A CATASTROPHIC STRUCTURE COLLAPSE: THE JACKSONVILLE PARKING GARAGE COLLAPSE

W. C. Bracken

Bracken Engineering, Inc., Tampa

Abstract:

This paper discusses the forensic investigation of a fatality-involved catastrophic structure collapse and the special challenges faced when tasked with directing such an effort. While this paper discusses the investigation's findings and the outcome of the event; this paper's primary focus is on the challenges faced directing a forensic investigation that requires coordinating with governmental oversight while also having to accommodate multiple parties' investigative teams. In particular the challenges discussed within this paper included maintaining on-site safety and operations while accommodating outside investigator's interests. In addition this paper discusses unique challenges that one may face such as what to do about unethical conduct of interested party's investigative teams, "off the record" sharing of information, and clandestinely transmitted evidence.

Keywords: Catastrophic structure collapse, collapse investigation, Jacksonville parking garage collapse, forensic investigation.

TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE

Lilian Noronha Nassif

Public Ministry of Minas Gerais. Brazil University of Minas Gerais State, Brazil

Abstract:

Cybercrime investigation demands an appropriated evidence collection mechanism. If the investigator does not acquire digital proofs in a forensic sound, some important information can be lost, and judges can discard case evidence because the acquisition was inadequate. The correct digital forensic seizing involves preparation of professionals from fields of law, police, and computer science. This paper presents important challenges faced during evidence collection in different perspectives of places. The crime scene can be virtual or real, and technical obstacles and privacy concerns must be considered. All pointed challenges here highlight the precautions to be taken in the digital evidence collection and the suggested procedures contribute to the best practices in the digital forensics field.

Keywords: Digital evidence, digital forensic processes and procedures, mobile forensics, cloud forensics.

PATHOLOGICAL TRUTH: THE USE OF FORENSIC SCIENCE IN KENYA'S CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

Peter Ndichu Muriuki

Chair of the Dept. of Criminology and Social Work, Masinde Muliro University of Science and Technology, Kakamega, Kenya

Abstract:

Assassination of politicians, school mass murders, purported suicides, aircraft crash, mass shootings by police, sinking of sea ferries, mysterious car accidents, mass fire deaths and horrificterror attacks are some of the cases that bring forth scientific and legal conflicts. Questions about truth, justice and human rights are raised by both victims and perpetrators/offenders as they seek to understand why and how it happened to them. This kind of questioning manifests itself in medical-criminological-legalpsychological and scientific realms. An agreement towards truthinvestigations for possible legal-political-psychological transitory issues such as prosecution, victim-offender mediation, healing, reconciliation, amnesty, reparation, restitution, and policy formulations is seen as one way of transforming these conflicts. Forensic scientists and pathologists in particular have formed professional groups where the complexities between legal truth and scientific truth are dramatized and elucidated within the anatomy of courtrooms. This paper focuses on how pathological truth and legal truth interact with each other in Kenya's criminal justice system.

Keywords: Forensic pathology, forensic science, pathological truth, truth investigations.

A HEURISTICS APPROACH FOR FAST DETECTING SUSPICIOUS MONEY LAUNDERING CASES IN AN INVESTMENT BANK

Nhien-An Le-Khac, Sammer Markos, M-Tahar Kechadi

University College Dublin, Ireland

Abstract:

Today, money laundering (ML) poses a serious threat not only to financial institutions but also to the nation. This criminal activity is becoming more and more sophisticated and seems to have moved from the cliché of drug trafficking to financing terrorism and surely not forgetting personal gain. Most international financial institutions have been implementing anti-money laundering solutions (AML) to fight investment fraud. However, traditional investigative techniques consume numerous man-hours. Recently, data mining approaches have been developed and are considered as well-suited techniques for detecting ML activities. Within the scope of a collaboration project for the purpose of developing a new solution for the AML Units in an international investment bank, we proposed a data mining-based solution for AML. In this paper, we present a heuristics approach to improve the performance for this solution. We also show some preliminary results associated with this method on analysing transaction datasets.

Keywords: data mining, anti money laundering, clustering, heuristics.

ARMED GROUPS AND INTRA STATE CONFLICT: A STUDY ON THE EGYPTIAN CASE

Ghzlan Mahmoud Abdel Aziz

6th of October Unversitiy – Egypt

Abstract:

This case study aims to identify the intrastate conflicts between the nation state and armed groups. Nowadays, most wars weaken states against armed groups. Thus, it is very important to negotiate with such groups in order to reinforce the law for the protection of victims. These armed groups are the cause of conflicts and they are related with many of humanitarian issues that result out of conflicts. In this age of rivalry; terrorists, insurgents, or transnational criminal parties have surfaced to the top as a reaction to these armed groups in an effort to set up a new world order. Moreover, the intra state conflicts became increasingly treacherous than the interstate conflicts, particularly when nation state systems deal with armed groups which try to influence the state. The unexpected upraising of the Arab Spring during 2011 in parts of the Middle East and North Africa formed various patterns of conflicts. The events of the Arab Spring resulted in current and long term change across the region. Significant modifications in the level, strength and period of armed conflict around the world have been made. Egypt was in the center of these events. It has fought back the armed groups under the name of terrorism and spread common disorder and violence among civilians. On this note, this study focuses on the problem of the transformation in the methods of organized violence within one state rather than between two state or more and analyzes the objectives, strategies, and internal composition of armed groups and the environments that foster them, with a focus on the Egyptian case.

Keywords: Armed groups, conflicts, Egyptian armed forces, intrastate conflicts.

THE USE OF ONTOLOGY FRAMEWORK FOR AUTOMATION DIGITAL FORENSICS INVESTIGATION

Ahmad Luthfi

Islamic University of Indonesia, Yogyakarta, Indonesia

Abstract:

One of the main goals of a computer forensic analyst is to determine the cause and effect of the acquisition of a digital evidence in order to obtain relevant information on the case is being handled. In order to get fast and accurate results, this paper will discuss the approach known as Ontology Framework. This model uses a structured hierarchy of layers that create connectivity between the variant and searching investigation of activity that a computer forensic analysis activities can be carried out automatically. There are two main layers are used, namely Analysis Tools and Operating System. By using the concept of Ontology, the second layer is automatically designed to help investigator to perform the acquisition of digital evidence. The methodology of automation approach of this research is by utilizing Forward Chaining where the system will perform a search against investigative steps and atomically structured in accordance with the rules of the Ontology.

Keywords: Ontology, Framework, Automation, Forensics.

RELATIONSHIP BETWEEN CRIMINAL BEHAVIOR AND MENTAL ILLNESS IN TEENAGERS

A. Chirita, L. Alexandru, D. Marcoci, C. Ene-Draghici

Department of Behavioral Sciences, University of Medicine and Pharmacy of Craiova, 200349 Craiova, Romania

Abstract:

Minor law breaking seems more and more to be a part of adolescence behavior. An important risk factor which seems to influence delinquency appears to be the socio-economic one. According to Romanian statistics, during the first six months of 2012, 1,378 minors have committed various crimes, the most common being theft, sexual offenses and violent assaults. Drug-related offenses did not reach the gravity of those from high income countries of the European Union, but have a continuous upward during the last years. The aim of our research was to examine whether delinquency in adolescence is correlated to mental disorders or socio-economic and familial factors. Forensic psychiatric expertise was performed to 79 adolescents who committed offenses between 01 January 2012 and 31 December 2012. Teenagers, with ages between 12 and 17, were examined by day hospitalization in the University Clinic of Psychiatry Craiova.

Keywords: Adolescents, criminal behavior, mental illness.

CRIMINAL LAW INSTRUMENTS TO COUNTER CORPORATE CRIMES IN POLAND

Dorota Habrat

Faculty of Law and Administration, University of Rzeszow, st. Grunwaldzka 13; 35-068 Rzeszow, Poland

Abstract:

The aim of study was to analyze the functioning the new model of criminal corporate responsibility in Poland. The need to introduce into the Polish legal system liability of corporate (collective entities) has resulted, among others, from the Polish Republic's international commitments, in particular related to membership in the European Union. The study showed that responsibility of collective entities under the Act has a criminal nature. The main question concerns the ability of the collective entity to be brought to guilt under criminal law sense. Polish criminal law knows only the responsibility of individual persons. So far, guilt as a personal feature of action, based on the ability of the offender to feel in his psyche, could be considered only in relation to the individual person, while the said Act destroyed this conviction. Guilt of collective entity must be proven under at least one of the three possible forms: the guilt in the selection or supervision and so called organizational guilt. In addition, research in article has resolved the issue how the principle of proportionality in relation to criminal measures in response of collective entities should be considered. It should be remembered that the legal subjectivity of collective entities, including their rights and freedoms, is an emanation of the rights and freedoms of individual persons which create collective entities and through these entities implement their rights and freedoms. The whole study was proved that the adopted Act largely reflects the international legal regulations but also contains the unknown and original legislative solutions.

Keywords: Criminal corporate responsibility, Polish criminal law.

SEXUAL AND GENDER BASED CRIMES IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW: MOVING FORWARDS OR BACKWARDS?

Khadija Ali

human rights lawyer based in Pakistan with a special focus on legal advocacy to prevent and address gender based violence – Pakistan

Abstract:

Prosecution of sexual violence in international criminal law requires not only an understanding of the mechanisms employed to prosecute sexual violence but also a critical analysis of the factors facilitating perpetuation of such crimes in armed conflicts. The extrapolations laid out in this essay delve into the jurisprudence of international criminal law pertaining to sexual and gender based violence followed by the core question of this essay – has the entrenchment of sexual violence as international crimes in the Rome Statute been successful to address such violence in armed conflicts?

Keywords: Conflict, Gender, International Criminal Law Sexual Violence.

THE NATURE OF ORIGIN OF NEW CRIMINAL OCCURRENCES IN GJAKOVA REGION: CULTURAL AND CRIMINOLOGICAL "INTERSECTION" IN 1999-2009

Bekim Avdiaj

European University of Tirana, Bulevardi "GjergjFishta", Albania

Abstract:

The transition period of Kosovo society brought fundamental changes in all the spheres of organizing life. This was the period when also in the cultural tradition the biggest movement and an emerging from 'isolation' or from the 'shell' occurred. Transformation of the traditional and embracing of the modern began here. The same was experienced and is currently being experienced also by Gjakova and its surrounding which is historically renowned for its great tradition and culture. The population of this region is actually facing a transition from the traditional system into the modern one and quite often with huge leaps. These 'movements' or 'evolutions' of the society of this region, besides the numerous positive things it 'harvested', also brought things that do not at all correspond with their tradition as well as new criminal occurrences which in the past were not present in this area. Furthermore, some of the 'new' behaviors that are embraced from other 'cultures' and 'civilizations', and which are often exceeded, are quite perturbing. The security situation is also worrying, particularly following the appearance of some new criminal occurrences. Therefore, with this research paper we will strive to analyze the new cultural "intersections" as well as the nature of the origin of some new very worrying criminal occurrences. We will present there also some factors inciting into these occurrences, which were confessed by the persons involved in these criminal occurrences and who come from this very region.

Keywords: Crime, culture, Gjakova region, occurrence.

YAPAY ZEKANIN CEZA YARGILAMASINDA KULLANILMASI VE BUNUN CEZA MUHAKEMESİ İLKELERİ ÜZERİNDE OLASI ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye ÖZENBAŞ BOYDAĞ [1], Öğr. Gör. Mümin GÜNGÖR [2]

[1] Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Ana Bilim Dalı,

[2] Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Adalet Programı, Hukuk Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-4731-2605.

ÖZET

Yapay zekânın uygulama alanı her geçen gün artmaktadır. Bu durumlarda yapay zekânın hukuki bakımdan rolünün tespit edilmesi, ceza hukukunun bu role bakışının ele alınması çok önemlidir. Bu çalışmanın konusu, yapay zekanın ceza yargılamasında kullanılması ve bunun ceza muhakemesi ilkeleri üzerinde olası etkileridir. Yapay zekanın ceza muhakemesinde ne şekilde kullanılabileceği ve bu durumun ceza muhakemesi ilkeleri üzerine oluşturabileceği etkiler inceleme konusunu teşkil edecektir. Ceza muhakemesinde soruşturma evresinde delil elde etmede; kovuşturma evresinde ise delillerin değerlendirilmesinde olduğu gibi ceza muhakemesinde yapay zeka teknolojilerinin çeşitli amaçlarla kullanıldığı gözlenmektedir. Esasında yapay zeka teknolojilerinin getirilmesiyle birlikte ceza muhakemesi ve suçun ispatı sürecinde yapay zekanın kullanılması olasılığı da değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bir ceza davasında delil toplamada yapay zeka kullanmak durumlarında olduğu gibi yapay zeka teknolojilerinin kullanılmasının ceza muhakemesi ilkeleri üzerinde olası sorunlar yaratması da mümkündür. Örneğin delillerin yapay zekayla değerlendirilmesinin, ceza yargılamasında delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesine aykırı olabileceği söylenebilir. Yapay zekanın ceza muhakemesi sürecine dahil edilmesi siber güvenlik meselesinin de önemini artırmaktadır. Benzer şekilde yapay zekanın ceza muhakemesinde kullanılması olumlu yanlarının yanında insan hakları ihlallerine de neden olabilmektedir. Çalışmada konu, ceza ve ceza muhakemesi hukuku bilgileri temelinde yapay zeka teknolojisinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) çerçevesinde ele alınmak suretiyle doktrindeki görüşler de değerlendirilerek ele alınacaktır. Çalışmanın pratik önemi ise ceza yargılamasında yapay zeka teknolojilerinin kullanılması ile ilgili olarak geliştirilecek mevzuat bakımından yapay zekanın ceza muhakemesi sistemine oluşturabileceği katkılar yanında olumsuz yanlarını mevzuat yapıcılar da dahil olmak üzere doktrinle paylaşma ve mevzuat geliştirme çalışmalarında bu tespitlerin kullanılabilmesine imkan sağlama noktasındadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Ceza Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ceza Yargılaması, Ceza Muhakemesi İlkeleri.

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND ITS POSSIBLE EFFECTS ON THE PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURE

ABSTRACT

The application area of artificial intelligence is increasing day by day. In these cases, it is very important to determine the legal role of artificial intelligence and to address the perspective of criminal law on this role. The subject of this study is the use of artificial intelligence in criminal proceedings and its possible effects on the principles of criminal procedure. How artificial intelligence can be used in criminal procedure and its effects on the principles of criminal procedure will be the subject of investigation. In obtaining evidence during the investigation phase in criminal procedure; In the prosecution phase, it is observed that artificial intelligence technologies are used for various purposes in criminal proceedings, as in the evaluation of evidence. In fact, with the introduction of artificial intelligence technologies, the possibility of using artificial intelligence in the criminal procedure and proof of crime process is also evaluated. However, it is also possible that the use of artificial intelligence technologies may create potential problems with the principles of criminal procedure, as in the case of using artificial intelligence in collecting evidence in a criminal case. For example, it can be said that the evaluation of evidence with artificial intelligence may be contrary to the principle of free evaluation of evidence in criminal proceedings. The inclusion of artificial intelligence in the criminal procedure also increases the importance of the issue of cyber security. Similarly, the use of artificial intelligence in criminal procedure can cause human rights violations as well as its positive aspects. In the study, based on criminal and criminal procedure law information, artificial intelligence technology will be discussed by considering the Turkish Penal Code (TCK) legislation No. 5237 and the Criminal Procedure Code (CMK) legislation No. 5271 by evaluating the opinions on the subject doctrine. The practical importance of the study is in terms of the contribution of artificial intelligence to the criminal procedure system in terms of the legislation to be developed regarding the use of artificial intelligence technologies in criminal proceedings, as well as sharing its negative aspects with the doctrine, including the legislation makers, and enabling these determinations to be used in legislation development studies.

Keywords: Artificial Intelligence, Criminal Law, Criminal Procedure Law, Criminal Procedure, Principles of Criminal Procedure.

1. YAPAY ZEKAYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER VE GENEL OLARAK YAPAY ZEKANIN ETKİLERİ

Zekâ denildiğinde akla ilk olarak düşünebilen, kavrayabilen, olaylar arasında ilişki kurabilen insan zekâsı gelmektedir. Zekâ (us), soyut bir kavram olup çok sayıda farklı yeteneğin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Tüm bu yetenekler, "*zeka yapısı*" olarak adlandırılan teoriye göre işlemler, bilgi türleri ve ürünler olmak üzere üç farklı parametrede tanımlanmaktadır. İşlemler; kavrama, bellek, değerlendirme, yaratıcılık, mantık yürütme; bilgi türleri; şekilsel bilgi, sembolik bilgi, semantik bilgi, davranışsal bilgi; ürünler ise sistemler, ilişkiler ve sınıflar olarak ifade edilmektedir[1]. İnsanın hayata geçirmeye çalıştığı en önemli hedeflerinden birisi de yukarıda ifade edilen zekanın yapay olarak ortaya konmasıdır. Bu noktada 1956 yılındaki Dartmouth Konferansı ile yapay zekâ terimi ilk defa kullanılmış ve tüm zamanların en karmaşık, en gizemli, en heyecanlı ve en riskli projesi olarak nitelendirilmiştir. Yapay zekâların tarihi günümüz bilgisayarlarının tarihiyle paraleldir; nitekim bilgisayarlar yapay zekâların geliştirilmesinin ilk adımıdır[2].

Yapay zekanın tanımına bakacak olduğumuzda farklı birçok tanımlamanın yapıldığını görebiliriz. İlk olarak yapay zeka, insan zekasını taklit ederek elde ettiği verilerle yinelemeli olarak kendisini geliştirme niteliklerine sahip sistemler veya makineler olarak ifade edilmektedir[3]. Bir başka deyişle yapay zeka söz konusu robot ya da bilgisayar sistemlerinin insan zekasına özgü davranışları taklit etme yeteneği olarak da tarif edilmektedir[4]. Yapay zeka; genellikle insana özgü nitelikler olduğu kabul edilen, görme, konuşma, karar verme ve diller arasında çeviri gibi insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilen, akıl yürütme, anlam çıkartma, genelleme ve geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi yüksek zihinsel süreçlere ilişkin görevleri yerine getirme yeteneği bulunan varlık olarak da ifade edilmektedir[5]. Yapay zeka; yazılım, programlanma gibi bilimsel ve teknolojik teknikler kullanılmak suretiyle en başta insan hayatını kolaylaştırmak adına her alanda faaliyette bulunabilecek, insana yardımcı

[1]Çoşkun, F. ve Gülleroğlu, H., Geçmişten Günümüze Yapay Zekanın Gelişimi ve Eğitim Alanında Kullanılması. Ankara Universitesi Egitim Bilimleri Fakultesi Dergisi, 54(3), 2021, ss.947-966(s.950-951.).
[2] Russell S.J. ve Norvig P., Artificial Intelligence: A Modern Approach, 3.Baskı, Prentice Hall Yayınevi, New Jersey, 2010, s.6
[3] Bostrom N., Super Intelligence, 1.Baskı, Oxford University Press, Lavis, 2014, s.23.
[4] Bostrom, 2014, s.23.
[5] Yapay zeka sistemleri insan zekası ile ilişkili planlama, öğrenme, akıl yürütme, problem çözme, bilgi temsili, algılama, hareket ve manipülasyon ve daha az ölçüde sosyal zeka ve yaratıcılık gibi davranışları gösterebilir. Russell ve Norvig, 2010, s.8.

olabilecek zeki (akılcı) hareket edebilen ve en nihayetinde ise insana özgü düşünebilme, hareket edebilme, bilinç sahibi olabilme gibi yeteneklerin verilmek istendiği, yaratıcısının insan olduğu varlık olarak da belirtilmektedir[6].

İçinde bulunduğumuz teknoloji ve internet çağında gelişim ve değişim gittikçe hızlanarak devam etmektedir. Bu gelişimlerin odak noktasında olan yapay zekâ, yalnızca robotlar şeklinde değil; akıllı asistanlar, uygulamalar ve algoritmalar gibi farklı görünüş şekilleri ile hayatımızda giderek yer edinmektedir. Özellikle son yıllarda makine öğrenmesinde yapay sinir ağları, derin öğrenme tekniklerinin ve diğer teknolojilerin gittikçe gelişmesi sayesinde insan zekâsını taklit etmenin yanı sıra, öğrenebilen ve kendini geliştirebilen yapay zekâ algoritmaları yaygınlaşmaya başlamıştır[7]. Yine internet teknolojilerinin gelişmesi, bilgisayarların işlem gücünün artması ve bulut bilişim ile milyonlarca verinin depolanabilmesi imkânlarıyla günümüzde tıp, hukuk, mühendislik, sağlık, savunma, ticaret, güvenlik gibi birçok alanda yapay zeka çalışmaları hızlı bir şekilde artmakta ve bu alanlara önemli etkileri bulunmaktadır. Yapay zekanın kullanımının etkileri hayatın birçok farklı alanında gözlemlenmektedir. Yapay zekanın olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkileri de karşımıza çıkabilecektir[8].

Yapay zekanın, yaşam koşullarını ve sağlığı iyileştirebilmesi, hastalık ve yoksulluğun bitirilebilmesi, adaletin hızlı ve etkili sağlanabilmesi, adaletin kolaylaştırabilmesi, zenginlik yaratabilmesi, kamu güvenliğinin desteklenebilmesi, uzay faaliyetlerinin yürütülebilmesi, insanın ırkının yayılabilmesi, insan faaliyetlerinin çevre ve iklim üzerindeki etkisini azaltabilmesi gibi birçok olumlu etkisi söz konusudur. Aynı şekilde yapay zeka araştırma verilerini benzeri görülmemiş bir ölçekte analiz ederek, yaşamın her alanında fayda sağlayabilecek yeni bilimsel görüşler yaratarak yeni görevleri de kolaylaştırabilecektir. Yani yapay zeka insanların işlerini daha hızlı ve daha iyi yapmalarına yardımcı olan ve bu sayede birçok fayda da sağlayabilecek olan teknolojik bir gelişimdir. Ancak bunun yanı sıra yapay zekanın algoritmik önyargılar, ayrımcılık, nefret söylemleri, cinsiyetçi davranışlar, örneğin erkeklere kadınlardan daha yüksek kredi limitleri vermek gibi öne çıkan olası pek çok olumsuz etkileri de söz konusu olabilecektir[9].

---

[6] Tegmark M., Life 3.0Being Human in the Age of Artificial Intelligence, Alfred A. Knoph Yayınevi, New York, 2017, s.20.
[7] Lenzen M., Künstliche Intelligenz – was sie kann & was uns erwartet, 2. Baskı, C.H.Beck, München, 2018, s.17; Bak B., *Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 9(35), 2018, s.213.
[8] Bak, 2018, s.13-14.
[9] Stahl Bernd C., Artificial Intelligence for a Better Future, Springer Yayınevi, Cham, 2021, s.3-4.

Yapay zeka ve hukuk, son yılların en güncel ve önemli konuları arasında gelmektedir. Yapay zekalı varlıkların kullanılması; anayasa hukuku, ceza hukuku, medeni hukuk alanlarında ve haksız fiil, tüketicinin korunması ve mahremiyet gibi konularda hukuk sistemi üzerinde çeşitli etkiler yaratacaktır. Gün geçtikçe gelişen ve önemli yetenekler kazanan yapay zekanın akıbetinin ne olacağı, kişilik kazanıp kazanmayacağı ve ortaya çıkardığı zararlardan hukuki veya cezai olarak kimin sorumlu olacağı ya da kendisine sorumluluk yüklenip yüklenemeyeceği önemli problemlerdendir. Başka bir ifadeyle yapay zekânın hukuki statüsü, hukuki veya cezai sorumluluğu, yapay zekâ ve fikri mülkiyet ilişkisi, muhakeme hukuku konuları, yapay zeka ile bağlantılı olarak hukuk alanında ortaya çıkan etkilerin yarattığı tartışmalardan bazılarıdır[10]. Bu çalışmada, yapay zekanın ceza yargılamalarında kullanılmasının etkileri ve bunun ceza muhakemesi hukuku ilkeleri üzerindeki etkilerinin ele alınması hedeflenmiştir.

2. YAPAY ZEKANIN CEZA YARGILAMASINDA KULLANILMASININ CEZA MUHAKEMESİ İLKELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2.1. YAPAY ZEKANIN CEZA YARGILAMASINDA KULLANILMASI

2.1.1. Genel Olarak

Yapay zeka teknolojisi ile birlikte ceza muhakemesi önemli gelişmeler yaşanabilecektir. Hem adaleti sağlamak hem de verimlilik arayışı ile ülkeler muhakeme aşamasında giderek artan şekilde otomatik karar verme araçlarını kullanmaktadırlar[11]. Ceza muhakemesi bakımından yapay zeka uygulamaları kolluk faaliyetlerinde ve yargılamada kullanılabilmektedir. Yapay zekanın kullanılması ceza muhakemesini ve ilkelerini önemli ölçüde etkileyecektir. Bu etki olumlu ve olumsuz şekilde olabilecektir. Yapay zeka, suçu önlemeye yardımcı olabilecek, tahmine dayalı polislik[12]; muazzam veri işleme kapasitesi sayesinde, davranışını tahmin etmek için öznenin profilini çıkarmak suretiyle suç riski değerlendirme; yargıcın bir tür ikamesi veya en azından rehberliği yoluyla cezai ihtilafı çözmek için karar verme algoritmalarının kullanılması gibi faaliyetler icra edebilecektir[13]. Yine yapay zekanın CMK.m.75 vd. düzenlenen beden muayenesi ve vücuttan örnek alınması, DNA analizi, fizik kimliğin tespiti,

[10] Özdemir, N. ve Polat D., Anayasal İlkeler Işığında Yapay Zekâ Teknolojileri: Avukatlık Bağlamında Bir Değerlendirme, Türkiye Barolar Birliği, Sayı 166, 2023, ss.221-242(s.221).
[11] Yüzer Eltimur, D. İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Yapay Zekâ Uygulamaları, AkdHFD Aralık 2022, C. 12 S. 2 s. 578.
[12] Kaufmann M. Egbert S. ve Leese M., Predictive policing and the politics of patterns, British Journal of Criminology, 59(3), 2019, s.674-692; Vestby A. ve Vestby J., Machine learning and the police: asking the right questions Policing, A Journal of Policy and Practice. 15(1), 2021, ss.44-58; Joh E., Policing Police Robots, UCLA Law Review, 2016, ss.516-544.
[13] Gless S. ve Weigend T., Intelligente Agenten und das Strafrech, De Gruyter. ZSTW, 126(3), 2014, ss.561–591; Beck S., Intelligent agents and criminal law - Negligence, diffusion of liability and electronic personhood, Robotics and Autonomous Systems,2016, s.119.

otopsi ve CMK.m.135 vd. düzenlenen iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi, teknik araçla izleme ile birlikte kullanılması önemli birçok olumlu katkıyı sağlayacak ve gerçeğe daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşılmasına imkan verebilecektir. Yapay zekânın kullanıldığı bu delil araçları ile etkin, etkili ve gerçeğe daha yakın bir ceza muhakemesi süreci sağlanabilecektir[14]. Ceza adalet sisteminde yapay zeka teknolojisinden faydalanılması usul ekonomisi açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yargılama süreci maliyetlerinin ve dava yükünün azalmasını sağlar. Aynı zamanda yargılamanın hızlı sonuçlanması ile makul sürede yargılanma hakkı bakımından da olumlu bir etki elde edilecektir.

Bununla birlikte, yapay zekanın ceza yargılamasında kullanılması; ayrımcılığa uğramama hakkı, kişisel verilerin ve özel hayatın korunması hakkı, ifade özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı gibi temel hakları ihlal etmesi gibi olumsuz etkileri de ortaya çıkabilecektir. Yüz tanıma teknolojileri, tahmine dayalı polislik araçları ve birinin yeniden suç işleme riskini değerlendirmeye yönelik araçlar, önyargı ve ayrımcılık yapma riskinin artması göz önüne alındığında önemli belirsizliklere ve kaygılara yol açmaktadır[15]. Yapay zeka, siber saldırıların hem vektörü hem de hedefi olabildiğinden ve suçlular tarafından kötü amaçlarla kötüye kullanılabildiğinden önemli, ağır güvenlik riskleri de oluşturabilecektir[16].

Gelecekte hukuk sistemlerinin yapay zekâ teknolojisi üzerine inşa edilmesi ve hukuk alanındaki ihtiyaçların bu sayede karşılanması kaçınılmaz olacaktır. Sadece delil toplanması ve değerlendirilmesi aşamasında değil, yargılamanın yapılması ve hüküm kurulması aşamalarında da yapay zekânın kullanılması söz konusu olacaktır. Dolayısıyla iddia, savuma ve yargılama faaliyetlerinden teşekkül eden ceza muhakemesinde yapay zekanın her bir faaliyet alanı için ayrı bir etkisi bulunacaktır. Aşağıda sırasıyla bu makamlarda yapay zekanın icra edebileceği rollere kısaca değinilecektir.

2.1.2. İddia Faaliyeti Açısından Yapay Zeka

İddia faaliyetinde savcılık ve savcının yardımcısı adli kolluk bulunmaktadır. Özellikle adli kolluk faaliyetlerinde yapay zeka teknolojisinden yararlanmaya yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Bu noktada örneğin, olay yerinin incelenmesi bakımından olay yerinin ileride doğru şekilde hatırlanmasını sağlayan 3D lazer tarayıcıları geliştirilmiştir. Bu tarayıcılarla adli kolluk güçleri olay yerini fiziksel olarak ziyaret etmeden, olayın iz ve delilerini ortadan kaldırdıktan

[14] İçer, Z. ve Buluz, B., Yapay Zekanın Ceza Muhakemesindeki Rolü ve Geleceği, 9. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali "Sanal Dünyada Adalet" Tebliğler (ed. Adem Sözüer), Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2022, ss.235-268.
[15] Yüzer Eltimur, 2022, s. 569.
[16] Müller M.F., Roboter und Recht, Aktuelle juristische Praxis, Sayı 5, 2017, ss.595-609(s.597 vd.)

sonra bile ihtiyaç duydukları kadar olay yerini inceleme fırsatını yakalamaktadır[17]. Aynı şekilde tahmine dayalı polislik ile suçlu hareketlerin işlenmeden tespit edilerek önlenmesi, bireysel ve toplumsal hak ve menfaatlerin korunmasını sağlayacaktır.

Hem tahmin teknolojisi hem de belge otomasyonu sistemlerinin kullanımı iddia makamının etkinliğini artıracak bu durum ceza yargılamasının amaçlarına ulaşmasında önemli bir rol oynayacaktır. Ceza adalet sisteminde suçlu ile suçsuzu ayrıt edebilecek hızlı ve etkili bir hazırlık mekanizmasının oluşturulması ise gereksiz dava açılmasının önüne geçecek ve dava açıldığında ise makul sürede yargılamanın sonlandırılmasında katkı sağlayacaktır[18].

2.1.3. Savunma Faaliyeti Açısından Yapay Zeka

Savunma faaliyeti, ceza muhakemesinin üç faaliyetinden bir diğeridir. Şüpheli sanık ve müdafi tarafından yürütülen bu faaliyet, iddianın geçersizliğini, yanlışlığını, eksikliğini ortaya koymak suretiyle hükmün oluşmasında yer almaktadır. Bu faaliyette avukatlık görevini etkin ve hızlı bir şekilde yapmak üzere oluşturulan programlar, tahmin teknolojisi ve hukuki analitik sağlayan yazılımlar bulunmaktadır[19]. Bu noktada günümüzde de örneklerine rastladığımız, avukatların görevlerini yerine getirmesine yardımcı olan programlar, özellikle avukatların duruşma günlerini not edebilmesi, randevuların oluşturulabilmesi, dava türlerinin tasnifinin, sistemdeki kaydın yapılabilmesi, dava dilekçelerinin hazırlanması, yasa değişikliklerin ve güncel yargı içtihatlarının takip edilmesi bakımından büyük kolaylık sağlamaktadır. Tahmin teknolojisine sahip yapay zeka ile ise, benzer uyuşmazlıklardaki yargı içtihatlarının tespit edilmesinin yanı sıra çeşitli bilgiler bu programdaki sistemlere işlemek suretiyle uyuşmazlığın muhtemel sonuçları hakkında hızlı ve kolay bir şekilde bilgi sahibi olabilmesi gibi işlevler yerine getirilmektedir[20].

2.1.4. Yargılama Faaliyeti Açısından Yapay Zeka

Ceza muhakemesinin diğer bir ayağı olan yargılama faaliyetinde de yapay zekanın kullanılması da mümkündür. Örneğin, yapay zeka, ispat faaliyeti ve hüküm verme sırasında

---

[17] Spiridonov, M., Artificial Intelligence Technologies in Criminal Procedural Proving. Journal of Digital Technologies and Law, 2023, ss.481-497; Rigano, C. Yapay Zekanın Ceza Adaleti Gereksinimlerinin Karşılanmasında Kullanılması, (Çev. Çirkinceli, B ve Ağırgöl. I.), Ceza Hukukunda Robot, Yapay Zeka ve Yeni Teknolojiler, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2021, s. 219.
[18] Spiridonov, 2023, s.485 vd.
[19] Khasianov A., Alimova I., Marchenko A., Nurhambetova G., Tutubalina E. ve Zuev D., Lawyer's Intellectual Tool for Analysis of Legal Documents in Russian. International Conference on Artificial Intelligence Applications and Innovations (IC-AIAI), 2018, ss.42-46
[20] Özdemir ve Polat, 2023, s.221.
Durum tespit yazılım üreticisi olan LawGeex tarafmdan yayınlanan bir aragtirma, yapay zekânın bazı anlaşmalardaki boşlukları ve diğer riskleri bulmada avukatlardan daha isabetli ve hızlı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmaya katılan avukatların beş sözleşmeyi gözden geçirmesi ortalama 92 dakika sürmüş ve değişiklik önerileri %85 oranında isabetli bulunmuştur. Buna karşılık, LawGeex yapay zeka yazılımın beş sözleşmeyi gözden geçirmesi 23 saniye sürmüş ve değişiklik önerileri %94 oranında isabetli bulunmuştur. Yüzer Eltimur, 2022, s. 579.

hakime yardımcı olabilecek bir takım işlevleri yerine getirebilecektir[21]. Belirli bir delilin toplanması, delilerin yorumlanması sanığın geçmişi ve suç işleme potansiyelinin tahlilinde, cezanın tespit ve bireyselleştirilmesinde yapay zeka, yargı makamlarına önemli katkılar sağlayarak yardımcı olabilecektir[22]. Bunun yanında delil değerlendirme araçlarından birisi olan bilirkişilikte olduğu gibi, yapay zeka da delillerin yorum ve değerlendirilmesinde hakime yardımcı olabilecektir. Mahkemeler yapay zekayı tekerrür olasılığı ile duruşma bekleyen, kefaletle serbest kalan ve koşullu salıverilmeden yararlananların kaçma ihtimallerini değerlendirmek için kullanabilirler[23]. Yapay zeka aynı zamanda cezanın bireyselleştirmesinde, kişinin bütün özelliklerini yazılım ve programlar vasıtalıyla tahlil etmek suretiyle hakime yol gösterebilecektir. Yapay zekanın, yargılama faaliyetinde karar mekanizmalarının oluşturulmasında kullanımının yaygınlaşması yargısal süreçleri hızlandıracak ve yargı makamlarının işini oldukça kolaylaştıracaktır. Yapay zekanın ceza muhakemesinde hakim robot olarak kullanılması da öngörülmektedir. Yani yapay zekanın kendisinin karar verici mercii olması ve suçlu hakkında hüküm vermesi de tartışılabilecektir[24].

2.2. YAPAY ZEKANIN CEZA MUHAKEMESİ İLKELERİ ÜZERİNDEKİ MUHTEMEL ETKİSİ

Ceza muhakemesi hukukuna hakim ilkeler; davasız yargılama olmaz ilkesi, ceza davasının kamusallığı ilkesi, maddi gerçeğin araştırılması ilkesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, doğrudanlık ilkesi, sözlülük-yazılılık ilkesi, aleniyet ilkesi, kamu davasının mecburiliği ilkesi, hukuk devleti-orantılılık ilkesi, insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesi, adil yargılanma ilkesi, bağımsız ve tarafsız hâkim ilkesi, özel hayatın gizliliği ilkesi, masumiyet ilkesi şeklinde ifade edilebilir[25]. Hak arama özgürlüğü, savunma hakkı, adil yargılanma hakkı ve ayrımcılık yasağı gibi birtakım hak ve ilkeler ceza muhakemesinde bir bütünü oluşturmaktadır.

Yapay zekanın ceza yargılamasında kullanılmasıyla birlikte yapay zeka ve ceza muhakemesi ilkeleri ile ilgili sorunlarla karşılaşılmaktadır. Ceza yargılamasında kullanılan yapay zekanın 2016 Microsoft Tay yapay zeka yazılımında yaşandığı üzere insanların ırk, etnik köken, milliyet, sosyo-ekonomik durumlarını gözeterek ayrımcı davranması, eşitsiz muamelede

[21] Ayrıntılı bilgi için bkz. Kabak Yüce E., Cezanın Belirlenmesinde Yapay Zeka Sistemlerinin Kullanımının Değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, C. 17, S. 48, Nisan 2022, s. 77-128.
[22] Yılmaz O. G., Yargı Uygulamasında Yapay Zekâ Kullanımı-Yapay Zekâ Hâkim Cübbesini Giyebilecek Mi?, Adalet Dergisi. Sayı 66, 2021, ss.379-415.
[23] Zavrsnik, A. (Çev. Akdağ, H.), Ceza Adaleti, Yapay Zeka Sistemleri ve İnsan Hakları. Ceza Hukukunda Robot, Yapay Zeka ve Yeni Teknolojiler (Ed. (İçel, K. Ünver Y.), Seçkin yayınevi, Ankara, 2021, s. 186.
[24] Hibbard, B., Super Intellıgent Machınes, 1.Baskı, Springer Yayınevi, New York, 2002, s.115.
[25] Gökcen A., Balcı M., Alşahin M. E. ve Çakır K., Ceza Muhakemesi Hukuku, 6.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s.114-137.

bulunması, önyargılı olması gibi durumlar ortaya çıkabilir. Başka bir ifadeyle yapay zeka ayrımcılığı yeniden tetikleyebilir ve hatta şiddetlendirebilir. Aynı zamanda yapay zekanın teknolojik engeller veya ticari sır gerekçesiyle sisteminin nasıl çalıştığının, kararları nasıl verdiğinin ve değerlendirmeyi nasıl yaptığının bilinmemesi yani şeffaflığının ve açıklığının olmaması da ceza muhakemesi ilkelerini ihlal edecektir. Zira bunlar, insanların hayatlarını ciddi şekilde etkileyebilecek, eşitliği tehdit edebilecek ve adil yargılanma hakkı dahil temel hakları ihlal edebilecek ciddi sorunlar ortaya çıkarabilecektir.

Aleniyet ilkesinin bir yansıması olarak yapay zekanın şeffaflığının yani nasıl çalıştığının ve karar verdiğinin bilinmesi önemlidir. Yapay zekanın çıktılarından etkilenen şüpheliler ve sanıkların yanı sıra genel kamuoyunun da yapay zekanın nasıl çalıştığını anlayabilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yapay zekanın kullanılmasında hesap verilebilirliğin her zaman sağlanması da önem taşımaktadır. Bunun için yapay zekanın her türlü işlemine karşı insanların itiraz etmesi için açık prosedürler ve düzeltme yollarının bulunması gerekmektedir. Aksi bir durum yani şeffaflığın sağlanmaması aleniyet ilkesinin ihlaline yol açacaktır. Ancak konuya dair uygulama örneklerine bakıldığında otomatik karar verme sistemlerinin basit şeffaflığa dahi sahip olmadıkları için, bağımsız gözetim ve denetiminin mümkün olmadığı görülmektedir[26].

Masumiyet karinesi ceza muhakemesi hukukunda, şüpheli ve sanık haklarını koruyan bir ilkedir[27]. Suç ile itham edilen kişilerin suçluluğu sabit olana kadar suçlu sayılmamasını ifade eden bu ilkenin temelinde lekelenmeme hakkı bulunmaktadır. Suçsuzluk yani masumiyet karinesi, sanığa mahkemelerin tarafsızlığı hususunda garanti veren, onun kusuru ispat edilmeden önce suçlu muamele görmesini önleyen bir ilkedir. Ceza muhakemesi hukukunun en önemli ilkelerinden biri şüpheden sanık yararlanır yani in dubio pro reo ilkesidir. Şayet ispat konusunda bir husus hakkında kesinlik mevcut değilse bu durumda sanık lehine karar verilmesi gerekmektedir. Ceza muhakemesinde amaçlanan maddi gerçeğin yani fiilin sanık tarafından işlenip işlenmediğinin tespitidir. Şüpheden sanığın yararlanması evrensel bir ceza hukuku ilkesi olup masuniyet karinesinin özel bir görünüş biçimidir[28]. Özellikle yapay zekanın suç riski değerlendirme aracı olması (tahmine dayalı polislik) örneğin bir suç işlenmeden önce insanların profilinin çıkarılarak bu verilerin doğrudan kolluk faaliyetlerinde kullanılması gibi durumlarda ceza yargılamasında suçluluğu kanıtlanana kadar masum sayılma hakkının (masumiyet

[26] Zavrsnik, 2021, s. 187.
[27] Ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmezer, S. Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler. Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul, 1998, s. 67-74; Feyzioğlu M. Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AÜHFD, 1999, C. 48, S. 1-4, s. 137-139.
[28] Gökcen ve diğerleri, 2022, s.126, 137-138.

karinesinin) ihlal edilmesine yol açacaktır. Kanunumuz bizatihi failin somut fiillerinden veya sabıka kayıtlarından yola çıkarak karakterinin veya kişiliğinin değerlendirilmesi gerektiğini belirtse bile, masum olduğu iddia edilen bir kişiye karşı tehlikeliliğe ilişkin öngörülü yargılarda bulunmak başta masum sayılma hakkı olmak üzere, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerini ihlale yol açacaktır.

Duruşmanın doğrudan doğruyalığı ilkesi; yargılamayı yürüten hakimin doğrudan doğruya delillerle temasa geçmesini ve olabildiğince olaya yakın delilleri kullanarak hükme ulaşmasını ifade eder[29]. Yargılama yapan hakim ile hüküm veren aynı hakim olmalıdır. Hakimin delillerin değerlendirilmesi yetkisini başkasına devretme yetkisi bulunmamaktadır. Doğrudanlık ilkesinin istinabe ve naiplik şeklinde istisnaları bulunabilmektedir[30]. Yapay zekanın delillerin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında, sanığın geçmişi ve suç işleme potansiyelinin tahlilinde, cezanın tespit ve bireyselleştirilmesinde ve hakim robot olarak kullanılması[31] doğrudanlık ilkesini ihlal edebilecektir.

Adil yargılanma ilkesi ile AİHS m. 6'daki güvenceleri içeren kurallara uygun, hile yapılmaksızın gerçekleştirilen bir muhakeme faaliyetidir[32]. Temelde adil yargılanma hakkı AİHS'nin 6. maddesinde sayılan unsurlardan ibaret olmayan genel bir haktır[33]. AİHS'nin 6. maddesine göre adil yargılanma hakkının; mahkemeye erişim hakkı, yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, kamuya açık (aleni) yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, hakkaniyete uygun olarak yargılanma hakkı, isnadı öğrenme hakkı, soru sorma ve tanık dinletme hakkı, tercümandan ücretsiz olarak yararlanma hakkı, savunma hazırlayabilmek için gerekli olan zaman ve kolaylıklara sahip olunması hakkı, kendini savunma ya da müdafiden yararlanma hakkı ve gerekli durumlarda maddi gücü bulunmuyorsa müdafiden ücretsiz yararlanma hakkını kapsamına aldığı görülmektedir[34]. Adil yargılanma için ceza yargılamasının iddia, savunma ve yargılama faaliyetlerinin bir bütün içerisinde hızlı, gerçeğe ulaşan, adaleti sağlayan ve kişi haklarına riayet ederek gerçekleştirilmesi gerekmektedir[35].

---

[29] Şahin, C., Göktürk N., Ceza Muhakemesi Hukuku II, 12. Baskı Ankara, Seçkin Yayınevi, 2022, s. 104.
[30] Gökcen ve diğerleri, 2022, s.134-136.
[31] Hibbard, 2022, s.115; Yılmaz, 2021, s.412 vd.
[32] Karakehya H. Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Arasındaki Yeri ve Ceza Muhakemesi Bağlamındaki Önemi, Ceza Hukuku Dergisi, Aralık 2007, S. 5, s. 187. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karakehya H. Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Savaş Yayınevi, 2008.
[33] Taner, F.G., Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, Ankara, Seçkin yayınevi, 2021, s. 38.
[34] Centel, N. Adil Yargılanma İlkesi ve Türk Hukukundaki Bazı Sorunlar, MÜHF-HAD, (2010) 16(1-2) 5; Gökcen ve diğerleri, 2022, s.120-121.
[35] Özdemir ve Polat, 2023, s.224.

Ceza adalet sisteminde yapay zekâ uygulamalarından faydalanılması, sayılan bu haklar üzerinde olumlu veya olumsuz birtakım etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Yapay zeka uygulamaları mahkemeye erişim hakkı bakımından olumlu bazı sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü yapay zekanın kullanılması yargılama süreci maliyetlerinin ve dava yükünün azaltılmasına yardımcı olur. Benzer şekilde, yargıçların kararlarını verirken yapay zekâ sistemlerinden yararlanması, yargılama sürecinin hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasını sağlayarak makul sürede yargılanma hakkı üzerinde de olumlu etki yaratacaktır. Hapis cezasının süresinin belirlenmesinde algoritmalardan yararlanılması ise yargıçların davalarda daha eşit bir yaklaşım sergileyebilmelerini sağlar. Yapay zekânın yaptığı analiz neticesinde davalar arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit ederek, kararın öngörülebilirliği ve belirlilik ilkesine katkı sunması da mümkündür[36].

Savunma faaliyetinde savunma hakkının tam, yeterli ve etkili olacak düzeyde kullanılması gerekmektedir. Bu aşamada yapay zekâlı robot avukatların yer alması ve gerekli donanıma sahip olmaması halinde adil yargılanma hakkı etkilenecektir. Aynı şekilde iddia faaliyetinde polis veya savcı robotların; yargılama faaliyetinde hakim robotun kullanılmasında da adil yargılanma hakkı etkilenecektir.

Yapay zeka algoritmalarının ticari sır olarak görülmesi durumunda algoritmaların şeffaflığı sağlanamaz ve tarafların kendilerini savunma hakları olumsuz yönde etkilenir. Benzer şekilde, hukuki yardım almaya gücü yetmeyen tarafa karşılık olarak, diğer tarafın avukatının yapay zekâ teknolojisinden yararlanarak bilgiye erişim açısından önemli bir avantaj elde etmesi söz konusu olabilir. Böyle bir durumda ise, silahların eşitliği ilkesinin zarar görme olasılığı bulunmaktadır[37].

Ancak savunmada avukat yapay zeka, iddia makamında savcı veya kolluk yapay zekadan öte hâkim yapay zekanın kullanılması oldukça hassas, çetrefilli ve ilkeler üzerinde çok önemli etkileri olabilecek bir konudur. Yargılamanın tamamen yapay zekâ yargıçlar tarafından gerçekleştirilmesinin ise doğal yargıç ilkesine zarar verebilmesi söz konusu olacaktır.

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yapay zeka, teknolojinin nefes kesici hızıyla ortaya çıkan gelişmelerden birisidir. Bu gelişme, toplumu, toplum hayatını ve toplum bilimlerini sahip olduğu önemli yetenekler dolayısıyla muazzam etkileme gücüne haizdir.

[36] Singil, N. Yapay zeka ve Ceza Hukuku, Public and Private International Law Bulletin, (2022) 42(1), s. 139.
[37] Singil, 2022, s. 140.

Yapay zekanın etkisinin olacağı alanlardan birisi de hukuktur. Hukuk alanında toplumsal problemlerin oluşmasının önlenmesinde, ortaya çıkan toplumsal uyuşmazlıkların çözülmesinde, toplumsal düzenin, barışın, güvenliğin, eşitliğin ve adaletin sağlanmasında yapay zekanın önemli olumlu etkileri bulunacaktır. Ancak aynı yapay zekanın toplumsal kaosa neden olabilme, toplumsal düzensizliğe, toplumsal çatışmalara, ayrımcılığa, eşitsizliğe, adaletsizliğe ve ırkın yok edilmesi riskine yol açabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Ceza muhakemesi; iddia, savunma ve yargılama ayaklarından oluşan yargılama faaliyeti bütünü olarak delil ve delil araçları kullanmak suretiyle hukuka uygun şekilde maddi gerçeğe ulaşmayı amaçlamaktadır. Yapay zekanın ceza muhakemesinin her aşamasında kullanılması mümkündür. Örneğin iddia faaliyetinde yapay zekanın kullanılması öngörücü polislik, polis robotlar veya delillere ulaşılması ya da delilerin işlenmesi şeklinde olabilir. Aynı şekilde savunma faaliyeti açısından yapay zekanın kullanılması avukat robotlar veya otonom dava takip yapay zekaları, dava değerlendirme veya hazırlama yapay zekaları ile de karşılaşabiliriz. En nihayetinde yargılama faaliyeti aşamasında da yapay zekadan delillerin değerlendirilmesi, cezanın bireyselleştirilmesi ya da son evre olarak karara verici hakim robot olarak istifade edilmesi söz konusu olabilir. Özetle yapay zeka; delillerin toplanması, tasnifi, değerlendirilmesi, yorumlanması, tercümanlık ve bilirkişilik faaliyetlerinin yerine getirilmesi, sanığın geçmişi ve ileride suç işleme potansiyelinin değerlendirilmesi suretiyle cezanın tespiti ve bireyselleştirilmesi gibi konularda yargılama makamlarına yardımcı olarak ispat ve hüküm verme faaliyetlerine önemli katkılar sağlayacaktır.

Kullanılan yapay zeka ceza muhakemesi sürecinin hızlanması, doğru ve gerçeğe yakın kararların oluşması ve toplumsal düzen ve barışın sağlanması gibi konularda önemli katkılar sağlayabilecektir. Ancak bu etkilerle birlikte aynı zamanda şüphelinin, sanığın ve mağdurun hakları ile ceza muhakemesi temel ilkeleri ihlal edecek olumsuz etkiler de oluşabilecektir. Örneğin gerekli teknik, yetenek ve programla tasarlanmayan tahmine dayalı polislik aracı yapay zekanın kullanılması durumunda kişinin masumiyet karinesi, eşitlik hakkı veya adil yargılanma hakkı ihlal edilebilecektir.

Yapay zekanın ceza muhakemesi sürecinde kullanılması kaçılmaz bir durumdur. Hatta yapay zeka kat edeceği ilerlemelerle ceza muhakemesi sürecinin baştan değişim ve dönüşümüne neden olabilecektir. Fakat tüm bunların arifesinde ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleri ile temel insan haklarının korunması ve muhafazasının sağlanması ayrı önem taşımaktadır.

Yapay zekanın düşünebilme, bilinçli olma, anlayabilme, muhakeme edebilme yeteneklerinin olmadığı veya kısıtlı bulunduğu dar yapay zekanın yaygın olduğu günümüzde, yapay zekanın yargıç olmasını düşünmek zordur. Zira ceza yargılamasında muhakemeye başvurmadan sabit bir prosedür olarak ve salt kanunlara, kurallara bağlı kalarak hareket etmek hatalı kararların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Başka bir ifadeyle yargılamanın muhakemesiz salt kanunla ilerlemesi gerçek dünya durumlarını kapsamak için yetersiz kalacaktır. Bunun önüne geçebilmek ve adil sonuçlara ulaşabilmek için yapay zekanın yasaların yanı sıra daha da önemli olan çok karmaşık davranışları öğrenmesi, duygu sahibi olabilmesi, muhakeme edebilmesi gerekmektedir. Yapay zeka davranışını yasalarla, kurallarla kısıtlamak yerine, onları birincil, doğuştan gelen duygulara sahip, insanı seven ve koruyan, ayrımcılık yapmayan şekilde programlamak gerekmektedir. Eğer bir yapay zeka tüm bunlara sahipse yani çatışan çıkarları ve bunlar hakkındaki yargıları, insani bir bakış açısından makul ve güvenli olarak tespit edebilecektir.

Bu noktada yukarıda ifade edilen ceza muhakemesi ilkelerine dair ihlallerin ve yapay zeka sorunlarının yaşanmaması ve yapay zekanın kişi haklarına riayet ederek ceza yargılanmasında kullanılması için, bu konuda alınacak önlemlerin devlet tarafından düzenli bir şekilde denetlenmesi ve takip edilmesi de gerekmektedir. Bunun için kolluk kuvvetleri ve ceza adaletinde tahmine dayalı, profil oluşturma ve risk değerlendirmesinin katı kurallara bağlanması ve bunlara riayet edilerek yapay zekanın kullanılması önem arz etmektedir. Aynı zamanda ceza muhakemesinin tüm süreçlerinde yapay zekanın önyargı riskine karşı bağımsız testler zorunlu olmalıdır. Bu tür önyargı testlerini mümkün kılmak için, ırk, etnik köken ve uyruğa göre ayrılmış veriler de dahil olmak üzere ceza adaletiyle ilgili veri toplama iyileştirilmelidir.

Yapay zekanın, kolluk kuvvetleri ve yargı alanında kullanılması durumunda temel haklara tam riayet edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Ceza yargılamasında kullanılan yapay zekanın susma hakkı, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, kanun önünde eşitlik, silahların eşitliği ilkesi ve etkili bir çözüm yolu ve adil yargılanma hakkı, insan onuru, ayrımcılık yapmama, hareket özgürlüğü, masumiyet karinesi ve savunma hakkı ilkelerine temel haklara tam olarak saygı göstermesi gerekir. Bunun için de yapay zekanın kullanılmasının katı kurallara bağlanması, gerekli önlem ve kontrollerin sağlanması gerekmektedir. Yapay zekanın güvenli, sağlam, emniyetli ve amaca uygun olması için yapay zekanın veri güvenliğinin, şeffaflığının ve hesap verebilirliğinin sağlanması; ayrımcılık yapmamaya, eşitsiz şekilde davranmamaya, önyargılı olmamaya yönelik

tasarlanması gerekmektedir. Böylece ceza muhakemesi ilkelerinin ve temel hak ihlallerin önüne geçilmesi mümkün olabilecek ve yapay zekadan yararlı bir şekilde istifade edilebilecektir.

KAYNAKÇA

Bak B., *Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 9(35), 2018.

Beck S., Intelligent agents and criminal law - Negligence, diffusion of liability and electronic personhood, Robotics and Autonomous Systems,2016.

Çoşkun, F. ve Gülleroğlu, H., Geçmişten Günümüze Yapay Zekanın Gelişimi ve Eğitim Alanında Kullanılması. Ankara Universitesi Egitim Bilimleri Fakultesi Dergisi, 54(3), 2021, ss.947-966.

Dönmezer, S. Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler. Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul, 1998, s. 67-74.

Erdoğan I., Yapay Zekâ ve Profilleme Teknolojilerinin Ceza Muhakemesinde Kişisel Veri İşlenmesine Etkileri, 1.Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2022.

Feyzioğlu M. Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AÜHFD, 1999, C. 48, S. 1-4, ss. 135-163.

Gless S. ve Weigend T., Intelligente Agenten und das Strafrech, De Gruyter. ZSTW, 126(3), 2014.

Gökcen A., Balcı M., Alşahin M. E. ve Çakır K., Ceza Muhakemesi Hukuku, 6.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.

Hibbard, B., Super Intellıgent Machınes, 1.Baskı, Springer Yayınevi, New York, 2002.

İçer, Z. ve Buluz, B., Yapay Zekanın Ceza Muhakemesindeki Rolü ve Geleceği, 9. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali "Sanal Dünyada Adalet" Tebliğler (ed. Adem Sözüer), Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2022.

Joh E., Policing Police Robots, UCLA Law Review, 2016.

Kabak Yüce E., Cezanın Belirlenmesinde Yapay Zeka Sistemlerinin Kullanımının Değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, C. 17, S. 48, Nisan 2022, s. 77-128.

Karakehya H. Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Arasındaki Yeri ve Ceza Muhakemesi Bağlamındaki Önemi, Ceza Hukuku Dergisi, Aralık 2007, S. 5, ss. 177-201.

Karakehya H. Adil yargılanma Hakkı Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Savaş Yayınevi, 2008.

Kaufmann M. Egbert S. ve Leese M., Predictive policing and the politics of patterns, British Journal of Criminology, 59(3), 2019.

Khasianov A., Alimova I., Marchenko A., Nurhambetova G., Tutubalina E. ve Zuev D., Lawyer's Intellectual Tool for Analysis of Legal Documents in Russian. International Conference on Artificial Intelligence Applications and Innovations (IC-AIAI), 2018.

Lenzen M., Künstliche Intelligenz – was sie kann & was uns erwartet, 2. Baskı, C.H.Beck, München, 2018.

Müller M.F., Roboter und Recht, Aktuelle juristische Praxis, Sayı 5, 2017.

Özdemir, N. ve Polat D., Anayasal İlkeler Işığında Yapay Zekâ Teknolojileri: Avukatlık Bağlamında Bir Değerlendirme, Türkiye Barolar Birliği, Sayı 166, 2023.

Rigano, C. Yapay Zekanın Ceza Adaleti Gereksinimlerinin Karşılanmasında Kullanılması, (Çev. Çirkinceli, B ve Ağırgöl. I.), Ceza Hukukunda Robot, Yapay Zeka ve Yeni Teknolojiler, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2021, ss. 215-228.

Russell S.J. ve Norvig P., Artificial Intelligence: A Modern Approach, 3.Baskı, Prentice Hall Yayınevi, New Jersey, 2010.

Singil, N. Yapay zeka ve Ceza Hukuku, Public and Private International Law Bulletin, (2022) 42(1), ss. 121-158.

Spiridonov, M., Artificial Intelligence Technologies in Criminal Procedural Proving. Journal of Digital Technologies and Law, 2023.

Stahl Bernd C., Artificial Intelligence for a Better Future, Springer Yayınevi, Cham, 2021.

Şahin, C., Göktürk N., Ceza Muhakemesi Hukuku II, 12. Baskı Ankara, Seçkin Yayınevi, 2022.

Taner, F.G., Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, Ankara, Seçkin yayınevi, 2021.

Tegmark M., Life 3.0 Being Human in the Age of Artificial Intelligence, Alfred A. Knoph Yayınevi, New York, 2017.

Vestby A. ve Vestby J., Machine learning and the police: asking the right questions Policing, A Journal of Policy and Practice. 15(1), 2021.

Yılmaz O. G., Yargı Uygulamasında Yapay Zekâ Kullanımı-Yapay Zekâ Hâkim Cübbesini Giyebilecek Mi?, Adalet Dergisi. Sayı 66, 2021.

Yüzer Eltimur, D. İnsan Haklarının Korunması Bağlamında Yapay Zekâ Uygulamaları, AkdHFD Aralık 2022, C. 12 S. 2 ss. 559-594.

Zavrsnik, A. (Çev. Akdağ, H.), Ceza Adaleti, Yapay Zeka Sistemleri ve İnsan Hakları. Ceza Hukukunda Robot, Yapay Zeka ve Yeni Teknolojiler (Ed. (İçel, K. Ünver Y.), ss. 181-201.